

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Юридичний факультет
Кафедра трудового права, адміністративного права і процесу

АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти
спеціальності 081 «Право»

**ОПП «Цивільна та господарська юстиція (Суд. Нотаріат. Правова
допомога)»**

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри трудового права,
адміністративного права та процесу
Протокол № 3 від 27 жовтня 2020 року

Адміністративне судочинство. Методичні вказівки до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» ОПП «Цивільна та господарська юстиція (Суд. Нотаріат. Правова допомога)» / Укл.: Козинець І.Г., Керноз Н.Є. – Чернігів: ННІ права і соціальних технологій НУ «Чернігівська політехніка». – 2020. – 122 с.

Укладач:

КОЗИНЕЦЬ ПРИНА ГАВРИЛІВНА, старший викладач трудового права, адміністративного права та процесу

КЕРНОЗ НЕЛЯ ЄВГЕНІЇВНА, старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Відповідальний за випуск: Пузирний Вячеслав Феодосійович, завідувач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу, доктор юридичних наук, професор

Рецензент: Селецький Олексій Вікторович, декан юридичного факультету, кандидат юридичних наук, доцент

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО».....	6
1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Адміністративне судочинство».....	6
1.2. Структура навчальної дисципліни.....	18
1.3. Критерії оцінювання самостійної (індивідуальної) роботи студентів з навчальної дисципліни «Адміністративне судочинство».....	19
2. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	23
Самостійна робота до теми 1. Адміністративне судочинство, його завдання та основні засади (принципи).....	23
Самостійна робота до теми 2. Адміністративна юрисдикція адміністративних судів та її види.....	26
Самостійна робота до теми 3. Суб'єкти адміністративного процесу.....	29
Самостійна робота до теми 4. Докази та доказування, судові витрати, процесуальні строки та заходи процесуального примусу в адміністративному судочинстві.....	32
Самостійна робота до теми 5. Позовне провадження, його види (загальне позовне та спрощене позовне) та їх процесуальні особливості.....	36
Самостійна робота до теми 6. Особливості провадження в окремих категоріях адміністративних справ.....	38
Самостійна робота до теми 7. Перегляд судових рішень в адміністративному судочинстві	42
Самостійна робота до теми 8. Судові рішення в адміністративному судочинстві та процесуальні питання, пов'язані з їх виконанням в адміністративних справах. Відновлення втраченого судового провадження.....	45
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	48
ДОДАТКИ.....	64
1. Готуємося до фахового вступного випробування.....	64
2 Витяги із нормативно - правових актів.....	67
Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII.....	67
Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII.....	70
Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12. 2019 р. № 361-IX.....	81
Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2346-III.....	92
Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001р. № 2664-III.....	98
Про депозитарну систему України: Закон України від 06.07.2012 р. № 5178-VI.....	102
Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII.....	105
Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI.....	109
Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII.....	110
Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 р. №396-IX.....	115
Аналітичний огляд щодо деяких зразкових справ Врховного Суду.....	116

ПЕРЕДМОВА

Навчальним планом денної форми навчання для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» ОПП «Цивільна та господарська юстиція (Суд. Нотаріат. Правова допомога)» обсягом 150 годин, з них 20 годин виділено на лекції, 20 годин на семінарські заняття, 110 годин на самостійну роботу. Форма завершення навчання – екзамен.

Вивчення адміністративного судочинства передбачає набуття знань з основних інститутів цієї галузі права, найважливіших категорій та конструкцій процесуального законодавства, основних тенденцій його розвитку та набуття практичних навичок щодо вирішення ситуацій у застосуванні адміністративного процесуального законодавства; уміння використовувати правові засоби регламентації конкретних ситуацій, що виникають у сфері реалізації процесуальних правовідносин.

Головною умовою успішного оволодіння змістом дисципліни «Адміністративне судочинство» є систематична робота здобувачів ВО. Після прослуховування навчальних лекцій, що розкривають основні проблеми теорії та практики з адміністративного судочинства, здобувачам ВО необхідно продовжити самостійний аналіз шляхом вивчення відповідних розділів Конституції України, Кодексу адміністративного судочинства, законів України та інших нормативних актів, що регламентують адміністративний судочинство. Кожному здобувачу ВО доцільно завести словник основних понять і термінів з адміністративного судочинства.

За навчальним планом вивчення адміністративного судочинства проводиться шляхом лекційних та семінарських занять, а також самостійної роботи (аудиторної та позааудиторної) ЗВО. Аудиторна самостійна робота з дисципліни виконується на навчальних заняттях під безпосереднім керівництвом викладача та за його завданням. Позааудиторна самостійна робота виконується здобувачами ВО за завданням викладача, але без його особистої участі.

Самостійна робота проводиться з метою:

- систематизації і закріплення здобутих теоретичних знань і практичних умінь студентів;
- поглиблення і розширення теоретичних знань;
- формування вмінь використовувати нормативну, правову, довідкову документацію і спеціальну літературу;
- розвитку пізнавальних можливостей і активності студентів: творчої ініціативи, самостійності, відповідальності й організованості;
- формування самостійності мислення, здатності до саморозвитку, самовдосконалення й самореалізації;

- розвитку дослідницьких умінь.

Основними завданнями самостійної роботи здобувачів ВО є засвоєння в повному обсязі програми навчальної дисципліни «Адміністративне судочинство». Самостійна робота здобувачів ВО містить у собі:

- підготовку до аудиторних занять (лекційних та практичних);
- виконання відповідних завдань з навчальної дисципліни протягом семестру;
- самостійну роботу над окремими темами навчальної дисципліни відповідно до навчально-тематичного плану;
- підготовку до практичних занять та виконання завдань, передбачених робочою програмою дисципліни;
- виконання індивідуального навчально-дослідного завдання;
- підготовку до усіх видів контрольних випробувань (модульних, атестаційних, підсумкових тощо);
- участь у роботі факультативів, спецсеминарів тощо;
- участь у студентських наукових і науково-практичних конференціях, семінарах, олімпіадах тощо;
- інші види діяльності, що ініціюються та здійснюються інститутом, факультетом, кафедрою й органами студентського самоврядування.

Самостійна навчальна й дослідна робота виконується студентами під керівництвом викладача, який здійснює аудиторну роботу в цій навчальній групі. З власної ініціативи кафедра може проводити студентські навчальні й наукові заходи (конференції, олімпіади, симпозіуми тощо).

1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО»

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Адміністративне судочинство»

Змістовий модуль 1. Ключові детермінанти адміністративного судочинства

Тема 1. Адміністративне судочинство, його завдання та основні засади (принципи)

Адміністративне судочинство: поняття, завдання, форми. Адміністративний процес та його стадії. Адміністративна процесуальна форма. Джерела адміністративного процесуального права: поняття і види. Конституція України як Основний закон України та джерело адміністративного процесуального права. Загальна характеристика Кодексу адміністративного судочинства України як основного кодифікованого джерела адміністративного процесуального права, його система. Міжнародні договори як джерела адміністративного процесуального права. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практика Європейського суду з прав людини як джерело адміністративного процесуального права України.

Поняття, значення і класифікація принципів адміністративного процесуального права.

Принципи адміністративного процесуального права, закріплені Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів»: здійснення правосуддя виключно судами; принцип територіальності й спеціалізації побудови системи судів як органів правосуддя; здійснення правосуддя суддею одноособово, колегією суддів; незалежність і недоторканність суддів та підкорення їх тільки законові; здійснення правосуддя професійними суддями та у визначених законом випадках; законність; рівність усіх учасників процесу перед законом і судом; змагальність сторін та свобода в наданні ними судові своїх доказів і доведенні перед судом їх переконливості; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; державна мова судочинства; розумні строки розгляду справи судом; забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення; ухвалення судами рішень іменем України і їх обов'язковість до виконання на всій території України; доступність і гарантованість судового захисту прав і свобод людини

та громадянина; таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Основні засади (принципи) адміністративного процесу. Верховенство права. Рівність учасників адміністративного процесу перед законом і адміністративним судом. Гласність і відкритість адміністративного процесу та його повне фіксування технічними засобами. Змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у адміністративній справі. Обов'язковість рішень адміністративного суду. Забезпечення права на апеляційний перегляд адміністративної справи. Забезпечення права касаційного оскарження рішень адміністративного суду у випадках, визначених законом. Розумність строків розгляду справи адміністративним судом. Неприпустимість зловживання процесуальними правами в адміністративному процесі. Відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення в адміністративній справі.

Тема 2. Адміністративна юрисдикція адміністративних судів та її види.

Поняття адміністративної юрисдикції як компетенції судів щодо вирішення адміністративних справ. Відмежування понять «адміністративної юрисдикції» від «підсудності» та «підвідомчості».

Предметна юрисдикція адміністративних судів. Справи, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів. Справи, на які не поширюється компетенція адміністративних судів. Розмежування предметної юрисдикції адміністративних судів. Розгляд кількох пов'язаних між собою вимог.

Інстанційна юрисдикція. Суди першої інстанції. Суди апеляційної інстанції. Верховний суд як суд касаційної інстанції.

Територіальна юрисдикція (підсудність) та її різновиди. Підсудність справ за вибором позивача. Підсудність справ за місцем проживання або місцезнаходженням відповідача. Виключна підсудність. Підсудність справ, у яких однією із сторін є суд або суддя.

Передача адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого. Недопустимість спорів про підсудність.

Змістовий модуль 2. Загальні положення адміністративного судочинства

Тема 3. Суб'єкти адміністративного процесу

Суд як обов'язковий суб'єкт адміністративних процесуальних відносин. Визначення складу суду. Здійснення адміністративного судочинства суддею

одноособово. Здійснення адміністративного судочинства колегією суддів. Незмінність складу суду.

Підстави для відводу (самовідводу) судді. Недопустимість повторної участі судді в розгляді адміністративної справи. Підстави для відводу (самовідводу) судді, секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача. Порядок вирішення заявленого відводу та самовідводу та його наслідки.

Учасники адміністративного процесу та їх класифікація: учасники адміністративної справи, представники, інші учасники адміністративного процесу. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність (адміністративна процесуальна правоздатність та адміністративна процесуальна дієздатність) сторін. Права та обов'язки учасників справи.

Поняття сторін як учасників справи у адміністративному процесі, їх види та характерні ознаки. Процесуальні права та обов'язки сторін. Заміна неналежної сторони. Залучення до участі у справі співвідповідача.

Поняття і види третіх осіб в адміністративному процесі та їх характерні ознаки. Адміністративна процесуальна правоздатність і адміністративна процесуальна дієздатність третіх осіб.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору: поняття, процесуальні права й обов'язки, підстави і порядок вступу в адміністративний процес.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмету спору: поняття, процесуальні права й обов'язки, підстави і порядок залучення до участі або вступу у адміністративну справу. Наслідки незалучення у справу третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору.

Процесуальне правонаступництво. Поняття і підстави правонаступництва. Порядок вступу в процес правонаступника і його правовий статус.

Захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб в адміністративному процесі Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

Завдання прокуратури в адміністративному процесі в сучасних умовах розвитку української держави. Підстави і процесуальні форми участі прокурора в усіх стадіях адміністративного процесу. Статус прокурора як процесуальної сторони в адміністративному судочинстві.

Національне агентство з питань запобігання корупції як орган, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах викривача та його статус.

Мета участі у адміністративному процесі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб, яким за законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державних чи

суспільних інтересів. Процесуальні права органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Поняття, види та підстави виникнення представництва в адміністративному суді.

Участь у адміністративній справі представника, в т.ч. самопредставництво. Законні представники. Призначення або заміна законного представника судом.

Інші особи та умови за яких вони можуть бути представниками в адміністративному суді (повноліття, адміністративна процесуальну дієздатність, відсутність заборони закону, належне оформлення повноважень, певна категорія справ). Особи, які не можуть бути представниками в адміністративному суді. Документи, що підтверджують повноваження представників. Повноваження представника в суді.

Інші учасники адміністративного процесу. Помічник судді як учасник адміністративного процесу, що забезпечує його підготовку та організаційне забезпечення та здійснює повноваження секретаря судового засідання за його відсутності.

Секретар судового засідання як учасник адміністративного процесу, його повноваження та умови за яких виконує обов'язки судового розпорядника.

Судовий розпорядник, як учасник адміністративного процесу, що створює умови, необхідних для розгляду справи, його повноваження та процедура оскарження їх.

Правовий статус свідків. Особи, які не можуть бути допитані як свідки. Особи, які мають право відмовитися від давання показань. Присяга свідка та її наслідки.

Правовий статус експертів. Роз'яснення прав та обов'язків експерта. Присяга експерта та її наслідки.

Правовий статус експертів з питань права.

Правовий статус спеціаліста та його повноваження щодо надання консультації та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів.

Правовий статус перекладача. Роз'яснення прав та обов'язків перекладача. Присяга перекладача та її наслідки.

Тема 4. Докази та доказування, судові витрати, процесуальні строки та заходи процесуального примусу в адміністративному судочинстві

Основні положення про докази. Поняття судових доказів.

Основні правила доказування. Належність доказів. Допустимість доказів. Достовірність доказів. Достатність доказів. Обов'язки доказування і подання доказів. Витребування доказів. Дослідження доказів. Оцінка доказів.

Поняття і мета судового доказування. Поняття предмета доказування. Визначення предмета доказування у конкретних адміністративних справах. Підстави звільнення від доказування: обставини, які визнаються учасниками справи; загальновідомі обставини; преюдиційні обставини.

Показання свідків. Виклик свідка. Пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників.

Правовий статус свідків. Особи, які не підлягають допиту як свідки. Особи, які мають право відмовитися від давання показань. Заява про виклик свідка. Порядок допиту свідків у судовому засіданні. Використання свідком письмових записів. Особливості допиту малолітніх і неповнолітніх свідків. Оголошення показань свідків. Допит сторін, третіх осіб та їхніх представників як свідків.

Письмові докази. Види письмових доказів за змістом та формою. Витребування письмових доказів. Порядок дослідження письмових доказів. Оголошення і дослідження змісту особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції.

Речові докази і їх відмінність від письмових доказів. Витребування речових доказів. Зберігання речових доказів. Огляд речових доказів, що швидко псуються. Повернення речових доказів. Порядок дослідження речових доказів. Відтворення звукозапису, демонстрація відеозапису і їх дослідження.

Електронні докази: поняття, зберігання, дослідження та повернення оригіналів.

Висновки експерта та вимоги до нього. Правовий статус експерта. Порядок призначення експертизи. Ухвала суду про призначення експертизи. Обов'язкове призначення експертизи. Проведення експертизи на замовлення учасників справи. Збирання матеріалів для експертного дослідження. Порядок проведення експертизи. Наслідки ухилення від участі в експертизі. Оцінка висновку експерта судом.

Види експертиз: комісійна, комплексна, додаткова і повторна.

Роз'яснення прав та обов'язків експерта. Присяга експерта. Дослідження висновку експерта в судовому засіданні.

Висновок експерта у галузі права як допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду.

Судові доручення щодо збирання доказів та їх виконання.

Забезпечення доказів: поняття, підстави, порядок та процедурні моменти.

Поняття і значення процесуальних строків. Розумність процесуальних строків. Види процесуальних строків: встановлені законом і призначені судом. Обчислення процесуальних строків. Початок перебігу процесуальних строків. Закінчення процесуальних строків. Зупинення процесуальних строків.

Поновлення та продовження процесуальних строків. Строки звернення до адміністративного суду та наслідки їх пропущення.

Поняття і види судових витрат у адміністративному процесі, їх значення. Попереднє визначення суми судових витрат. Забезпечення та попередня оплата судових витрат.

Судовий збір: поняття, об'єкти, суб'єкти, розмір ставок, пільги щодо звільнення. Ціна позову. Повернення судового збору.

Витрати, пов'язані з розглядом справи. Витрати на професійну правничу допомогу. Витрати сторін та їхніх представників, що пов'язані з прибуттям до суду. Витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертиз. Витрати, пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів, вчиненням інших процесуальних дій, підготовкою справи до розгляду. Пільги щодо оплати судових витрат: зменшення розміру або звільнення від їх оплати, відстрочення та розстрочення. Розподіл судових витрат. Розподіл витрат у разі відмови від позову. Судові витрати, пов'язані з примиренням сторін. Рішення щодо судових витрат.

Поняття заходів процесуального примусу та підстави і порядок їх застосування. Види заходів процесуального примусу: попередження; видалення із залу судового засідання; тимчасове вилучення доказів для дослідження судом; привід, штраф та їх підстави.

Змістовий модуль 3. Адміністративне судочинство та його особливі положення

Тема 5. Позовне провадження, його види (загальне позовне та спрощене позовне) та їх процесуальні особливості

Поняття позову та його значення. Елементи позову. Види позовів у адміністративному процесуальному праві.

Види й вимоги до заяв по суті справи у адміністративному процесі. Позовна заява, її форма і зміст. Документи, що додаються до позовної заяви. Відзив на позовну заяву та вимоги до його змісту. Відповідь на відзив та вимоги до її змісту. Заперечення відповідача та вимоги до його змісту. Пояснення третьої особи щодо позову або відзиву та вимоги до його змісту.

Поняття й вимоги до форми та змісту заяв з процесуальних питань. Наслідки порушення законодавчих вимог до заяв з процесуальних питань.

Право на пред'явлення позову у адміністративному процесі. Передумови права на пред'явлення позову. Порядок реалізації права на звернення до адміністративного суду.

Відкриття провадження у справі: правила пред'явлення позову (позовної заяви) до адміністративного суду. Підстави, порядок та наслідки залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви. Підстави та наслідки відмови у відкритті провадження у справі. Підстави, процедурні моменти та наслідки відкриття провадження. Об'єднання і роз'єднання позовів.

Підготовче провадження: завдання та строк підготовчого провадження; подання відзиву; подання пояснень третіх осіб щодо позову або відзиву; пред'явлення зустрічного позову (зустрічної позовної заяви). Подання відповіді на відзив та заперечення.

Підготовче засідання: мета, строк, порядок проведення та питання, які вирішуються на ньому судом. Судові рішення у підготовчому засіданні.

Порядок врегулювання спору за участю судді адміністративного суду.

Відмова позивача від позову та її наслідки. Визнання позову відповідачем та його наслідки. Примирення сторін та виконання його умов.

Загальні положення розгляду справи по суті адміністративним судом: завдання, строки, судове засідання, участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції; головуєчий у судовому засіданні. Звертання до суду у судовому засіданні. Обов'язки осіб, присутніх у залі судового засідання.

Відкриття розгляду справи по суті та його процедурні моменти: відкриття судового засідання; роз'яснення перекладачеві його прав та обов'язків, присяга перекладача(за його участі); видалення свідків із зали судового засідання; встановлення осіб, які прибули у судове засідання, оголошення складу суду і роз'яснення права відводу; роз'яснення учасникам справи їхніх прав та обов'язків; розгляд заяв та клопотань; роз'яснення прав та обов'язків експерта та присяга експерта; роз'яснення спеціалістові його прав та обов'язків. Наслідки неявки в судове засідання учасника справи; наслідки неявки в судове засідання свідка, експерта, спеціаліста; видалення свідків із зали судового засідання.

З'ясування обставин справи та дослідження доказів: вступне слово учасників справи; порядок з'ясування обставин справи та дослідження доказів; порядок допиту свідків; використання свідком письмових записів; допит сторін, третіх осіб, їх представників як свідків; оголошення та дослідження змісту особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції; дослідження речових та електронних доказів; відтворення звукозапису, демонстрація відеозапису і їх дослідження; дослідження висновку експерта; консультації та роз'яснення спеціаліста; закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами.

Судові дебати та їх процедурні моменти. Ухвалення рішення в адміністративній справі. Проголошення рішення в адміністративній справі.

Фіксування адміністративного процесу та його процедурні моменти.

Ускладнення адміністративного процесу в стадії судового розгляду: відкладення розгляду справи, перерва в судовому засіданні; зупинення провадження у справі; закриття провадження у справі: підстави та його наслідки; залишення позову без розгляду: підстави та його наслідки.

Справи, що розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження. Строк розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження. Клопотання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження. Вирішення питання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження. Особливості подання заяв по суті справи у спрощеному позовному провадженні. Особливості розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження. Особливості розгляду окремих категорій справ незначної складності.

Тема 6. Особливості провадження в окремих категоріях адміністративних справ

Розгляд окремих категорій *складних* справ. Особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень. Особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Особливості провадження у справах щодо оскарження індивідуальних актів Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та рішень Кабінету Міністрів України стосовно виведення банків з ринку. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності.

Розгляд окремих категорій *термінових* адміністративних справ. Особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій. Особливості провадження у справах щодо уточнення списку виборців.

Особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, інформаційних агентств, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів

масової інформації та інформаційних агентств, які порушують законодавство про вибори та референдум.

Особливості провадження у справах щодо оскарження дій або бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, партії (блоку), місцевої організації партії, їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, ініціативних груп референдуму, інших суб'єктів ініціювання референдуму, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу.

Особливості провадження у справах, пов'язаних із виборами Президента України.

Особливості судових рішень за наслідками розгляду справ, пов'язаних з виборчим процесом чи референдумом, та їх оскарження. Особливості здійснення представництва у справах, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму. Особливості здійснення представництва у справах, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

Особливості провадження у справах за адміністративними позовами органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань.

Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань.

Особливості провадження у справах щодо гарантованого забезпечення потреб оборони.

Особливості провадження у справах за зверненням податкових та митних органів.

Особливості провадження у справах за зверненням Служби безпеки України щодо включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій з такого переліку та надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням.

Особливості провадження у справах про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності.

Особливості провадження у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності.

Особливості провадження у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця.

Особливості провадження у справах за адміністративними позовами з приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України.

Особливості провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання іноземців або осіб без громадянства.

Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про оскарження рішень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, про продовження зупинення відповідних (відповідної) фінансових (фінансової) операцій (операції) (видаткових фінансових операцій).

Розгляд *типових та зразкових* справ. Особливості провадження у зразковій справі в адміністративних судах. Особливості провадження у типовій справі в адміністративних судах.

Тема 7. Перегляд судових рішень в адміністративному судочинстві

Суть і поняття апеляційного провадження в адміністративному судочинстві. Суди апеляційної інстанції. Право апеляційного оскарження. Апеляційні скарги на ухвали суду першої інстанції. Порядок та строк на подання апеляційної скарги. Форма і зміст апеляційної скарги.

Відкриття апеляційного провадження: підстави, порядок, наслідки. Відзив на апеляційну скаргу. Залишення апеляційної скарги без руху, повернення апеляційної скарги: підстави, порядок, наслідки. Відмова у відкритті апеляційного провадження: підстави, порядок, наслідки. Приєднання до апеляційної скарги. Доповнення, зміна або відкликання апеляційної скарги або відмова від неї. Закриття апеляційного провадження: підстави, порядок, наслідки.

Апеляційний розгляд: підготовка розгляду справи судом апеляційної інстанції; призначення справи до розгляду; межі перегляду справи судом апеляційної інстанції; порядок та строк розгляду апеляційної скарги; в т.ч. що надійшла до суду апеляційної інстанції після закінчення апеляційного розгляду справи; апеляційний розгляд справи в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами; відмова позивача від позову, примирення сторін під час апеляційного провадження; повноваження адміністративного суду апеляційної інстанції та підстави для них.

Судові рішення суду апеляційної інстанції. Постанова адміністративного суду апеляційної інстанції: вимоги до змісту, порядок ухвалення, порядок проголошення, законна сила та вручення.

Поняття, суть, значення і підстави касаційного провадження у адміністративному судочинстві. Суд касаційної інстанції. Право касаційного оскарження. Порядок та строк на подання касаційної скарги. Касаційні скарги на ухвали адміністративних судів. Форма і зміст касаційної скарги.

Відкриття касаційного провадження: підстави, порядок, наслідки. Залишення касаційної скарги без руху, повернення касаційної скарги: підстави, порядок, наслідки. Відмова у відкритті касаційного провадження: підстави, порядок, наслідки. Приєднання до касаційної скарги. Доповнення, зміна або відкликання касаційної скарги або відмова від неї. Відзив на касаційну скаргу. Закриття касаційного провадження: підстави, порядок, наслідки.

Касаційний розгляд: підготовка справи до касаційного розгляду; межі перегляду адміністративної справи судом касаційної інстанції; попередній розгляд справи; порядок та строк розгляду касаційної скарги у судовому засіданні, в т.ч. що надійшла до суду касаційної інстанції після закінчення касаційного розгляду справи; повноваження адміністративного суду касаційної інстанції та підстави для них.

Підстави для передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду. Порядок передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду. Відмова позивача від позову, примирення сторін під час касаційного провадження.

Підстави для залишення касаційної скарги без задоволення, а судових рішень - без змін. Підстави для скасування судових рішень повністю або частково і ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни рішення. Підстави для скасування судового рішення суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишення в силі судового рішення суду першої інстанції у відповідній частині.

Підстави для скасування судових рішень з направленням справи для продовження розгляду або на новий розгляд.

Підстави для скасування рішення повністю або частково із закриттям провадження в справі або залишенням позову без розгляду у відповідній частині.

Судові рішення суду касаційної інстанції та порядок їх прийняття. Постанова адміністративного суду касаційної інстанції: вимоги до змісту, порядок ухвалення, порядок проголошення, та обов'язковість вказівок, що містяться у ній, законна сила та вручення.

Поняття нововиявлених обставин і підстави перегляду за нововиявленими обставинами судових рішень адміністративного суду, які вступили в законну силу. Порядок і строк подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами. Форма і зміст заяви про перегляд судових

рішень за нововиявленими обставинами. Адміністративні суди, які здійснюють перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами. Відкриття провадження за нововиявленими обставинами. Відмова від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та її наслідки. Порядок перегляду судових рішень та оформлення результатів перегляду за нововиявленими обставинами.

Поняття виключних обставин у адміністративному судочинстві. Порядок і строк подання заяв про перегляд судових рішень за виключними обставинами.

Форма і зміст заяви про перегляд судових рішень за виключними обставинами. Процесуальний порядок розгляду заяв про перегляд судових рішень за виключними обставинами. Адміністративні суди, які здійснюють перегляд судових рішень за виключними обставинами. Відкриття провадження за виключними обставинами. Відмова від заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами та її наслідки. Порядок перегляду судових рішень та оформлення результатів перегляду за виключними обставинами.

Судове рішення за наслідками провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

Тема 8. Судові рішення в адміністративному судочинстві та процесуальні питання, пов'язані з їх виконанням в адміністративних справах. Відновлення втраченого судового провадження

Поняття, значення та види судових рішень адміністративних судів: рішення (повне, скорочене, додаткове), ухвала, постанова.

Вимоги, які пред'являються до рішення адміністративного суду: порядок ухвалення; процесуальна форма, законність, обґрунтованість, зміст, вичерпність, визначеність, зрозумілість, порядок проголошення та процедура вручення. Визначення порядку і строку виконання рішення суду, забезпечення його виконання. Законна сила судового рішення та її наслідки.

Ухвали адміністративного суду: поняття, види і набрання законної сили. Окрема ухвала.

Виправлення недоліків рішення судом, що його ухвалив: ухвалення додаткового рішення; виправлення опісок та арифметичних помилок; роз'яснення судового рішення.

Судові рішення суду апеляційної інстанції. Постанова адміністративного суду апеляційної інстанції: вимоги до змісту, порядок ухвалення, порядок проголошення, законна сила та вручення.

Судові рішення суду касаційної інстанції та порядок їх прийняття. Постанова адміністративного суду касаційної інстанції: вимоги до змісту,

порядок ухвалення, порядок проголошення, та обов'язковість вказівок, що містяться у ній, законна сила та вручення.

Судовий контроль за виконанням судових рішень. Особливості провадження у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця.

Відновлення втраченого судового провадження в адміністративній справі та його порядок: особи, які мають право звертатися до суду із заявою про відновлення втраченого судового провадження та їх звільнення від судових витрат; підсудність, форма та зміст заяви; наслідки недодержання вимог до форми та змісту заяви, залишення заяви без розгляду чи відмова у відкритті провадження за заявою; розгляд заяви та ухвала суду за наслідками розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження.

1.2. Структура навчальної дисципліни

Таблиця 1.1 – Розподіл обсягу годин за темами і формами вивчення

Назви змістових модулів і тем		Кількість годин для денної форми навчання							
		Всього		У тому числі					
				Лек.		Сем.		С. р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Модуль 1									
Змістовий модуль 1. Ключові детермінанти адміністративного судочинства									
1	Адміністративне судочинство, його завдання та основні засади (принципи)	15		2		2		11	
2	Адміністративна юрисдикція адміністративних судів та її види	15		2		2		11	
Разом за кредитом 1		30		4		4		22	
Разом за змістовим модулем 1		30		4		4		22	
Змістовий модуль 2. Загальні положення адміністративного судочинства									
3	Суб'єкти адміністративного процесу	30		2		2		26	
Разом за кредитом 2		30		2		2		26	
4	Докази та доказування, судові витрати, процесуальні строки та заходи процесуального примусу в адміністративному судочинстві	30		2		2		26	
Разом за кредитом 3		30		2		2		26	
Разом за змістовим модулем 2		60		4		4		52	
Змістовий модуль 3. Адміністративне судочинство та його особливі положення									
5	Позовне провадження, його види (загальне позовне та спрощене позовне) та їх процесуальні особливості	15		4		4		7	
6	Особливості провадження в	15		2		2		11	

окремих категоріях адміністративних справ				
Разом за кредитом 4	30	6	6	18
7 Перегляд судових рішень в адміністративному судочинстві	15	4	4	7
8 Судові рішення в адміністративному судочинстві та процесуальні питання, пов'язані з їх виконанням в адміністративних справах. Відновлення втраченого судового провадження	15	2	2	11
Разом за кредитом 5	30	6	6	18
Разом за змістовим модулем 3	60	12	12	36
Усього годин за дисципліну	150	20	20	110

1.3. Критерії оцінювання самостійної (індивідуальної) роботи студентів

Важливим елементом навчального процесу при вивченні дисципліни «Адміністративне судочинство» є самостійна, індивідуальна робота здобувачів ВО та контроль за їх виконанням.

Самостійна та індивідуальна робота має на меті розширення та дослідження питань винесених на розгляд на лекційних заняттях, а також опрацювання питань, які не були висвітлені на лекційних та семінарських заняттях. Контроль дозволяє оцінювати та вимірювати здобуті здобувачами ВО в процесі самостійного опрацювання знання, уміння та навички, відіграє важливу роль у забезпеченні належного рівня підготовки фахівців.

Критерії оцінювання самостійної (індивідуальної) роботи здобувачів ВО. Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання самостійної (індивідуальної) роботи ЗВО, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння робити обґрунтовані висновки, компетентність у розкритті питань, що досліджуються, наявність навчальної, наукової або практичної значимості та новизни в індивідуальних роботах, вміння систематизувати знання за окремими темами, вміння знаходити необхідну інформацію, навички і прийоми виконання практичних завдань, самореалізація на семінарських заняттях, а також самостійність та своєчасність здачі виконаних завдань викладачу, згідно з графіком навчального процесу.

Максимально можливий бал за конкретним завданням ставить за умови відповідності виду самостійної роботи або усної відповіді всім зазначеним критеріям. Відсутність тієї або іншої складової знижує кількість балів.

Перелік завдань для самостійної роботи здобувачів ВО (обов'язкових для виконання та за вибором ЗВО), форми організації та звітності, терміни

виконання та кількість балів, які можна отримати за виконання завдань, визначаються кафедрою під час розробки робочої навчальної програми дисципліни.

Виконання та оцінювання вибіркового виду самостійної роботи (презентація міні-лекції, есе, доповідь на наукову студентську конференцію, участь в студентській олімпіаді, підготовка наукових публікацій тощо) здійснюється таким чином:

- презентація міні-лекції – 0-3 бали;
- презентація аналітичного огляду наукових публікацій – 0-3 бали;
- презентація реферату – 0-3 бали;
- виконання самостійної дослідної роботи (індивідуальна робота) – 0-3 бали;
- участь в розробці, підготовці, виготовленні навчальних матеріалів (ситуаційних задач тощо), або наочних навчальних матеріалів (плакатів, слайд-шоу, мультимедійних посібників тощо) – 0-3 бали;
- доповідь на наукову студентську конференцію, участь в студентській олімпіаді, підготовка наукових публікацій – 0-6 балів.

Презентації – виступи перед аудиторією (дослідження у вигляді PowerPoint), що використовуються для представлення певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань, надання експертної оцінки тощо. Презентації можуть бути як індивідуальними, так і колективними.

Підготовка і презентація міні-лекції. Міні-лекції характеризуються значною ємністю, складністю логічних побудов, образів, доказів та узагальнень. Зазвичай міні-лекції тривають не більше 10-15 хвилин і використовуються для того, щоб стисло донести нову інформацію до всіх слухачів.

Міні-лекція дає можливість ЗВО на основі опрацювання підручників, монографій, періодичних публікацій і законодавства продемонструвати вміння постановки проблеми, шляхом розкриття та оцінки поточної ситуації, виявлення суперечливих моментів, протиріч, визначення причин, наслідків та аргументації власної позиції здійснити аналіз фінансової проблеми, явища, процесу чи дискусійного питання, а також сформулювати пропозиції доповідача щодо вирішення проблеми та висновки, які ґрунтуються як на власних аргументах, так і на думку фахівців.

Критеріями оцінки міні-лекції є стислість, змістовність її структурних частин, логічність та вміння ЗВО чітко формулювати свою позицію і робити висновки щодо проведеного дослідження.

Аналітичний огляд наукових публікацій. Мета підбору та огляду наукових публікацій – дати аналітичний огляд літературних джерел (монографій, підручників, навчальних посібників, фахової літератури, законодавства тощо) за обраною тематикою. Готуючи огляд літературних джерел, ЗВО: обирає питання і погоджує його з викладачем; систематизує різні погляди і підходи до вивчення досліджуваного питання (правові категорії, поняття і терміни, принципи, ознаки, класифікації тощо). Літературні джерела добираються самостійно. Аналітичний огляд готується на той семінар, на якому розглядається відповідна тема.

Критеріями оцінки є кількість опрацьованих літературних джерел і якість систематизації матеріалу.

Доповідь - це усний виклад самостійно опрацьованої теми за навчальними посібниками, фаховою літературою та нормативними актами.

Метою наукової доповіді є формування у ЗВО вміння пов'язувати теорію з практикою, користуватися літературою, статистичними даними, популярно викладати складні питання, триматися перед аудиторією. Здобувачі ВО можуть виступити із запитаннями, коментарями до доповіді та оцінити її.

Підготовка і презентація реферату. Реферат – поширений тип письмової самостійної роботи з дисципліни, який демонструє поглиблене опрацювання відповідної теми. У процесі підготовки реферату ЗВО накопичує знання, вміння та навички роботи з різними інформаційними джерелами, готується до майбутніх курсових і дипломних робіт. Реферат є одним з основних типів індивідуальних завдань, який підводить їх до роботи підвищеної складності, з елементами науковості, що виконується під час навчання.

Презентація реферату проходить в аудиторії на семінарському занятті, де розглядається дана тема, або може бути проведена індивідуально.

Критеріями оцінки змісту реферату є повнота висвітлення питання. Зрозумілість, наявність власної думки.

Індивідуальна дослідна робота – це письмова самостійна робота з дисципліни, яка демонструє поглиблене опрацювання відповідної теми.

Метою написання індивідуальної дослідної роботи є розширення кругозору здобувачів ВО та поглиблення їх знань з предмета; розвиток основних практичних умінь наукової роботи (дослідницькі вміння, вміння знаходити спеціальну літературу і працювати з нею, складати список використаних джерел і оформляти опрацьований матеріал); формування наукових умінь; оволодіння стилем наукового мовлення та етикою наукового диспуту.

На відміну від реферату, який адресується будь-якому слухачеві індивідуальна дослідна робота адресується підготовленому слухачу. Тобто

людині, яка вже має уяву, про що йде мова. Власне, така «адресність» дозволяє автору зосередити увагу на розкритті нового змісту, а не нагромаджувати різними правовими деталями викладення матеріалу в письмовому форматі.

Оцінювання виконання письмової роботи (реферат, індивідуальна дослідна робота, доповідь) здійснюється на основі наступних критеріїв:

- 3 балів – матеріал викладений логічно і повно, результати дослідження мають практичну і теоретичну цінність, висновки аргументовані і обґрунтовані, письмова робота містить вступ, основну частину, висновки і список літератури, оформлення реферату відповідає вимогам;

- 2 бали – матеріал викладений логічно і повно, результати дослідження мають практичну і теоретичну цінність, висновки недостатньо аргументовані і обґрунтовані, письмова робота містить вступ, основну частину, висновки, проте список літератури є недостатнім, оформлення відповідає вимогам;

- 1 бали – матеріал викладений недостатньо повно, письмова робота не містить вступу, висновки не достатньо аргументовані, обґрунтовані та/або не стосуються усіх поставлених завдань, список літератури є недостатнім, оформлення не відповідає вимогам;

- 0 балів – викладений матеріал неповним, письмова робота не містить вступу, основна частина не є структурованою, висновки поверхневі або відсутні, список літератури є недостатнім, оформлення не відповідає вимогам.

Всі види самостійної роботи ЗВО проходять перевірку на плагіат. У разі виявлення ідентичних робіт, усі вони не зараховуються, у т.ч. ті, які були вже захищені. Підставою є несамотійний характер виконання самостійної роботи.

2. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Адміністративне судочинство, його завдання та основні засади (принципи)

1. Поняття, завдання та мета адміністративного судочинства.
2. Ознаки адміністративного судочинства.
3. Система адміністративних судів та їх повноваження.
4. Адміністративне судочинство та адміністративний процес: правова природа та особливості співвідношення.
5. Запровадження адміністративної юстиції в Україні: історія та сучасність.

Теми індивідуально-дослідних завдань

1. Предмет юрисдикційної діяльності адміністративних судів
2. Зарубіжний досвід діяльності адміністративних судів
3. Суд як обов'язковий суб'єкт адміністративних процесуальних правовідносин.
4. Проблемність забезпечення учасникам судового процесу права на правову допомогу.
5. Принцип верховенства права і право на справедливий суд у світлі Європейської конвенції з прав людини і практики Європейського суду з прав людини.
6. Застосування принципів. Приклади з практики ЄСПЛ щодо України.
7. Доступ до суду в світлі вимог ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.
8. Незалежність і безсторонність суду, встановленого законом.
9. Своєчасність рішення чи дії (розумний строк прийняття рішення чи вчинення дії, співвідношення розумного строку і необхідності дотримання процедурних прав).
10. Обов'язок держави «не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню» права на звернення до ЄСПЛ (ст. 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод).

Рекомендована література

Базова

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv>.
2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1906-15>
4. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n166>

5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
6. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
7. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-19>
8. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03. 2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>
9. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 2453-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv>
10. Адміністративне процесуальне право: Навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. Т.П. Мінки. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 320 с.
11. Адміністративний процес: загальна частина (Федеративна Республіка Німеччини, Україна): Наук. – практ. посібник / Манн Томас, Мельник Роман, Бевзенко Володимир, Комзюк Анатолій; пер. та адапт. з нім. Мельника Романа; за заг. ред. Бевзенка Володимира. К.: Алерта, 2013. 308 с.
12. Адміністративне процесуальне право України: навч.-метод. посіб. / І. О. Картузова [та ін.]; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». К.: Фенікс, 2016. 400 с.
13. Адміністративне судочинство: навч. посіб. / за заг. ред. Н. Б. Писаренко. Х.: Право, 2016. 312 с.
14. Адміністративне судочинство: Підручник / Мін-во освіти і науки України. Держ. вищий навч. заклад «Запорізький нац. ун-т»; За заг. ред. Т.О.Коломоець. Київ: Істина, 2011 р. 300 с.
15. Адміністративне судочинство в питаннях та відповідях: навчальний посібник / за заг. ред. Н. Ю. Задираки, Є. С. Герасименка. Київ: ВД Дакор, 2019. 224 с.
16. Адміністративне судочинство. Процесуальні документи. Практичний коментар та зразки / Уп. Чижмарь К.І., Журавльов Д.В., 2018. 152 с.
17. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах): навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. Суми: Сумський державний університет, 2019. 108 с.
18. Керноз Н.Є. Перегляд судових рішень як різновид судового захисту прав, свобод та інтересів осіб: навчальний посібник. Вид. 3-тє, доповн., переробл. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 134 с.

Допоміжна

1. Адміністративна юстиція: Європейський досвід і пропозиції для України / Авт.-упоряд. І. Б. Коліушко, Р. О. Куйбіда. К.: Факт, 2003. 536 с.
2. Апаров А. М. Формування та розвиток адміністративно-процесуального права: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2014. 344 с.

3. Банчук О. А., Куйбіда Р. О. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав та основних свобод до процедури здійснення судочинства. К.: ІКЦ «Леста». 2005. 116 с.
4. Бородін І.Л. Адміністративно-юрисдикційні провадження. *Юридичний вісник*. 2014. № 2. С. 41-45.
5. Бучик А. Впровадження принципу процесуальної регламентації в адміністративному судочинстві. *Право України*. 2018. № 2. С. 39-53.
6. Весельська Т. Адміністративні процедури та їх індивідуально-регламентуючий характер. *Право України*. 2009. № 7. С. 141- 146.
7. Гончарук С.Т., Джигир Д.Г. Реалізація права на захист у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 4 (26). С. 100-104.
8. Гордєєв В. Реалізація принципу рівності в адміністративнопроцесуальних відносинах. *Право України*. 2010. №11. С. 240-248.
9. Гордєєв В. Фактичний склад в адміністративному судочинстві України: формальний вираз. *Право України*. 2016. № 2. С. 68-74.
10. Губерська Н.Л. Адміністративний процес: сучасні підходи до визначення. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-9-2014-jubilee/item/392-administratyvnyy-protses-suchasni-pidkhody-dovyznachennyahuberska-n-1>
11. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: Навч. пос. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
12. Джафарова М.В. Принципи адміністративного процесуального права у новітніх умовах сьогодення: науково-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Юридичні науки. 2019. Вип. 1. С. 54-57.
13. Іваненко Я. Про види адміністративних неюрисдикційних проваджень. *Право України*. 2010. № 11. С. 128-135.
14. Керноз Н.Е. Противоречия законодательного закрепления языка судопроизводства в Украине. *Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины*. № 5(92)(октябрь) 2015. С.75-80.
15. Керноз Н.Є.Забезпечувальний наказ в конституційному судочинстві України: проблемні аспекти. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина: матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів (м. Чернігів, 16-17 травня 2018 р.)*. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2018. С. 103 – 106.
16. Коломоєць Т., Лютіков П. Оціночні поняття адміністративного судочинства України: наукові підходи до їх тлумачення у правовій доктрині. *Право України*. 2018. № 2. С. 54-70.
17. Колпаков В., Гордєєв В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі в системі принципів адміністративного судочинства. *Право України*. 2014. № 3. С. 47–55.
18. Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. Адміністративний процес України : Навч. пос. К.: Прецедент, 2007. 531 с.

19. Кравчук В. Адміністративна юстиція в контексті конституційної реформи. *Право України*. 2016. № 2. С. 45-49.
20. Кравчук В. Проблеми визначення складу суду касаційної інстанції. *Право України*. 2018. № 2. С. 136-147.
21. Кубко Є. Проблеми запровадження міжнародно-правових стандартів адміністративної діяльності та адміністративного судочинства. *Право України*. 2013. № 12. С.156-174.
22. Лук'янець Д. Сміслові колізії у новій редакції Кодексу адміністративного судочинства України. *Право України*. 2018. № 2. С. 71-83.
23. Лук'янець Д. Сучасні погляди на проблеми адміністративного судочинства. *Право України*. 2018. № 2. С. 253-256.
24. Мойсеєнко Г.В. Оціночні поняття в адміністративному судочинстві України: дис. канд. юр. наук. Запоріжжя, 2017. 222 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page//dis/07/Moiseienko_diss.pdf
25. Писаренко Н. Верховенство права, конвенційні гарантії справедливого суду та принципи адміністративного судочинства. *Право України*. 2019. № 4. С. 55–76.
26. Писаренко Н. Про складові незалежної адміністративної юстиції. *Право України*. 2016. № 2. С. 31-37.
27. Принципи цивільного, господарського та адміністративного судочинства: монографія / І. І. Брус та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Козьякова І. М. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2018. 257 с.
28. Хлібороб Н. Запровадження електронного адміністративного судочинства в Україні: інновації та перспективи. *Право України*. 2018. № 2. С. 102-117.
29. Шоптенко С.С. Зміст і стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 5. Том 2. С. 74-77.

Тема 2. Адміністративна юрисдикція адміністративних судів та її види

1. Поняття та ознаки адміністративної юстиції.
2. Відмежування понять «адміністративної юрисдикції» від «підсудності» та «підвідомчості».
3. Спори, на які не поширюється компетенція адміністративних судів.
4. Передача адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого.
5. Недопустимість спорів про підсудність.

Теми індивідуально-дослідних завдань

1. Захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин як основна функція системи адміністративної юрисдикції.
2. Предмет адміністративної юрисдикції: основні критерії для ідентифікації адміністративної справи

3. Юрисдикція адміністративного суду: поняття та загальні критерії встановлення.
4. Спеціальні критерії встановлення юрисдикції адміністративних судів.
5. Адміністративна і цивільна (господарська) юрисдикції: труднощі розмежування. Проблема адміністративного договору
6. Розмежування юрисдикцій між адміністративними та загальними судами.
7. Розмежування юрисдикції адміністративного суду та Конституційного Суду.
8. Адміністративна та кримінальна юрисдикція: проблеми розмежування.
9. Особливості розмежування судових юрисдикцій щодо справ про оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів публічної влади.
10. Наслідки порушення правил про юрисдикцію і підсудність

Рекомендована література

Базова

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 2453-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv>
3. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
4. Інструкція з організації примусового виконання рішень: Наказ Міністерства юстиції України 02.04.2012 р. № 512/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 29.09.2016 р. № 2832/5) / Зареєстровано: у Міністерстві юстиції України від 30.09.2016 р. № 1302/29432. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12#n18>
5. Адміністративне процесуальне право: Навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. Т.П. Мінки. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 320 с.
6. Адміністративне процесуальне право України: навч.- метод. посіб. / Л. О. Картузова [та ін.]; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». К. : Фенікс, 2016. 400 с.
7. Кузьменко О. В. Адміністративно-процесуальне право України: Підручник. К.: Атіка, 2008. 416 с.
8. Адміністративне судочинство: навч. посіб. / за заг. ред. Н. Б. Писаренко. Х.: Право, 2016. 312 с.
9. Адміністративне судочинство в питаннях та відповідях: навчальний посібник / за заг. ред. Н. Ю. Задираки, Є. С. Герасименка. Київ: ВД Дакор, 2019. 224 с.
10. Адміністративне судочинство. Процесуальні документи. Практичний коментар та зразки / Уп. Чижмарь К.І., Журавльов Д.В., 2018. 152 с.
11. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах): навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. Суми: Сумський державний університет, 2019. 108 с.

12. Керноз Н.Є. Перегляд судових рішень як різновид судового захисту прав, свобод та інтересів осіб: навчальний посібник. Вид. 3-тє, доповн., переробл. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 134 с.

Допоміжна

1. Бевзенко В. Адміністративна юрисдикція: поняття, сутність, проблеми відмежування. *Вісник ВАСУ*. 2013. №3. С.39-53.
2. Бевзенко В.М. Участь в адміністративному судочинстві України суб'єктів владних повноважень: правові засади, підстави та форми: Монографія. К.: Прецедент, 2010. 475 с.
3. Бородін І.Л. Адміністративно-юрисдикційні провадження. *Юридичний вісник*. 2014. № 2. С. 41-45.
4. Бринцев О. В. Розмежування компетенції адміністративних і господарських судів: проблеми та перспективи. Х.: Право, 2007. 64с.
5. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: Навч. пос. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
6. Зеленіна С.М. Особливості провадження за зверненнями громадян в органах внутрішніх справ України. URL: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo02/part_3/18.pdf
7. Керноз Н.Є. Проблеми інстанційної підсудності за Кодексом адміністративного судочинства України. *«Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин»*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 02 – 03 березня 2013 року. Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2013. С.38 – 41.
8. Керноз Н.Є. Судова правотворчість: нові тенденції та перспективи розвитку. *Актуальні проблеми правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та країнах Європейського Союзу*: матеріали науково-практичного семінару (м. Чернігів, 9 грудня 2017 р.); за заг. ред. І.М. Колодій. Чернігівський національний технологічний ун-т. Ч.: ЧНТУ, 2017. С. 47 – 51.
9. Керноз Н.Є. Забезпечувальний наказ в конституційному судочинстві України: проблемні аспекти. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина*: матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів (м. Чернігів, 16-17 травня 2018 р.). Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2018. С. 103 – 106.
10. Керноз Н.Є., Берднік І.В. Проблемність законодавчого врегулювання підсудності та її видів в національному судочинстві. *Журнал «Молодий вчений»*. №11 (14) листопад 2014. С.160-165.
11. Коверзнев В. Засади розмежування юрисдикції загальних і адміністративних судів України при вирішенні окремих категорій справ. *Вісник ВАСУ*. 2013. № 3. С.62-67.
12. Коверзнев В.О. Розмежування юрисдикції адміністративних і господарських судів України: проблеми теорії та практики / В.О. Коверзнев. *Форум права*. 2013. № 2. С. 223– 229

13. Колпаков В. К. Юрисдикція адміністративних судів. Кн. 2: Підсудність адміністративних справ. Зразки судових процесуальних документів. Класифікатор категорій адміністративних справ. Схема системи адміністративних судів. 2011. 251 с.
14. Кравчук В. Адміністративна юстиція в контексті конституційної реформи. *Право України*. 2016. № 2. С. 45-49.
15. Кравчук В. Проблеми визначення складу суду касаційної інстанції. *Право України*. 2018. № 2. С. 136-147.
16. Пасенюк О. Колізії між адміністративною та господарською юрисдикцією: шляхи їх подолання. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2011. № 2. С. 3– 23.
17. Писаренко Н. Розмежування судових юрисдикцій крізь призму розуміння принципів судочинства (на прикладі податкових спорів). *Право України*. 2020. № 4. С. 127–141.
18. Середа О. Адміністративне і господарське судочинство: значення і доцільність спеціалізованих судів у порівняльно-історичному аспекті. *Право України*. 2009. № 6. С. 80-84.
19. Смокович М.І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій: моногр. К.: Юрінком Інтер, 2012. 304 с.
20. Смокович М.І. Проблеми розмежування адміністративної та конституційної юрисдикції. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції: зб. наук. статей* / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.117 – 131.

Тема 3. Суб'єкти адміністративного процесу

1. Суб'єкти адміністративного процесу: поняття, класифікація, характерні ознаки.
2. Учасники адміністративного процесу та їх класифікація. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність.
3. Процесуальне правонаступництво.
4. Заміна належної сторони.
5. Участь у судовому процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб
6. Підстави для відводу (самовідводу) судді.
7. Підстави для відводу(самовідводу) секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.
8. Судові виклики і повідомлення, їх зміст та порядок вручення.
9. Фіксування адміністративного процесу.

Теми індивідуально-дослідних завдань

1. Поняття та види учасників адміністративного судочинства: проблеми теорії.

2. Теоретико-правова характеристика процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві.

3. Особливості процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві: порівняльно-правова характеристика.

4. Заміна неналежної сторони в адміністративному судочинстві : підстави, порядок та процесуальні наслідки.

5. Суб'єкт владних повноважень як сторона в адміністративній справі.

6. Особливості адміністративного процесуального статусу третіх осіб в адміністративному процесі України.

7. Адміністративно-процесуальний статус суб'єктів, не наділених владними повноваженнями.

8. Обсяг та межі повноважень прокурора в адміністративному судочинстві: деякі теоретичні і практичні аспекти

9. Процесуальний статус експерт з питань права в адміністративному судочинстві.

10. Правові аспекти здійснення судових викликів і повідомлень в адміністративному процесі.

11. Фіксування судового процесу: місце та особливості застосування в адміністративному судочинстві України

12. Принцип гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України.

Рекомендована література

Базова

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 2453-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv>

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5076-17>

4. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06. 2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3460-17>

5. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. №1697-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

6. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

7. Адміністративне процесуальне право: Навч. посібник / за заг. ред. Т.П. Мінки. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 320 с.

8. Кузьменко О. В. Адміністративно-процесуальне право України: Підручник. К.: Атіка, 2008. 416 с.

9. Адміністративне процесуальне право України: навч.-метод. посіб. / Л. О. Картузова [та ін.] ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». К.: Фенікс, 2016. 400 с.

10. Адміністративне судочинство: навч. посіб. / за заг. ред. Н. Б. Писаренко. Х.: Право, 2016. 312 с.
11. Адміністративне судочинство: Підручник. Мін-во освіти і науки України. Держ. вищий навч. заклад «Запорізький нац. ун-т» / за заг. ред. Т.О.Коломоєць. Київ: Істина, 2011 р. 300 с.
12. Адміністративне судочинство в питаннях та відповідях: навчальний посібник / за заг. ред. Н. Ю. Задираки, Є. С. Герасименка. Київ: ВД Дакор, 2019. 224 с.
13. Адміністративне судочинство. Процесуальні документи. Практичний коментар та зразки / Уп. Чижмарь К.І., Журавльов Д.В., 2018. 152 с.
14. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах): навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. Суми: Сумський державний університет, 2019. 108 с.
15. Керноз Н.Є. Перегляд судових рішень як різновид судового захисту прав, свобод та інтересів осіб: навчальний посібник. Вид. 3-тє, доповн., переробл. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 134 с.

Допоміжна

1. Артеменко М. Представництво прокуратурою інтересів держави в суді: проблемні питання модифікації «класичної» моделі процесуального представництва та виклики часу. *Вісник ВАСУ*. 2013. №3. С.81-92.
2. Бевзенко В. Публічне правонаступництво: сутність, процедура та особливості. *Право України*. 2014. №3. С.75-90.
3. Бевзенко В.М. Участь в адміністративному судочинстві України суб'єктів владних повноважень: правові засади, підстави та форми: монографія. К.: Прецедент, 2010. 475с.
4. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: Навч. пос. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
5. Калмикова Я. Компетенція експерта та спеціаліста під час доказування в адміністративному судочинстві. *Вісник ВАСУ*. 2012. №.1. С.50-57.
6. Керноз Н., Петренко І. Представник в національному судочинстві: нові тенденції. *Ukraine-EU. Innovations in Education, Technology, Business and Law: collection of international scientific papers*: Chernihiv: CNTU, 2018. С. 32-34.
7. Константи́й О. В. Проблеми захисту в адміністративному судочинстві суб'єктивних прав, свобод і законних інтересів : монографія. Київ: Істина, 2015. 544 с.
8. Кравчук В. Особливості реалізації прокурором представницьких повноважень в адміністративному судочинстві. *Вісник прокуратури*. 2013. №5. С.35-39.
9. Кузьменко О. В. Теоретичні засади адміністративного процесу: Монографія. К.: Атіка, 2005. 352 с.
10. Лукацька Л.Г. Основні завдання адвоката та їх співвідношення з завданнями адміністративного процесу. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/6_2_2015/part_3/22.pdf

11. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: навч. посіб. / за заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. К.: Старий світ, 2006. 576 с.
12. Пчелін В. Треті особи як суб'єкти адміністративних процесуальних правовідносин. URL: http://vjhr.sk/archive/2016_3/24.pdf
13. Савчук Р.М. Перекладач як учасник адміністративного судочинства: процесуальний статус, компетентність, неупередженість: дис. ... канд. юр. наук. Одеса, 2018. 204 с.
14. Ситніков О.Ф. Особливості правового положення позивача в адміністративному судочинстві. *Форум права*. 2012. № 4. С. 819–823.
15. Сідей Я.Я., Селіванов О.А. Залучення громадянином третіх осіб при розгляді адміністративних спорів. *Публічне право*. 2015. №1. С.71-78.
16. Хлібороб Н. Запровадження електронного адміністративного судочинства в Україні: інновації та перспективи. *Право України*. 2018. № 2. С. 102-117.
17. Щавінський В. Р. Держава як позивач у адміністративному процесі: сутність та відповідність природу адміністративної юстиції. *Публічне право*. 2015. №1. (17). С.57-72.
18. Щавінський В.Р. Держава як відповідач в адміністративному процесі. *Публічне право*. 2015. №3 (19). С.137-143.

Тема 4. Докази та доказування, судові витрати, процесуальні строки та заходи процесуального примусу в адміністративному судочинстві

1. Доказування як різновидність судового пізнання обставин адміністративної справи.
2. Розподіл обов'язку по доказуванню.
3. Підстави для звільнення від доказування.
4. Забезпечення доказів.
5. Судові доручення щодо збирання доказів.
6. Оцінка доказів: поняття, види, проблемність реалізації.
7. Витрати на професійну правничу допомогу.
8. Витрати сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду.
9. Витрати пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертиз.
10. Витрати пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів.
11. Витрати пов'язані із вчиненням інших процесуальних дій або підготовкою до розгляду справи.
12. Попередження і видалення із залу судового засідання.
13. Тимчасове вилучення доказів для дослідження адміністративним судом.
14. Привід.
15. Штраф як нововведений захід процесуального примусу: підстави, розмір, оскарження.

Теми індивідуально-дослідних завдань

1. Історія розвитку процесуальної теорії доказів.
2. Розподіл тягаря (обов'язку) доказування в адміністративному процесі.
3. Презумпція вини суб'єкта владних повноважень .
4. Особливості засобів доказування в адміністративних справах
5. Оцінка доказів: поняття, види, проблемність реалізації.
6. Обставини, що не потребують доказування в адміністративному судочинстві.
7. Правила звільнення від доказування в адміністративному судочинстві України та європейських країнах: порівняльний аналіз.
8. Закріплення оцінки доказів у судовому рішенні.
9. Використання електронних доказів у адміністративному судочинстві.
10. Загальні підстави застосування заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві.
11. Правова природа заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві.
12. Підстави застосування заходів процесуального примусу.

Рекомендована література

Базова

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затв. наказом Міністерство юстиції України від 08.10.98 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
3. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 року № 4038_XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
4. Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 року №3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17/print1453739041378936#Text>
5. Граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних, адміністративних та господарських справ: затв. пост. КМУ від 27.04.2006 р. №590 (в ред. пост. КМУ від 28.02.2018 р. № 155). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2006-п#n19>
6. Адміністративне процесуальне право України: навч.-метод. посіб. / І. О. Картузова [та ін.]; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». К.: Фенікс, 2016. 400 с.
7. Адміністративне судочинство: навч. посіб. / за заг. ред. Н. Б. Писаренко. Х.: Право, 2016. 312 с.
8. Адміністративне судочинство України: Підручник / Вищий Адміністративний Суд України; за заг. ред. О. М. Пасенюка. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 672с.

9. Адміністративне судочинство: Підручник / Мін-во освіти і науки України. Держ. вищий навч. заклад «Запорізький нац. ун-т»; За заг. ред. Т.О.Коломоєць. Київ: Істина, 2011 р. 300 с.
10. Адміністративне судочинство в питаннях та відповідях: навчальний посібник / за заг. ред. Н. Ю. Задираки, Є. С. Герасименка. Київ: ВД Дакор, 2019. 224 с.
11. Адміністративне судочинство. Процесуальні документи. Практичний коментар та зразки / Уп. Чижмарь К.І., Журавльов Д.В., 2018. 152 с.
12. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах): навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. Суми: Сумський державний університет, 2019. 108 с.
13. Керноз Н.Є. Перегляд судових рішень як різновид судового захисту прав, свобод та інтересів осіб: навчальний посібник. Вид. 3-тє, доповн., переробл. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 134 с.

Допоміжна

1. Гордєєв В. Юридичні факти в адміністративному судочинстві: пізнання та доказування. *Вісник ВАСУ*. 2012. №2. С.70-76.
2. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: Навч. пос. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
3. Джафарова М.В. Загальна характеристика заходів процесуального примусу, які застосовуються в адміністративному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 143-147.
4. Желтоброух І. Заходи процесуального примусу, що застосовуються до сторін у справі за законодавством про адміністративне судочинство: шляхи оптимізації матеріально-правових підстав. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №3. С.146-152.
5. Калмикова Я. С. Визначення доказів і доказування в адміністративному судочинстві. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 116. С. 94-101.
6. Калмикова Я. С. Речові докази як засоби доказування в адміністративному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 119-125.
7. Картузова І. О. Поняття, види та наслідки пропущення строків звернення до адміністративного суду. *Юридичний вісник*. 2013. № 1. С. 115-120.
8. Керноз Н.Є. Лозицька Я.А. До проблемних питань уніфікації подання доказів в національному судочинстві. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина: матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених і студентів (м. Чернігів, 14-15 травня 2020 р.)*. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2020. С.107 – 110.
9. Керноз Н.Є. Лозицька Я.А. До проблемних питань уніфікації подання доказів в національному судочинстві. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина: матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених і студентів (м. Чернігів, 14-15 травня 2020 р.)*. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2020. С.107 – 110.

10. Керноз Н.Є., Пророченко В.В. Преюдиція як підстава звільнення від доказування в цивільному судочинстві: порівняльний аналіз. *Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів*: матеріали IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 18 травня 2019 р.) / Редкол.: С.К. Бостан, Р.М. Максакова, Т.Є. Леоненко. Дніпро: «ЛІРА ЛТД», 2019. С.185-189.
11. Керноз Н.Є., Пророченко В.В. Підстави звільнення від доказування в господарському судочинстві України: новели та проблемність реалізації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. № 4. 2019. С. 159-165.
12. Керноз Н.Є., Пророченко В.В. Підстави звільнення від доказування в адміністративному судочинстві України: проблемні аспекти. *Правові новели*. Том 10. 2020. С. 185-192.
13. Керноз Н.Є., Пророченко В.В. До питання визнання обставин учасниками справи в національному судочинстві: порівняльний аналіз. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина*: матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених і студентів (м. Чернігів, 14-15 травня 2020 р.). Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2020. С.110 – 113.
14. Колпаков В.К., Гордєєв В.В. Доказування в податкових спорах в адміністративному судочинстві України. *Адміністративне право і процес*. 2013. №2. С.204-212.
15. Косик В.В. Види доказів в провадженні у справах про адміністративні правопорушення. *Форум права*. 2012. № 3. С. 308-312.
16. Костицький М. В. Судово-психологічна експертиза в адміністративному процесі : монографія / М. В. Костицький, М. І. Луцький; Івано-Франків. ун-т права ім. короля Данила Галицького. Івано-Франківськ: Видавнича справа, 2017. 308 с.
17. Кузьменко В. А. Особливості застосування заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві зарубіжних країн. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 4. С. 57-62.
18. Кузьменко В. А. Сутність примусу в адміністративному процесі. *Університетські наукові записки*. 2011. №. 4. С. 280-286.
19. Кузьменко О., Панченко О. Особливості застосування заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві головуючим у судовому засіданні. *Право України*. 2008. № 10. С. 31-37.
20. Новий КАСУ і нові стандарти доказування. URL: http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/noviy-kasu-inovistandarti-dokazuvannya/
21. Смокович М. Теоретико-практичні проблеми застосування строку звернення до адміністративного суду. *Вісник Вищ. адмін. суду України*. 2011. № 2. С. 32-44.
22. Ткачук О.М. Путівник по строках та термінах Кодексу адміністративного судочинства України. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2018. 68 с.

23. Шкарупа В.К. Доказування та докази в адміністративно-примусовій діяльності органів внутрішніх справ (міліції): монографія. К.: УАВС, 1995. 163 с.

Тема 5. Позовне провадження, його види (загальне позовне та спрощене позовне) та їх процесуальні особливості

4 години

1. Загальні вимоги до форми та змісту відзиву на позовну заяву; відповіді на відзив; заперечення; пояснення третьої особи щодо позову або відзиву.
2. Загальна характеристика заяв з процесуальних питань (письмова заява, клопотання, заперечення)
3. Порядок розгляду заяви про забезпечення позову.
4. Виконання ухвали суду про забезпечення позову.
5. Заміна виду забезпечення позову.
6. Скасування заходів забезпечення позову.
7. Відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову.
8. Врегулювання спору за участю судді
9. Примирення сторін під час підготовчого провадження. перерви у судовому розгляді та їх форми.
10. Судові рішення за наслідками підготовчого провадження.
11. Об'єднання і роз'єднання адміністративних справ.
12. Фіксування судового розгляду справи технічними засобами.

Теми індивідуально-дослідних завдань

1. Проблемність визначення права на позов.
2. Право на задоволення позову та його наслідки.
3. Проблемні питання забезпечення позову в окремих категоріях спорів
4. Відмова у відкритті провадження у справі (підстави та наслідки).
5. Мета і процесуальне оформлення підготовки адміністративних справ до судового розгляду Втілення принципів адміністративного судочинства на стадії судового розгляду справи.
6. Процесуальні особливості дослідження письмових, речових, електронних доказів.
7. Медіація в адміністративних справах.
8. Особливості розгляду малозначних справ у порядку КАС.
9. Електронне судочинство в адміністративному процесі: реалії та перспективи.
10. Своєчасність рішення чи дії (розумний строк прийняття рішення чи вчинення дії, співвідношення розумного строку і необхідності дотримання процедурних прав).
11. Урахування правових позицій судів вищого рівня і практики Європейського суду з прав людини при вирішенні адміністративної справи.

Рекомендована література

Базова

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
2. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
3. Кузьменко О. В. Адміністративно-процесуальне право України: Підручник. К.: Атіка, 2008. 416 с.
4. Адміністративне процесуальне право України: навч.-метод. посіб. / І. О. Картузова [та ін.]; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». К.: Фенікс, 2016. 400 с.
5. Адміністративне судочинство: навч. посіб. / за заг. ред. Н. Б. Писаренко. Х.: Право, 2016. 312 с.
6. Адміністративне судочинство в питаннях та відповідях: навчальний посібник / за заг. ред. Н. Ю. Задираки, Є. С. Герасименка. Київ: ВД Дакор, 2019. 224 с.
7. Адміністративне судочинство. Процесуальні документи. Практичний коментар та зразки / Уп. Чижмарь К.І., Журавльов Д.В., 2018. 152 с.
8. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах): навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. Суми: Сумський державний університет, 2019. 108 с.
9. Керноз Н.Є. Перегляд судових рішень як різновид судового захисту прав, свобод та інтересів осіб: навчальний посібник. Вид. 3-тє, доповн., переробл. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 134 с.

Допоміжна

1. Адміністративне судочинство. Процесуальні документи. Практичний коментар та зразки / Уп. Чижмарь К.І., Журавльов Д.В., 2018. 152 с.
2. Гончарук С.Т., Джигир Д.Г. Реалізація права на захист у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 4 (26). С. 100-104.
3. Гордєєв В. Фактичний склад в адміністративному судочинстві України: формальний вираз. *Право України*. 2016. № 2. С. 68-74.
4. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: Навч. пос. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
5. Завальнюк І.В. Застосування спрощеного провадження при вирішенні публічно-правових спорів. *Юридична Газета*. 2018. № 22. С. 21-22.
6. Калмикова Я. С. Доказова діяльність на стадіях розгляду справи в порядку адміністративного судочинства. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. № 27. С. 139-150.
7. Капля О. Обов'язковість судових рішень як принцип адміністративного судочинства України. URL: <http://www.jurnaluljuristic.in.ua/archive/2017/4/12.pdf>

8. Картузова О.І. Підготовче провадження в адміністративному судовому процесі. URL: <http://apdp.in.ua/v35/60.pdf>
9. Качур І. А. Порядок розгляду адміністративних справ: у контексті стадійності адміністративного судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 3. С. 152-156.
10. Косик В.В. Види доказів в провадженні у справах про адміністративні правопорушення. *Форум права*. 2012. № 3. С. 308-312.
11. Кузьменко О.В., Гуржій Т.О. Адміністративно-процесуальне право України: Підручник/ за ред. О.В.Кузьменко. К.: Атіка, 2008. 416 с.
12. Малихіна В.В. Особливості адміністративно-процесуальної юрисдикції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. №1. С.204-212.
13. Мемель Ф.-Й. Медіація в адміністративному судочинстві України. URL: http://www.voas.gov.ua/upload/337_mediac2.pdf
14. Новий КАСУ і нові стандарти доказування. URL: http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/noviy-kasu-inovistandarti-dokazuvannya/
15. Палій Є.А. Правова природа спрощених позовних проваджень в адміністративному судочинстві України. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 6. С. 116-120.
16. Поворознюк М. І. Адміністративний позов в системі засобів захисту прав громадянина у сфері публічно-правових відносин. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2017. № 3. С. 137–145.
17. Поворознюк М. І. Ознаки позовного провадження як процесуальної сфери реалізації права на захист в адміністративному суді. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2014. № 2. С. 161–164.
18. Хлібороб Н. Запровадження електронного адміністративного судочинства в Україні: інновації та перспективи. *Право України*. 2018. № 2. С. 102-117.
19. Ченкова Н.Я. Перспективи вирішення публічно-правових спорів за допомогою медіації. *Право України*. 2014. № 11. С. 259-268.
20. Школик А.М., Сало Л.Б. Вирішення адміністративних спорів за допомогою процедур, альтернативних адміністративному судочинству. Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції: зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С. 366 – 382.
21. Юсько І. М. Функції медіації в спорах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15916396231679.pdf>
22. Яковенко Є. О. Судовий розгляд адміністративних справ. *Вісник Академії митної служби України*. Сер.: *Право*. 2011. №. 1. С. 109-115.

Тема 6. Особливості провадження в окремих категоріях адміністративних справ

1. Особливості провадження у справах щодо оскарження індивідуальних актів Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та рішень Кабінету Міністрів України стосовно виведення банків з ринку

2. Особливості апеляційного та касаційного оскарження судових рішень в окремих категоріях адміністративних справ

3. Особливості провадження у справах, пов'язаних із виборами Президента України.

4. Особливості судових рішень за наслідками розгляду справ, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму, та їх оскарження.

5. Особливості здійснення представництва у справах, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

6. Особливості провадження у справах про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності.

7. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами суб'єктів владних повноважень про обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання

8. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про усунення обмежень у реалізації права на мирні зібрання.

9. Проблемні питання щодо оскарження нормативно-правових актів.

Теми індивідуально-дослідних завдань

1. Особливості провадження у справах щодо гарантованого забезпечення потреб оборони.

2. Особливості провадження у справах за зверненням податкових та митних органів.

3. Особливості провадження у справах за зверненням Служби безпеки України щодо включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій з такого переліку та надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням.

4. Особливості провадження у справах про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності.

5. Особливості провадження у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності.

6. Особливості провадження у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця.
7. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами з приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України.
8. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання іноземців або осіб без громадянства.
9. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про оскарження рішень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, про продовження зупинення відповідних (відповідної) фінансових (фінансової) операцій (операції) (видаткових фінансових операцій).

Рекомендована література

Базова

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
2. Про введення мораторію на примусову реалізацію майна: Закон України від 29.11.01 р. № 2864-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2864-14#Text>
3. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
4. Адміністративне судочинство: навч. посіб. / за заг. ред. Н. Б. Писаренко. Х.: Право, 2016. 312 с.
5. Адміністративне судочинство в питаннях та відповідях: навчальний посібник / за заг. ред. Н. Ю. Задираки, Є. С. Герасименка. Київ: ВД Дакор, 2019. 224 с.
6. Адміністративне судочинство. Процесуальні документи. Практичний коментар та зразки / Уп. Чижмарь К.І., Журавльов Д.В., 2018. 152 с.
7. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах): навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. Суми: Сумський державний університет, 2019. 108 с.
8. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: Навч. пос. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
9. Керноз Н.Є. Перегляд судових рішень як різновид судового захисту прав, свобод та інтересів осіб: навчальний посібник. Вид. 3-тє, доповн., переробл. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 134 с.

Допоміжна

1. Бачеріков О. В. Адміністративне судочинство у справах, пов'язаних із виборчим процесом. Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. 21 с.

2. Белкін М.Л. Спростування судових преюдицій як засіб захисту прав платників податків в адміністративному судочинстві. *Адміністративне право і процес*. 2012. №1. С.88-95.
3. Гетьман Є. А., Гетьман К. О. Порядок судового оскарження підзаконних нормативно-правових актів органів виконавчої влади. *Теорія і практика правознавства*. 2018. №. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2018_1_19.
4. Клименко О. Роль судових органів у конституційному розвитку інституту примусового відчуження об'єктів права власності, зумовленого суспільною необхідністю. *Вісник ВАСУ*. 2011. № 3. С. 107-115.
5. Колпаков В.К., Горжеєв В.В. Доказування в податкових спорах в адміністративному судочинстві України. *Адміністративне право і процес*. 2013. №2. С.204-212.
6. Короєд С.О. Лошицький М.В. Судовий контроль за діяльністю приватних виконавців. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 6. Том 2. С.27-32.
7. Кузьмишин В. Причини виникнення та шляхи розв'язання проблемних питань, пов'язаних із соціальними спорами. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2012. № 1. С.26 – 30.
8. Миколаєць В. А. Зразкові та типові справи в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*, 2018. №36. Том 1. С.117-119.
9. Миколаєць В. А. Зразкові та типові справи в адміністративному судочинстві у контексті європейської інтеграції України: напрями запозичення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 4(29). Том 2. С.129-135.
10. Пащенко К.С. Термінові справи в адміністративному судочинстві України у контексті процесуальних зловживань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №5. С.190-193.
11. Процесуальні особливості судового розгляду адміністративних спорів щодо порушень виборчого законодавства / В. В. Кривенко [та ін.]; заг. ред. В. В. Кривенко; Інститут прикладних гуманітарних досліджень. Х., 2006. 352 с.
12. Русанова В. Б. Право на оскарження в суді постанови у справі про адміністративне правопорушення (сутність, гарантії та порядок реалізації) : монографія / В. Б. Русанова ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; за заг. ред. Н. Б. Писаренко. Х.: Право, 2016. 148 с.
13. Самсін І.Л. Механізм вирішення податково-правового спору. *Вплив адміністративного судочинства на розвиток публічного права в Україні: зб. наук. статей* / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.166 – 172.
14. Смокович М., Котвицький В. Теоретико-практичні аспекти застосування судами законодавства під час розгляду та вирішення адміністративних справ щодо захисту дітей війни. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2011. № 2. С.117 – 133.
15. Смокович М.І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспект: монографія К.: Юрінком Інтер, 2014. 576с.

16. Усенко Є.А. Судовий порядок вирішення податкових спорів як засіб зменшення податкового тиску. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції: зб. наук. статей* / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.266 – 282.
17. Фазикош О.В. Особливості провадження в справах про адміністративні правопорушення та його принципи. URL: http://www.visnykjuris.uzhnu.uz.ua/file/No.35/part_3/11.pdf
18. Цвіркун Ю. Оскарження рішень, дій або бездіяльності Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму за новою редакцією Кодексу адміністративного судочинства України. *Право України*. 2018. № 2. С. 148- 163.
19. Шкарнега О. С. Провадження у справах щодо реалізації права на мирні зібрання. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 21 с.
20. Шоптенко С.С. Проблеми нормативно-правового регулювання проваджень за скаргами громадян в органах національної поліції України. URL: http://pap.in.ua/6_2017/88.pdf
21. Янюк Н. Особливості процесуального представництва в адміністративних судах по виборчих спорах. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Випуск 60. С. 212–220.

Тема 7. Перегляд судових рішень в адміністративному судочинстві

1. Межі перегляду судом апеляційної інстанції адміністративних справ.
2. Суть і значення касаційного оскарження судових рішень суду першої та апеляційної інстанції
3. Поняття і загальна характеристика апеляційного провадження та відмежування від суміжного касаційного провадження.
4. Право апеляційного оскарження рішень і ухвал суду та процесуальний порядок його реалізації та відмежування від суміжного касаційного провадження.
5. Апеляційна скарга та касаційна скарга: спільні та відмінні реквізити.
6. Апеляційний розгляд та касаційний розгляд: принципів відмінності.
7. Поняття провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами або виключними обставинами.
8. Підстави перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.
9. Підстави для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами.
10. Провадження за нововиявленими або виключними обставинами: загальна характеристика.

Теми індивідуально-дослідних завдань

1. Проблемність об'єктів апеляційного оскарження

2. Відмінність об'єктів апеляційного оскарження від об'єктів касаційного оскарження
3. Порівняльний аналіз повноважень суду касаційної інстанції та суду апеляційної інстанції.
4. Специфічні повноваження касаційного суду.
5. Суть та завдання провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами.
6. Суть та завдання провадження у зв'язку з виключними обставинами.
7. Особливості судового розгляду справи у зв'язку з виключними обставинами.
8. Поновлення порушених права громадян у зв'язку з визнанням неконституційним (конституційним) закону.
9. Практика перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами в порядку адміністративного судочинства
10. Практика перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами в порядку адміністративного судочинства

Рекомендована література

Базова

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1906-15>
4. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р. № 2453-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>
5. Адміністративне процесуальне право: Навч. посібник / за заг. ред. Т.П. Мінки. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 320 с.
6. Адміністративне процесуальне право України: навч.-метод. посіб. / І. О. Картузова [та ін.]; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». К.: Фенікс, 2016. 400 с.
7. Адміністративне судочинство: навч. посіб. / за заг. ред. Н. Б. Писаренко. Х.: Право, 2016. 312 с.
8. Адміністративне судочинство України: Підручник / Вищий Адміністративний Суд України; за заг. ред. О.М.Пасенюка. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 672с.
9. Адміністративне судочинство: Підручник / Мін-во освіти і науки України. Держ. вищий навч. заклад «Запорізький нац. ун-т»; за заг. ред. Т.О.Коломоєць. Київ: Істина, 2011 р. 300 с.
10. Адміністративне судочинство в питаннях та відповідях: навчальний посібник / за заг. ред. Н. Ю. Задираки, Є. С. Герасименка. Київ: ВД Дакор, 2019. 224 с.

11. Адміністративне судочинство. Процесуальні документи. Практичний коментар та зразки / Уп. Чижмарь К.І., Журавльов Д.В., 2018. 152 с.
12. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах): навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. Суми: Сумський державний університет, 2019. 108 с.
13. Керноз Н.Є. Перегляд судових рішень як різновид судового захисту прав, свобод та інтересів осіб: навчальний посібник. Вид. 3-тє, доповн., переробл. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 134 с.

Допоміжна

1. Боднар С. В. Перегляд адміністративних судових рішень за винятковими обставинами. *Часопис Київського університету права*. 2014. №3. С. 88-91.
2. Бояринцева М.А. Реалізація право на касаційне оскарження в адміністративному процесі України. *Правова позиція*. 2018. №2 (21). С.28-33.
3. Гімон М. Особливості вияву права на справедливий судовий розгляд адміністративної справи та його складників в апеляційному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №12. С.155-159.
4. Глуханчук О.В. Новели апеляційного провадження за новою редакцією кодексу адміністративного судочинства України. *Юридична Україна*. 2018. №7. С. 11-17.
5. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: Навч. пос. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
6. Дорохіна Ю.А. Касаційне оскарження в адміністративному судочинстві: новели та перспективи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. №6. Том 3. С.85-88.
7. Єзеров А. Конституційна скарга і виключні обставини для перегляду справ. *Судебно-юридическая газета*. 2019. 25 жовтня. URL: <http://bit.ly/36bax2L>
8. Кайдашев Р., Лоцихін О., Акімов О. О. Теоретико-методологічні аспекти перегляду судових рішень в апеляційному провадженні в адміністративному процесі України. К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2016. 124 с.
9. Кирилюк І.В. Право на апеляційне оскарження судового рішення в адміністративному судочинстві як елемент права на судовий захист. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2016. №24. С. 91-94.
10. Керноз Н.Є., Чередниченко І.С. Проблемність реалізації права на конституційну скаргу в Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. № 1 (3). 2017. С. 18-24.
11. Колішний В. Чи є сенс у визнанні неконституційним закону, якщо неможливо поновити порушені ним права громадян? URL: https://zib.com.ua/ua/139240-chi_e_sens_u_rishenni_ks_yakscho_nemozhливо_ponoviti_porushe.html
12. Кравченко К. В. Актуальні питання адаптації інституту апеляційного провадження в межах адміністративного судового процесу до вимог

сьогодення. *Вісник Одеського національного університету*. Правознавство. 2019. Т. 24. №. 1 (34). С. 137-144.

13. Липський Д. Касаційне оскарження в адміністративному судочинстві України: аналіз сучасних наукових досліджень. *Право України*. 2014. № 3. С.64-74.

14. Морозов Є.О. Поновлення строку на оскарження судового рішення в адміністративному спорі. URL: <https://alibi.dp.ua/1009-ponovlennya-stroku-na-oskarzhennya-sudovogo-rishennya-v-administrativnomu-spori>

15. Оскарження судових рішень і ухвал в системі адміністративного судочинства України: зразки документів, судова практика, актуальне законодавство: станом на 23 верес. 2016 р. / упоряд. Н. О. Армаш [та ін.]. К.: Центр учб. літ., 2016. 272 с.

16. Постанова Верховного Суду від 30 січня 2020 року по справі №127/2-а-4944/11 (нововиявлені обставини). URL:<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87268754>

17. Ухвала Верховного Суду Про передачу справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду від 20 лютого 2020 року, справа №808/1628/18 (виключні обставини). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87758201>

Тема 8. Судові рішення в адміністративному судочинстві та процесуальні питання, пов'язані з їх виконанням в адміністративних справах. Відновлення втраченого судового провадження

1. Суть судового рішення як акта правосуддя.
2. Додаткове рішення як додаткова гарантія його законності.
3. виправлення недоліків рішення судом, що його ухвалив.
4. Судові рішення суду апеляційної інстанції.
5. Постанова адміністративного суду апеляційної інстанції: вимоги до змісту, порядок ухвалення, порядок проголошення, законна сила та вручення.
6. Судові рішення суду касаційної інстанції та порядок їх прийняття.
7. Постанова адміністративного суду касаційної інстанції: вимоги до змісту, порядок ухвалення, порядок проголошення, та обов'язковість вказівок, що містяться у ній, законна сила та вручення.
8. Виконавчий лист, видача дубліката виконавчого листа, поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання.
9. Примирення сторін у виконавчому провадженні, відмова стягувача від примусового виконання, відстрочка і розстрочка виконання, встановлення чи зміна способу і порядку виконання судового рішення.
10. Поняття судового контролю за виконанням судових рішень.
11. Суб'єкти та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних та приватних виконавців.

12. Відновлення втраченого судового провадження

Теми індивідуально-дослідних завдань

1. Юридична природа судового рішення в адміністративному судочинстві
2. Вмотивованість судового рішення.
3. Роз'яснення судового рішення як гарантія його зрозумілості.
4. Проблемність визначення законної сили судового рішення.
5. Проблемність визначення наслідків законної сили судового рішення та розкриття їх змісту.
6. Додаткове рішення як додаткова гарантія його законності.
7. Роз'яснення судового рішення як гарантія його зрозумілості.
8. Порядок розгляду скарги на рішення, дії або бездіяльність державного та приватного виконавця: порівняльний аналіз за ЦПК, ГПК, КАС України.
9. Судовий контроль за виконанням судових рішень: юридична природа правових відносин
10. Актуальні питання визнання та виконання рішень іноземних судів

Рекомендована література

Базова

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
2. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень: Закон України від 05.06.2012 р. № 4901-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17>
3. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3262-15>
4. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
5. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06. 2016 р. № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19/conv>
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
7. Адміністративне судочинство в питаннях та відповідях: навчальний посібник / за заг. ред. Н. Ю. Задираки, Є. С. Герасименка. Київ: ВД Дакор, 2019. 224 с.
8. Адміністративне судочинство. Процесуальні документи. Практичний коментар та зразки / Уп. Чижмарь К.І., Журавльов Д.В., 2018. 152 с.
9. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах): навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. Суми: Сумський державний університет, 2019. 108 с.

10. Керноз Н.Є. Перегляд судових рішень як різновид судового захисту прав, свобод та інтересів осіб: навчальний посібник. Вид. 3-тє, доповн., переробл. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 134 с.

Допоміжна

1. Берназюк Я. Поняття та критерії мотивованості судового рішення як однієї з гарантій дотримання судами принципу верховенства права. URL: https://sud.ua/ru/news/blog/133015-ponyattya-ta-kriteriyi-motivovanosti-sudovogo-rishennya-yak-odniyeyi-z-garantiy-dotrimannya-sudami-printsipu-verkhovenstva-prava?fbclid=IwAR1Yt8WX2AHwH1kc_iN8pf8s0eCPPYezBJ-1DYVN1EMNFkLKh5E-9h9TcyM
2. Богуцька Л.П. Як захистити свої права у випадку невиконання судового рішення суб'єктом владних повноважень. URL: <https://ukrainepravo.com/news/companies/legal-advice-non-enforcement-of-the-judgment-%20by-the-subject-of-power/>
3. Бояринцева М. Поняття та види судових рішень адміністративних судів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 129-134.
4. Дейнега Н. Порядок відновлення втраченого судового провадження в адміністративній справі. URL: http://misechko.com.ua/read/publication/poryadok_vidnovlennya_vtrachenogo_sudovogo_provadzhennya_v_administrativnij_spraviv
5. Захарова О. Відновлення втраченого провадження: порівняльний огляд українського процесуального законодавства. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. Т. 22. №. 6. С. 116-121.
6. Зеленов А. С. Виконання судового рішення як завершальна стадія розгляду адміністративної справи. *Економічна теорія та право*. 2016. № 3 (26). С. 248–258.
7. Зеленов А. С. Обов'язковість судових рішень як принцип адміністративного судочинства. *Вісник Академії правових наук України*. 2017. № 3 (90). С. 167–174.
8. Капля О. Обов'язковість судових рішень як принцип адміністративного судочинства України. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/4/12.pdf>
9. Керноз Н.Є. Проблемні аспекти оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби в Україні. *Інтеграція юридичної науки та практики з питань регулювання підприємницької діяльності як основа сталого розвитку вітчизняного законодавства: матеріали науково - практичного семінару (м. Чернігів, 6 грудня 2016 р.)*; за заг. ред. І. М. Колодій. Чернігівський національний технологічний ун-т. Ч.: ЧНТУ, 2016. С. 48-52.
10. Керноз Н.Є. Оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби в Україні: проблемні аспекти. *Юність науки – 2018: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства: збірник тез Міжнародної науково-практичної*

конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 11-12 квітня 2018р.) : у 2-х ч. Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2018. Ч. 2: С. 122-125.

11. Керноз Н.Є. Забезпечувальний наказ в конституційному судочинстві України: проблемні аспекти. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина*: матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів (м. Чернігів, 16-17 травня 2018 р.). Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2018. С. 103 – 106.

12. Козачук Д. А. Особливості інституту відновлення втраченого провадження в адміністративному судочинстві. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2014 р. № 4 (46). С. 37-41.

13. Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. Адміністративний процес України: Навч.пос. К.: Прецедент, 2007. 531 с.

14. Кошкош О.О. Умови та процесуальна форма встановлення або зміни способу і порядку виконання судового рішення у адміністративному судочинстві. URL: http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/25310/1/VPSP2017-3-4_83-88.pdf

15. Кравчук В. М. Способи та форми здійснення судом контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2011. № 2 (27). С. 80–83.

16. Кропивна К. О. Судовий контроль як засіб забезпечення ефективного виконання судових рішень. *Вісник НТУУ КПІ. Політологія. Соціологія. Право*. 2016. Випуск №3/4 (31-32). С. 177-182.

17. Кузьмишин В. Узагальнення судової практики про застосування процесуальних норм по встановленню судового контролю за виконанням рішень суду. URL: https://7aac.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/Zastasuvannya_proc_norm.pdf

18. Маринюк Р. Щодо процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень в адміністративних справах. URL: <http://pfucv.gov.ua/news.php?id=2298>

19. Педан А. Зміст адміністративно-правових відносин у сфері виконавчого провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С.143- 148.

20. Писаренко Г. М. Звернення судових рішень в адміністративних справах до виконання. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8230/>

21. Розум І. О. Судове рішення у справах адміністративної юрисдикції: спектральний аналіз дискусійних теоретичних аспектів сутності та правової природи. *Юридичний вісник*. 2017. № 3 (44). С.54-60.

22. Фокіна А.О. Удосконалення форм судового контролю в адміністративному судочинстві України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 262-266.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv>

2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закону України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n166>
3. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20/conv#Text>
4. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року: Закон України від 1707. р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1906-15>
6. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
7. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06. 2016 р. № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19/conv>
8. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
9. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147- VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>
10. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень: Закон України від 05.06.2012 № 4901-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17>
11. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
12. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv>
13. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
14. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
15. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10. 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>
16. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/889-19>
17. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-19>
18. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/776/97-вр>
19. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03. 2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>

20. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3262-15>
21. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 2453-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv>
22. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р. № 2453-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>
23. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014р. №1697-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
24. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5076-17> Про введення мораторію на примусову реалізацію майна: Закон України від 29.11.01 р. № 2864-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2864-14/ed20150628>
25. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3773-17>
26. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємці та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
27. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20.11.2012 р. № 5492-: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5492-17>
28. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> № 851-IV
29. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>
30. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>
31. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19/conv#Text>
32. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. №4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0362-18>
33. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів: Закон України від 31.10.2019 р. № 263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20>
34. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n738>
35. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12. 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
37. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV.

38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06. 2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3460-17>
39. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр>
40. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3480-15>
41. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4452-17>
42. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів: Закон України від 16.11.2017 р. № 2210-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-19> [https](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-19)
43. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
44. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001р. № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
45. Про депозитарну систему України: Закон України від 06.07.2012 р. № 5178-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#Text>
46. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2346-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>
47. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94 // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр>
48. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
49. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23.02.2006 р. № 3475-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15>
50. Типове положення про управління державної виконавчої служби головних територіальних управлінь юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі: Наказ Міністерства юстиції України від 20.04.2016 р. № 1138/5. Зареєстровано: Мін'юст України від 20.04.2016 р. № 617/28747. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0617-16>
51. Типове положення про відділ державної виконавчої служби головних територіальних управлінь юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі: Наказ Міністерства юстиції України від 20.04.2016 р. № 1138/5. Зареєстровано: Мін'юст України від 20.04.2016 р. № 618/28747. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0618-16#n4>
52. Тимчасове положення про управління державної виконавчої служби головних територіальних управлінь юстиції у Дніпропетровській, Луганській, Одеській, Сумській областях та місті Києві: Наказ Міністерства юстиції України від

- 06.12.2018 р. № 3825/5. Зареєстровано: Мін'юст України від 07.12.2018 р. № 1394/32846. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1394-18>
53. Інструкція з організації примусового виконання рішень: Наказ Міністерства юстиції України 02.04.2012 р. № 512/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 29.09.2016 р. № 2832/5) / Зареєстровано: Міністерстві юстиції України від 30.09. 2016 р.№ 1302/29432. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12#n18>
54. Порядок використання електронних довірчих послуг в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях державної форми власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 р. № 749. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/749-2018-п#n12>
55. Порядок розгляду звернень та організації особистого прийому громадян у Міністерстві юстиції України, його територіальних органах, підприємствах, установах та організаціях, що належать до сфери його управління: Наказ Міністерства юстиції України від 15.02. 2017 р. № 388/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.10.2018 р. № 3371/5). Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17.02.2017 р. № 229/30097. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0229-17>
56. Порядок виплати винагород державним виконавцям та їх розмірів і розміру основної винагороди приватного виконавця: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2016 р. № 643 у редакції Постанови КМУ від 31.10.2018 р. № 909. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643-2016-п>
57. Про реалізацію експериментального проекту у сфері примусового виконання рішень: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 р. № 700. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/700-2018-п>
58. Питання погашення заборгованості з пенсійних виплат за рішеннями суду: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. № 649. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/649-2018-п>
59. Порядок ведення обліку рішень суду у реєстрі рішень, виконання яких здійснюється за окремою бюджетною програмою: Постанова Пенсійного фонду від 26.09.2018 р. № 20-1 Зареєстровано: Мін'юст України від 22.10.2018 р. № 1189/32641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1189-18>
60. Порядок взаємодії органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, та органів Державної прикордонної служби України під час здійснення виконавчого провадження: Наказ Міністерства юстиції України; МВС України від 11.09.2018 р. № 2907/5/745 Зареєстровано: Мін'юст України від 12.09.2018р. № 1047/32499. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1047-18>
61. Порядок складання та подання звітності про діяльність органів державної виконавчої служби та приватних виконавців: Наказ Міністерства юстиції України від 23.06.2018 р. № 1979/5 Зареєстровано: Мін'юст України від 26.06.2018 р. № 756/32208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0756-18>

62. Порядок реалізації арештованого майна. Затверджено: Наказ Міністерства юстиції України від 29.09.2016 р. № 2831/5. Зареєстровано: Мін'юст України від 30.09.2016 р. № 1301/29431. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1301-16>
63. Порядок списання безнадійної заборгованості по сплаті страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Постанова Правління Фонду соцстраху по безробіттю від 30.03.2018 р. № 167 Зареєстровано: Мін'юст України від 27.04.2018 р. № 521/31973. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0521-18>
64. Порядок взаємодії органів державної виконавчої служби та митниць Державної фіскальної служби під час передавання майна, конфіскованого за рішеннями судів, та розпорядження ним: Наказ Міністерства юстиції України; Мінфін України від 23.03.2018 р. № 892/5/379 Зареєстровано: Мін'юст України від 26.03.2018 р. № 362/31814. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0362-18>
65. Про внесення змін до деяких наказів Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України від 21.03.2018 р. № 855/5. Зареєстровано: Мін'юст України від 21.03.2018 р. № 349/31801. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0349-18>
66. Порядок виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 р. № 845 у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 р. № 154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2011-п#n12>
67. Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження: Наказ Міністерства юстиції України 05.08.2016 р. № 2432/5. Зареєстровано: Міністерство юстиції України 12.08. 2016 р. № 1126/29256. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-16#n16>
68. Порядок взаємодії Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України та органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Наказ МВС України, Мін'юст України від 30.01.2018 р. № 64/261/5. Зареєстровано: Мін'юст України від 05.02.2018 р. № 140/31592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0140-18>
69. Порядок взаємодії органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, та органів Державної прикордонної служби України під час здійснення виконавчого провадження: Наказ Міністерства юстиції України; МВС України від 30.01.2018 № 256/5/65. Зареєстровано: Мін'юст України від 02.02.2018 № 133/31585 // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0133-18>
70. Положення про порядок і умови зберігання ювелірних та інших побутових виробів із золота, срібла, платини і металів платинової групи, дорогоцінного каміння і перлів, а також лому і окремих частин таких виробів, на які накладено арешт: Постанова Правління Національного банку України 02.11.2005 р. № 409. Зареєстровано: Міністерство юстиції України 22.12.2005 р. № 1551/11831. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0083500-17>
71. Положення про порядок складання і ведення реєстру акцептованих вимог кредиторів та задоволення вимог кредиторів банків, що ліквідуються: Рішення

Фонду гарант. вкладів фізич. осіб від 21.08.2017 р. № 3711. Зареєстровано: Мін'юст України від 07.09.2017 р. № 1104/30972. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1104-17>

72. Порядок реалізації на фондовій біржі цінних паперів, на які звернено стягнення: Рішення Національна комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) від 25.12.2012 р. № 1853. Зареєстровано: Мін'юст України від 22.01.2013 р. № 159/22691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0159-13#n18>

73. Порядок застосування адміністративного арешту майна платника податків: Наказ Мінфін України від 14.07.2017 р. № 632. Зареєстровано: Мін'юст України від 02.08.2017 р. № 948/30816. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0948-17>

74. Правила ведення діловодства та архіву в органах державної виконавчої служби та приватними виконавцями: Наказ Міністерства юстиції України від 07.06.2017 р. № 1829/5. Зареєстровано: Мін'юст України від 08.06.2017 р. № 699/30567. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0699-17>

75. Про встановлення розміру плати за користування автоматизованою системою виконавчого провадження: Наказ Міністерства юстиції України від 24.03.2017 р. № 954/5. Зареєстровано: Мін'юст України від 27.03.2017 р. № 406/30274. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-17>

76. Порядок інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань та автоматизованою системою виконавчого провадження: Наказ Міністерства юстиції України від 24.01.2017 р. № 173/5. Зареєстровано: Мін'юст України від 25.01.2017 р. № 106/29974. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0106-17>

77. Порядок надання інформації Державною фіскальною службою України на запити органів державної виконавчої служби та приватних виконавців: Наказ Міністерства юстиції України; Мінфін України від 13.12.2016 р. № 3639/5/1085. Зареєстровано: Мін'юст України від 19.12.2016 р. № 1652/29782. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1652-16>

78. Про порядок надання інформації Пенсійним фондом України на запити органів державної виконавчої служби та приватних виконавців: Наказ Міністерства юстиції України від 07.12.2016 р. № 3596/5 та Постанова правління Пенсійного фонду від 07.12.2016 р. № 28-1. Зареєстровано: Мін'юст України від 13.12.2016 р. № 1607/29737. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1607-16#n16>

79. Порядок надання інформації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку на запити органів державної виконавчої служби та приватних виконавців: Наказ Міністерства юстиції України від 29.11.2016 р. № 3409/5 та Рішення НКЦПФР від 29.11.2016 р. № 1173 Зареєстровано: Мін'юст України від 06.12.2016 р. № 1579/29709. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1579-16#n15>

80. Спеціальні вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад державних виконавців територіальних органів державної виконавчої служби Мін'юст України: Наказ від 21.10.2016 р. № 3005/5. Зареєстровано: Мін'юст України від 07.11.2016 р. № 1444/29574. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1444-16>

81. Спеціальні вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад керівників територіальних органів державної виконавчої служби: Наказ Мін'юст України від

- 21.10.2016 р. № 3005/5 Зареєстровано: Мін'юст України від 07.11.2016 р. № 1443/29573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1443-16>
82. Спеціальні вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад державних виконавців відділу примусового виконання рішень Департаменту державної виконавчої служби Міністерства юстиції України: Наказ Мін'юст України від 21.10.2016 р. № 3005/5 Зареєстровано: Мін'юст України від 07.11.2016 р. № 1442/29572.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1442-16>
83. Спеціальні вимоги до рівня професійної компетентності державних виконавців та керівників органів державної виконавчої служби: Наказ Міністерства юстиції України від 21.10.2016 р. № 3005/5. Зареєстровано: Мін'юст України від 07.11.2016 р. № 1441/29571. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1441-16>
84. Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судових рішень у цивільних справах: постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 р. № 6. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006740-14>
85. Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затв. Наказом Державної судової адміністрації України від 20.08. 2019 р. № 814. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/media/814_1_Annex_court_codes_1.pdf.
86. Інструкція з діловодства Верховного Суду, затв. Наказом керівника апарату Верховного Суду від 28.12. 2018 р. № 207-ОД.

Базова література:

1. Адміністративне судочинство: навч. посібник для підготовки для іспитів. /Укл. І. Тетарчук, Т. Дяків, К.: Центр наукової літератури, 2020, 186с.
2. Адміністративне процесуальне право: Навч. посібник /за заг. ред. Т.П. Мінки. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 320 с.
3. Адміністративний процес: загальна частина (Федеративна Республіка Німеччини, Україна): Наук. – практ. посібник / Манн Томас, Мельник Роман, Бевзенко Володимир, Комзюк Анатолій; пер. та адапт. з нім. Мельника Романа; за заг. ред. Бевзенка Володимира. К.: Алерта, 2013. 308 с.
4. Кузьменко О. В. Адміністративно-процесуальне право України: Підручник. К.: Атіка, 2008. 416 с.
5. Адміністративне процесуальне право України: навч.-метод. посіб. / І. О. Картузова [та ін.]; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». К.: Фенікс, 2016. 400 с.
6. Адміністративне судочинство: навч. посіб. / за заг. ред. Н. Б. Писаренко. Х.: Право, 2016. 312 с.
7. Адміністративне судочинство України: Підручник / Вищий Адміністративний Суд України; за заг. ред. О.М.Пасенюка. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 672с.
8. Адміністративне судочинство: Підручник / Мін-во освіти і науки України. Держ. вищий навч. заклад «Запорізький нац. ун-т»; за заг. ред. Т.О.Коломоєць. Київ: Істина, 2011 р. 300 с.

9. Адміністративне судочинство в питаннях та відповідях: навчальний посібник / за заг. ред. Н. Ю. Задираки, Є. С. Герасименка. Київ: ВД Дакор, 2019. 224 с.
10. Адміністративне судочинство. Процесуальні документи. Практичний коментар та зразки / Уп. Чижмарь К.І., Журавльов Д.В., 2018. 152 с.
11. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах): навчальний посібник / М. М. Бурбика, М. В. Колеснікова, А. В. Солонар. Суми: Сумський державний університет, 2019. 108 с.
12. Керноз Н.Є. Перегляд судових рішень як різновид судового захисту прав, свобод та інтересів осіб: навчальний посібник. Вид. 3-тє, доповн., переробл. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 134 с.

Допоміжна література:

1. Адміністративне процесуальне (судове) право України: підручник / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Юридична література, 2007. 312 с.
2. Апаров А. М. Формування та розвиток адміністративно-процесуального права: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2014. 344 с.
3. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: навч. посіб. / за заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. К.: Старий світ, 2006. 576 с.
4. Адміністративний процес: навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора І. П. Голосніченка. К.: ГАН, 2003. 256 с.
5. Адміністративна юстиція: Європейський досвід і пропозиції для України / Авт.-упоряд. І. Б. Коліушко, Р. О. Куйбіда. К.: Факт, 2003. 536 с.
6. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
7. Авер'янов В. Становлення нової доктрини українського адміністративного права. *Юридичний вісник України*. 2007. № 28. 14-20 лип. С. 1-5.
8. Базов В. Окремі питання юрисдикції спорів щодо оскарження рішень органів адвокатури. *Право України*. 2016. № 2. С. 50-55.
9. Болокан І.В. Напрями підвищення ефективності реалізації адміністративно-правових норм. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/4_2017/part_1/24.pdf
10. Бондар С.В. Перегляд адміністративних судових рішень за винятковими обставинами. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 88- 91.
11. Бородін І.Л. Адміністративно-юрисдикційні провадження. *Юридичний вісник*. 2014. № 2. С. 41-45.
12. Бучик А. Впровадження принципу процесуальної регламентації в адміністративному судочинстві. *Право України*. 2018. № 2. С. 39-53.
13. Голосов С.С. Окремі питання правового статусу прокурора в адміністративному процесі України. *Митна справа*. 2015. № 4. С. 71-76.
14. Гончарук С.Т., Джигир Д.Г. Реалізація права на захист у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 4 (26). С. 100-104.

15. Гордєєв В. Реалізація принципу рівності в адміністративно-процесуальних відносинах. *Право України*. 2010. №11. С. 240-248.
16. Гордєєв В. Фактичний склад в адміністративному судочинстві України: формальний вираз. *Право України*. 2016. № 2. С. 68-74.
17. Губерська Н.Л. Адміністративний процес: сучасні підходи до визначення. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-9-2014-jubilee/item/392-administratyvnyy-protses-suchasni-pidkhody-dovyznachennyahuberska-n-1>
18. Гусаров С. Особливості адміністративної юрисдикції та реалізації відповідних повноважень органами державного управління і посадовими особами України. *Право України*. 2009. № 2. С. 80-87.
19. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: Навч. пос. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
20. Джафарова М.В. Загальна характеристика заходів процесуального примусу, які застосовуються в адміністративному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 143-147.
21. Джафарова М.В. Принципи адміністративного процесуального права у новітніх умовах сьогодення: науково-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Юридичні науки*. 2019. Вип. 1. С. 54-57.
22. Джафарова М.В. Сучасний погляд на предмет адміністративного процесуального права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 90-94.
23. Жидецька В.В. Про стадії нормотворчої діяльності міністерства. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 101-107.
24. Завальнюк І. М. Спрощене провадження в адміністративному судочинстві: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. 274 с.
25. Зеленіна С.М. Особливості провадження за зверненнями громадян в органах внутрішніх справ України. URL: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo02/part_3/18.pdf
26. Іваненко Я. Про види адміністративних неюрисдикційних проваджень. *Право України*. 2010. № 11. С. 128-135.
27. Капля О. Обов'язковість судових рішень як принцип адміністративного судочинства України. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/4/12.pdf>
28. Картузова О.І. Підготовче провадження в адміністративному судовому процесі. URL: <http://apdp.in.ua/v35/60.pdf>
29. Качура О.А. Стадії адміністративно-реєстраційного провадження: поняття, ознаки та класифікація. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 26. С. 266-277.
30. Керноз Н.Є. Проблеми інстанційної підсудності за Кодексом адміністративного судочинства України. «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин»: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 02 – 03 березня 2013 року. Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2013. С.38 – 41.

31. Керноз Н.Е. Противоречия законодательного закрепления языка судопроизводства в Украине. *Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины*. № 5(92)(октябрь) 2015. С.75-80.
32. Керноз Н.Є. Проблемні аспекти оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби в Україні. *Інтеграція юридичної науки та практики з питань регулювання підприємницької діяльності як основа сталого розвитку вітчизняного законодавства*: матеріали науково - практичного семінару (м. Чернігів, 6 грудня 2016 р.); за заг. ред. І. М. Колодій. Чернігівський національний технологічний ун-т. Ч.: ЧНТУ, 2016. С. 48-52.
33. Керноз Н.Є. Судова правотворчість: нові тенденції та перспективи розвитку. *Актуальні проблеми правового регулювання підприємницької діяльності в Україні та країнах Європейського Союзу*: матеріали науково-практичного семінару (м. Чернігів, 9 грудня 2017 р.); за заг. ред. І.М. Колодій. Чернігівський національний технологічний ун-т. Ч.: ЧНТУ, 2017. С. 47 – 51.
34. Керноз Н.Є. Оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби в Україні: проблемні аспекти. *Юність науки – 2018: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Чернігів, 11-12 квітня 2018р.) : у 2-х ч. Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2018. Ч. 2: С. 122-125.
35. Керноз Н.Є. Забезпечувальний наказ в конституційному судочинстві України: проблемні аспекти. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина*: матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів (м. Чернігів, 16-17 травня 2018 р.). Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2018. С. 103 – 106.
36. Керноз Н.Є., Берднік І.В. Проблемність законодавчого врегулювання підсудності та її видів в національному судочинстві. *Журнал «Молодий вчений»*. №11 (14) листопад 2014. С.160-165.
37. Керноз Н.Є., Лозицька Я. А. Особливості подання доказів в національному судочинстві: порівняльний аналіз. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні*. Збірник. Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2019. С.111-116
38. Керноз Н.Є. Лозицька Я.А. До проблемних питань уніфікації подання доказів в національному судочинстві. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина*: матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених і студентів (м. Чернігів, 14-15 травня 2020 р.). Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2020. С.107 – 110.
39. Керноз Н., Петренко І. Представник в національному судочинстві: нові тенденції. *Ukraine-EU. Innovations in Education, Technology, Business and Law: collection of international scientific papers*: Chernihiv: CNTU, 2018. С. 32-34.
40. Керноз Н.Є., Пророченко В.В. Преюдиція як підстава звільнення від доказування в цивільному судочинстві: порівняльний аналіз. *Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних*

процесів: матеріали IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 18 травня 2019 р.) / Редкол.: С.К. Бостан, Р.М. Максакова, Т.Є. Леоненко. Дніпро: «ЛІРА ЛТД», 2019. С.185-189.

41. Керноз Н.Є., Пророченко В.В. Підстави звільнення від доказування в господарському судочинстві України: новели та проблемність реалізації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. № 4. 2019. С. 159-165.

42. Керноз Н.Є., Пророченко В.В. Підстави звільнення від доказування в адміністративному судочинстві України: проблемні аспекти. *Правові новели*. Том 10. 2020. С. 185-192.

43. Керноз Н.Є., Пророченко В.В. До питання визнання обставин учасниками справи в національному судочинстві: порівняльний аналіз. *Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина*: матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених і студентів (м. Чернігів, 14-15 травня 2020 р.). Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2020. С.110 – 113.

44. Керноз Н.Є., Чередниченко І.С. Проблемність реалізації права на конституційну скаргу в Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. № 1 (3). 2017. С. 18-24.

45. Ковбасюк В. Характеристика об'єкта правовідносин у сфері адміністративного судочинства. URL: <http://pgpjournal.kiev.ua/archive/2018/3/17.pdf>

46. Коломоець Т., Лютіков П. Оціночні поняття адміністративного судочинства України: наукові підходи до їх тлумачення у правовій доктрині. *Право України*. 2018. № 2. С. 54-70.

47. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен. Монографія. К.: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.

48. Колпаков В.К., Гордєєв В.В. Адміністративно-деліктний процес. Навчальний посібник. Х.: «Харків юридичний», 2012. 228 с.

49. Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. Адміністративний процес України : Навч.пос. К.: Прецедент, 2007. 531 с.

50. Константи́й О. Окремі питання оскарження правових актів у порядку адміністративного судочинства. *Право України*. 2008. № 11. С. 27-33.

51. Константи́й О. В. Проблеми захисту в адміністративному судочинстві суб'єктивних прав, свобод і законних інтересів: монографія. Київ: Істина, 2015. 544 с.

52. Колпаков В. Правова природа відносин адміністративного судочинства. *Право України*. 2016. № 2. С. 25-30.

53. Корчинський О. І. Правові засади організації адміністративного судочинства в Україні. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2018. 185 с.

54. Косик В.В. Види доказів в провадженні у справах про адміністративні правопорушення. *Форум права*. 2012. № 3. С. 308-312.

55. Косінов С. Функції і принципи державного контролю. *Право України*. 2015. № 6. С. 179-184.

56. Котович І. Адміністративно-процесуальне право України як самостійна галузь права. URL: <http://jusintergentes.com.ua/archives/2012/3/21.pdf>
57. Корнута С.М. Суб'єкти дисциплінарного провадження щодо державного службовця: критерії ви значення та необхідність законодавчого закріплення. URL:<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3876/Kornuta%20Subekti.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
58. Костицький М. В. Судово-психологічна експертиза в адміністративному процесі: монографія / М. В. Костицький, М. І. Луцький; Івано-Франків. ун-т права ім. короля Данила Галицького. Івано-Франківськ: Видавнича справа, 2017. 308 с.
59. Кошкош О.О. Умови та процесуальна форма встановлення або зміни способу і порядку виконання судового рішення у адміністративному судочинстві. URL: http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/25310/1/VPSP2017-3-4_83-88.pdf
60. Корчинський О. І. Правові засади організації адміністративного судочинства в Україні. Дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний університет «Львівська політехніка». Львів. 2018. 185 с. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/dissertation/2019/12191/dysertaciyna_robota_na_zdobuttya_naukovogo_stupenya_kandydata_nauk_korchynskogo_olega_ivanovycha.pdf
61. Кравчук В. Адміністративна юстиція в контексті конституційної реформи. *Право України*. 2016. № 2. С. 45-49.
62. Кравчук В. Проблеми визначення складу суду касаційної інстанції. *Право України*. 2018. № 2. С. 136-147.
63. Кубко Є. Проблеми запровадження міжнародно-правових стандартів адміністративної діяльності та адміністративного судочинства. *Право України*. 2013. № 12. С.156-174.
64. Кузнєцов Д.В. Скорочене провадження в адміністративному судочинстві. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2017. 216 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/17/1.pdf>
65. Кузьменко О.В., Природа реєстраційного провадження. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/3076/1/13 Кузьменко О.В.pdf>
66. Кузьменко О. В. Теоретичні засади адміністративного процесу: Монографія. К.: Атіка, 2005. 352 с.
67. Кузьменко О. В. Курс адміністративного процесу: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 350 с.
68. Кузьменко О.В., Гуржій Т.О. Адміністративно-процесуальне право України: Підручник/ За ред. О.В.Кузьменко. К.: Атіка, 2008. 416 с.
69. Кучер Ю.А. Малозначність справ адміністративної юрисдикції. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2018. Випуск 2. С.146-155.
70. Ліпкан В. А. Сутність та порядок вирішення службових спорів : монографія / В. А. Ліпкан, О. Г. Мовчун; Глобальна орг. союзн. лідерства,

- Аккад. безпеки відкритого суспільства, Акад. наук вищ. освіти України, Стратком. К. : Вид. Ліпкан О.С., 2017. 312 с. (Ordo ordinans).
71. Ліпський Д. Касаційне оскарження в адміністративному судочинстві України: аналіз сучасних наукових досліджень. *Право України*. 2014. № 3. С.64-74.
72. Лукацька Л.Г. Основні завдання адвоката та їх співвідношення з завданнями адміністративного процесу. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/6_2_2015/part_3/22.pdf
73. Лук'янець Д. Сміслові колізії у новій редакції Кодексу адміністративного судочинства України. *Право України*. 2018. № 2. С. 71-83.
74. Лук'янець Д. Сучасні погляди на проблеми адміністративного судочинства. *Право України*. 2018. № 2. С. 253-256.
75. Магрело М.В. Окремі питання дотримання Україною міжнародно-правових зобов'язань за Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод на рівні адміністративного процесуального законодавства. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. №13. С.132-136.
76. Мойсеєнко Г.В. Оціночні поняття в адміністративному судочинстві України: дис...канд. юр. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2017. 222 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page//dis/07/Moiseienko_diss.pdf
77. Муза О. В. Адміністративна юстиція в Україні: стан та перспективи розвитку: монографія; Ін-т законодавства Верховної Ради України; за заг. ред. Нижник Н. Р. Київ: Четверта хвиля, 2011. 136 с.
78. Муза О. В. Адміністративно-процесуальні правовідносини в Україні: монографія; Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ: Четверта хвиля, 2015. 320 с.
79. Муратова Д.Б., Найчук Г.О. Актуальні питання адміністративного судочинства в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 100-102.
80. Новий КАСУ і нові стандарти доказування. URL: http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/noviy-kasu-inovistandarti-dokazuvannya/
81. Оскарження судових рішень і ухвал в системі адміністративного судочинства України: зразки документів, судова практика, актуальне законодавство: станом на 23 верес. 2016 р. / упоряд. Н. О. Армаш [та ін.]. К.: Центр учб. літ., 2016. 272 с.
82. Павлик П.М. Процесуальна документація: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.М.Павлик, Ж.В.Удовенко, Т.М.Кілічава. К.: Центр учбової літератури, 2009. 464 с.
83. Педан А. Зміст адміністративно-правових відносин у сфері виконавчого провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С.143- 148.
84. Писаренко Н. Про складові незалежної адміністративної юстиції. *Право України*. 2016. № 2. С. 31-37.

85. Писаренко Н. Верховенство права, конвенційні гарантії справедливого суду та принципи адміністративного судочинства. *Право України*. 2019. № 4. С. 55–76.
86. Писаренко Н. Розмежування судових юрисдикцій крізь призму розуміння принципів судочинства (на прикладі податкових спорів). *Право України*. 2020. № 4. С. 127–141.
87. Погрбеньяк М. Особливості юридичної конструкції та суті правовідносин представництва в адміністративному судочинстві: компаративістський аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 108-114.
88. Принципи цивільного, господарського та адміністративно-господарського судочинства Текст: монографія / І. І. Брус та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Козьякова І. М. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2018. 257 с.
89. Пчелін В. Треті особи як суб'єкти адміністративних процесуальних правовідносин. URL: http://vjhr.sk/archive/2016_3/24.pdf
90. Радіоненко О. Основні напрями розвитку законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів. *Право України*. 2008. № 4. С. 131-138.
91. Рожков О.В. Підстави застосування заходів процесуального примусу. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. Серія «Право»*. 2015. Вип. 20. С. 164-167.
92. Руденко М. Обсяг та межі повноважень прокурора в адміністративному судочинстві: деякі теоретичні і практичні аспекти. *Право України*. 2008. № 10. С.139-144.
93. Русанова В. Б. Право на оскарження в суді постанови у справі про адміністративне правопорушення (сутність, гарантії та порядок реалізації): монографія / В. Б. Русанова ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; за заг. ред. Н. Б. Писаренко. Х.: Право, 2016. 148 с.
94. Савчук Р.М. Перекладач як учасник адміністративного судочинства: процесуальний статус, компетентність, неупередженість: дис. канд. юр. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. 204 с.
95. Середа О. Адміністративне і господарське судочинство: значення і доцільність спеціалізованих судів у порівняльно-історичному аспекті. *Право України*. 2009. № 6. С. 80-84.
96. Сідей Я., Селіванов О. Залучення громадянином третіх осіб при розгляді адміністративних спорів. *Публічне право*. 2015. № 1. С. 71-78.
97. Смокович М.І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій: моногр. К.: Юринком Інтер, 2012. 304 с.
98. Смородинський В. Проблема впровадження люстраційних процедур очищення державної влади: європейський і вітчизняний досвід. *Право України*. 2015. № 5. С. 111-120.
99. Ситніков О.Ф. Особливості правового положення позивача в адміністративному судочинстві. *Форум права*. 2012. № 4. С. 819–823.
100. Тімашов В.О. Поняття адміністративного процесу, його ознаки, принципи, структура, класифікація. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf

101. Ткачук О.М. Путівник по строках та термінах Кодексу адміністративного судочинства України / О. М. Ткачук. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2018. 68 с.
102. Фазикош О.В. Особливості провадження в справах про адміністративні правопорушення та його принципи. URL: http://www.visnykjuris.uzhnu.uz.ua/file/No.35/part_3/11.pdf
103. Фелик В. Особливості компетенції ОВС щодо забезпечення прав і свобод громадян у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. *Право України*. 2008. № 12. С. 59-65.
104. Ченкова Н.Я. Перспективи вирішення публічно-правових спорів за допомогою медіації. *Право України*. 2014. № 11. С. 259-268.
105. Хатнюк Ю.А., Кіцул Ю.С. Поняття та особливості дозвільного провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Вип. 48. Том 2. С. 20-23.
106. Хворостянкіна А. В. Європейські стандарти адміністративного процесу. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_6738
107. Хлібороб Н. Запровадження електронного адміністративного судочинства в Україні: інновації та перспективи. *Право України*. 2018. № 2. С. 102-117.
108. Цвіркун Ю. Оскарження рішень, дій або бездіяльності Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму за новою редакцією Кодексу адміністративного судочинства України. *Право України*. 2018. № 2. С. 148- 163.
109. Чорна В.Г., Красносельська Л.С. Особливості провадження за зверненнями громадян. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/6_2016/part_2/27.pdf
110. Шоптенко С.С. Проблеми нормативно-правового регулювання проваджень за скаргами громадян в органах національної поліції України. URL: http://pap.in.ua/6_2017/88.pdf
111. Шоптенко С.С. Зміст і стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 5. Том 2. С. 74-77.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://www.rada.gov.ua>
2. Офіційний сайт Верховного Суду. URL: <http://www.supreme.court.gov.ua>
3. Офіційний сайт Вищої ради правосуддя. URL: <http://www.vru.gov.ua>
4. Офіційний сайт Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. URL: <http://www.vkksu.gov.ua>
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>
6. European Court of Human Rights. URL: <https://www.echr.coe>
7. Система дистанційного навчання НУ «Чернігівська політехніка». Курс: (Адміністративний процес). URL: <https://eln.stu.cn.ua/course/view.php?id=4269>
8. Офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського. URL: <http://www.nbu.gov.ua/>

9. Офіційний сайт Національної парламентської бібліотеки. URL:
<http://nplu.org/>

10. Офіційний сайт Наукової бібліотеки ім. Максимовича Київського національного університету ім. Т. Шевченка. URL:
<http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/title4.php3>

ДОДАТКИ

1. ГОТУЄМОСЯ ДО ЄДИНОГО ФАХОВОГО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ З ПРАВА

1. Під час вирішення справи Конституційний Суд України як аргументацію своєї позиції при ухваленні рішення посилався на рішення Європейського суду з прав людини. При цьому виникло питання різного розуміння презумпції невинуватості, як то визначає Конституція України й Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Як має діяти Конституційний Суд України за такої колізії?

А Згідно із принципом дружнього ставлення до міжнародного права застосувати положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Б Застосувати положення Конституції України, оскільки положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод мають бути застосовувані у світлі положень Конституції України.

В Конституційний Суд України зобов'язаний додержуватися у своїй практиці рішень Європейського суду з прав людини попри їхню суперечність Конституції.

Г Конституційний Суд України зобов'язаний звернутися в такому разі до Європейського суду з прав людини з преюдиціальним запитом.

2. Який вид публічної служби передбачає можливість її проходження іноземцями й особами без громадянства?

А Альтернативна (невійськова).

Б Військова.

В Дипломатична.

Г В органах місцевого самоврядування.

3. Головний бухгалтер фінансового управління міської ради, яка займає посаду шостої категорії, має одинадцятий (граничний для цієї категорії) ранг посадової особи місцевого самоврядування, є сумлінним і компетентним працівником, звернулася до міського голови щодо присвоєння їй вищого рангу. За яких умов міський голова може присвоїти вищий ранг у цій ситуації?

А За умови успішного відпрацювання на займаній посаді не менш як 5 років.

Б За умови виконання особою особливо відповідальних завдань.

В За умови виходу особи на пенсію.

Г За умови підтримання рішення про присвоєння рангу особі міською радою.

4. Громадянин О. звернувся до адміністративного суду із позовною заявою про визнання протиправним рішення суб'єкта владних повноважень та його

скасування. Суддя після одержання позовної заяви з'ясував, що **до позовної заяви не додано документ про сплату судового збору**, у позовній заяві немає інформації про підстави звільнення позивача від його сплати. *Яку ухвалу має постановити суд, вирішивши питання щодо відкриття провадження у справі?*

- А Про залишення позовної заяви без руху.
- Б Про повернення позовної заяви.
- В Про відмову у відкритті провадження у справі.
- Г Про залишення позовної заяви без розгляду.

5. Громадянин О. звернувся до адміністративного суду з позовною заявою про визнання протиправним скасування рішення суб'єкта владних повноважень. Після відкриття провадження у справі суд з'ясував, що **у провадженні суду є справа про спір між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав**. *Яке рішення має ухвалити суд?*

- А Про залишення позовної заяви без руху.
- Б Про повернення позовної заяви.
- В Про закриття провадження у справі.
- Г Про залишення позовної заяви без розгляду.

6. Верховний Суд відкрив касаційне провадження в адміністративній справі за позовом ТОВ А. до суб'єкта владних повноважень про визнання протиправним і скасування рішення; третя особа без самостійних вимог: ТОВ Б. **Позивач подав заяву про відмову від позову й закриття провадження у справі**. *Яке рішення стосовно цієї заяви прийме суд?*

А Ухвалу про прийняття відмови від позову, визнання нечинними рішень судів першої та другої інстанції, закриття провадження у справі.

Б Ухвалу про прийняття відмови від позову, закриття провадження у справі та залишення в силі рішень судів першої та другої інстанції, оскільки в заяві про відмову від позову не йшлося про ці рішення.

В Ухвалу про відмову у прийнятті відмови від позову, оскільки відмова від позову можлива лише у суді першої інстанції.

Г Ухвалу про відмову у прийнятті відмови від позову, оскільки відмова від позову неможлива у справах, в яких беруть участь треті особи.

7. До яких посад належать посади членів Кабінету Міністрів України?

- А Політичних.
- Б Патронатної служби.
- В Державної служби.
- Г Адміністративних.

8. Окружний адміністративний суд **розглянув у закритому судовому засіданні** справу за позовом фізичної особи до суб'єкта владних повноважень. *Як буде проголошено судове рішення?*

А Прилюдно лише вступну й резолютивну частину рішення, якщо такі частини не містять інформації, для забезпечення захисту якої розгляд справи відбувався в закритому судовому засіданні.

Б Прилюдно все рішення, якщо особи, присутні у залі судового засідання не будуть проводити в цей час фотозйомку, відеозапис, транслявання проголошення рішення.

В У закритому судовому засіданні лише вступну й резолютивну частину, якщо учасники справи подадуть відповідне клопотання.

Г Усе рішення в закритому засіданні, якщо учасники справи не заперечать проти цього.

9. Рішенням окружного адміністративного суду відмовлено в задоволенні позову Р. до суб'єкта владних повноважень. **Через три місяці Конституційним Судом України встановлено неконституційність закону, застосованого судом під час вирішення справи. У порядку якого провадження Р. може звернутися з проханням про перегляд судового рішення?**

А Перегляду судового рішення за виключними обставинами.

Б Перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

В Апеляційного провадження.

Г Касаційного провадження.

10. Громадянин П. звернувся до суду з позовом, у якому просив визнати протиправними дії відповідача суб'єкта владних повноважень. Відповідно до постанови окружного адміністративного суду в задоволенні позову відмовлено. **Постановою апеляційного адміністративного суду позов П. задоволено повністю.** Через два місяці з моменту винесення постанови до апеляційного адміністративного суду надійшло клопотання від П. **про встановлення судового контролю за виконанням судового рішення в цій справі,** оскільки відповідач беззаперечно нехтував вимогами суду та безпідставно не виконував постанову. **Чи підлягає це клопотання задоволенню?**

А Так, оскільки встановлення контролю за виконанням судового рішення входить до повноважень суду, який його ухвалив.

Б Так, оскільки суд зобов'язаний задовольняти клопотання про встановлення судового контролю за виконанням судового рішення.

В Ні, оскільки встановлення контролю за виконанням судового рішення входить до повноважень суду, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Г Ні, оскільки встановлення контролю за виконанням судового рішення можливе за умови подання такого клопотання ще на стадії розгляду справи.

11. Національним агентством з питань запобігання корупції ухвалено рішення «**Про затвердження Методичних рекомендацій щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів**». Цей акт подано на державну

реєстрацію до Міністерства юстиції України. *Яке рішення має прийняти Міністерство юстиції України в такому разі?*

- А Про державну реєстрацію нормативно-правового акта.
- Б Про повернення нормативно-правового акта без державної реєстрації.
- В Про відмову в державній реєстрації нормативно-правового акта.
- Г Про визнання акта таким, що не підлягає державній реєстрації.

2. ВИТЯГИ ІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/conv#Text>

Стаття 1. Державна служба та державний службовець

1. **Державна служба** - це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави, зокрема щодо:

1) аналізу державної політики на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях та підготовки пропозицій стосовно її формування, у тому числі розроблення та проведення експертизи проектів програм, концепцій, стратегій, проектів законів та інших нормативно-правових актів, проектів міжнародних договорів;

2) забезпечення реалізації державної політики, виконання загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, виконання законів та інших нормативно-правових актів;

3) забезпечення надання доступних і якісних **адміністративних послуг**;

4) здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства;

5) управління державними фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням;

6) управління персоналом державних органів;

7) реалізації інших повноважень державного органу, визначених законодавством.

2. **Державний службовець** - це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті) (далі - державний орган), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби.

Стаття 2. Визначення термінів

1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

1) **безпосередній керівник** - найближчий керівник, якому прямо підпорядкований державний службовець;

2) **державна мова** - українська мова, якій [Конституцією України](#) надано статус мови офіційного спілкування посадових осіб державних органів та органів місцевого самоврядування під час виконання посадових обов'язків, а також мови діловодства і документації цих органів та посадових осіб;

3) **керівник державної служби в державному органі** (далі - керівник державної служби) - посадова особа, яка займає вищу посаду державної служби в державному органі, до посадових обов'язків якої належить здійснення повноважень з питань державної служби та організації роботи інших працівників у цьому органі;

4) **посада державної служби** - визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу з установленими відповідно до законодавства посадовими обов'язками у межах повноважень, визначених частиною першою статті 1 цього Закону;

5) **професійна компетентність** - здатність особи в межах визначених за посадою повноважень застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку;

5¹) **професійний розвиток** - безперервний, свідомий, цілеспрямований процес особистісного та професійного зростання, що базується на інтеграції знань, умінь і компетентностей;

6) **рівнозначна посада** - посада державної служби, що належить до однієї підкатегорії посад державної служби з урахуванням рівнів державних органів;

7) **суб'єкт призначення** - державний орган або посадова особа, яким відповідно до законодавства надано повноваження від імені держави призначати на відповідну посаду державної служби в державному органі та звільняти з такої посади;

8) **функції з обслуговування** - діяльність працівників державного органу, яка не передбачає здійснення повноважень, безпосередньо пов'язаних з виконанням завдань і функцій, визначених частиною першою статті 1 цього Закону;

9) **професійне навчання** - набуття та вдосконалення професійних знань, умінь та навичок, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації державного службовця для його професійної діяльності;

10) **службова дисципліна** - неухильне додержання Присяги державного службовця, сумлінне виконання службових обов'язків та правил внутрішнього службового розпорядку.

2. Терміни «близькі особи», «корупційне правопорушення», «потенційний конфлікт інтересів», «реальний конфлікт інтересів», «пряме підпорядкування» в цьому Законі вживаються у значенні, визначеному Законом України «Про запобігання корупції».

Стаття 3. Сфера дії цього Закону

1. Цей Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку із **вступом на державну службу, її проходженням та припиненням, визначає правовий статус державного службовця.**

2. Дія цього Закону поширюється на державних службовців:

1) Секретаріату Кабінету Міністрів України;

- 2) міністерств та інших центральних органів виконавчої влади;
- 3) місцевих державних адміністрацій;
- 4) органів прокуратури;
- 5) органів військового управління;
- 6) органів дипломатичної служби;
- 7) державних органів, особливості проходження державної служби в яких визначені статтею 91 цього Закону;
- 8) інших державних органів.

3. ДІЯ ЦЬОГО ЗАКОНУ НЕ ПОШИРЮЄТЬСЯ НА:

- 1) Президента України;
- 2) керівника постійно діючого допоміжного органу, утвореного Президентом України, та його заступників, Постійного Представника Президента України в Автономній Республіці Крим та його заступників;
- 3) членів Кабінету Міністрів України, перших заступників та заступників міністрів;
- 4) Голову та членів Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Голову та членів Антимонопольного комітету України, Голову та членів Рахункової палати, Голову та членів Центральної виборчої комісії, голів та членів інших державних колегіальних органів;
- 5) Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників;
- 6) Голову Державного комітету телебачення і радіомовлення України та його заступників, Голову Фонду державного майна України та його заступників, Голову Національного агентства з питань запобігання корупції та його заступників;
- 7) народних депутатів України;
- 8) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та його представників;
- 9) службовців Національного банку України;
- 9⁻¹) голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників;
- 10) депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голову Ради міністрів Автономної Республіки Крим та його заступників, міністрів Автономної Республіки Крим;
- 11) депутатів місцевих рад, посадових осіб місцевого самоврядування;
- 11⁻¹) суддів Конституційного Суду України;
- 11⁻²) постійного представника Кабінету Міністрів України у Конституційному Суді України;
- 12) суддів;
- 13) прокурорів;
- 14) працівників державних органів, які виконують функції з обслуговування;

15) працівників державних підприємств, установ, організацій, інших суб'єктів господарювання державної форми власності, а також навчальних закладів, заснованих державними органами;=

16) військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до закону; різняться з альтернативною невійськовою, але віднесені до публічної служби за КАС

17) осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів та працівників інших органів, яким присвоюються спеціальні звання, якщо інше не передбачено законом;

18) працівників патронатних служб.

4. Критерії визначення переліку посад працівників державних органів, які виконують функції з обслуговування, затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби.

5. Окремі особливості проходження державної служби в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, та в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, їх територіальних органах визначаються Митним кодексом України та Податковим кодексом України.

Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n738>

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

антикорупційна експертиза - діяльність із виявлення в нормативно-правових актах, проектах нормативно-правових актів положень, які самостійно чи у поєднанні з іншими нормами можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією;

пряме підпорядкування - відносини прямої організаційної або правової залежності підлеглої особи від її керівника, в тому числі через вирішення (участь у вирішенні) питань прийняття на роботу, звільнення з роботи, застосування заохочень, дисциплінарних стягнень, надання вказівок, доручень тощо, контролю за їх виконанням;

близькі особи - члени сім'ї суб'єкта, зазначеного у частині першій статті 3 цього Закону, а також чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням зазначеного суб'єкта;

державний орган - орган державної влади, в тому числі колегіальний державний орган, інший суб'єкт публічного права, незалежно від наявності статусу юридичної особи, якому згідно із законодавством надані повноваження здійснювати від імені держави владні управлінські функції, юрисдикція якого поширюється на всю територію України або на окрему адміністративно-територіальну одиницю;

корупційне правопорушення - діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність;

корупція - використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей;

неправомірна вигода - грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав;

потенційний конфлікт інтересів - наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень;

подарунок - грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової;

правопорушення, пов'язане з корупцією - діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність;

приватний інтерес - будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях;

реальний конфлікт інтересів - суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень;

спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції - органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції;

суб'єкти декларування - особи, зазначені у [пункті 1](#), [підпунктах «а»](#) і [«в»](#) пункту 2, [пункті 4](#) частини першої статті 3 цього Закону, інші особи, які зобов'язані подавати декларацію відповідно до цього Закону;

члени сім'ї:

а) особа, яка перебуває у шлюбі із суб'єктом, зазначеним у [частині першій](#) статті 3 цього Закону, та діти зазначеного суб'єкта до досягнення ними повноліття - незалежно від спільного проживання із суб'єктом;

б) будь-які особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у [частині першій](#) статті 3 цього Закону (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі;

виборні особи - Президент України, народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

викривач - фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання;

внутрішні канали повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону - способи захищеного та анонімного повідомлення інформації, яка повідомляється викривачем керівнику або уповноваженому підрозділу (особі) органу або юридичної особи, у яких викривач працює, проходить службу чи навчання або на замовлення яких виконує роботу;

зовнішні канали повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону - шляхи повідомлення інформації викривачем через фізичних чи юридичних осіб, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки тощо;

регулярні канали повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону - шляхи захищеного та анонімного повідомлення інформації викривачем Національному агентству з питань запобігання корупції, іншому суб'єкту владних повноважень, до компетенції якого належить розгляд та прийняття рішень з питань, щодо яких розкривається відповідна інформація. Регулярні канали обов'язково створюються спеціально уповноваженими суб'єктами у

сфері протидії корупції, органами досудового розслідування, органами, відповідальними за здійснення контролю за дотриманням законів у відповідних сферах, іншими державними органами, установами, організаціями.

Стаття 3. Суб'єкти, на яких поширюється дія цього Закону

1. Суб'єктами, на яких поширюється дія цього Закону, є:

1) ОСОБИ, УПОВНОВАЖЕНІ НА ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений із захисту державної мови, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки;

г) судді, судді Конституційного Суду України, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої ради правосуддя, посадові особи секретаріату Вищої ради правосуддя, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, посадові особи секретаріату цієї Комісії, посадові особи Державної судової адміністрації України, присяжні (під час виконання ними обов'язків у суді);

д) особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, і центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику;

є) Голова, заступник Голови Національного агентства з питань запобігання корупції;

- ж) члени Центральної виборчої комісії;
- з) поліцейські;
- и) посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим;
- і) члени державних колегіальних органів;
- ї) Керівник Офісу Президента України, його Перший заступник та заступники, уповноважені, прес-секретар Президента України;
- й) Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його помічники, радники, помічники, радники Президента України (крім осіб, посади яких належать до патронатної служби та які обіймають їх на громадських засадах);

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, члени Ради Національного банку України (крім Голови Національного банку України), особи, які входять до складу наглядової ради державного банку, державного підприємства або державної організації, що має на меті одержання прибутку, господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі;

б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом);

в) представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інші особи, які входять до складу конкурсних та дисциплінарних комісій, утворених відповідно до [Закону України](#) «Про державну службу», [Закону України](#) «Про службу в органах місцевого самоврядування», інших законів (крім іноземців-нерезидентів, які входять до складу таких комісій), Громадської ради доброчесності, утвореної відповідно до [Закону України](#) «Про судоустрій і статус суддів», і при цьому не є особами, зазначеними у [пункті 1](#), [підпункті «а»](#) пункту 2 ч.1 цієї статті;

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, - у випадках, передбачених цим Законом;

4) кандидати на пост Президента України та кандидати у народні депутати України, зареєстровані в порядку, встановленому законом.

Стаття 46. Інформація, що зазначається в декларації:

-проблемність в застосуванні через рішення КСУ від 27.10.2020

1. У декларації зазначаються відомості про:

1) прізвище, ім'я, по батькові, число, місяць і рік народження, реєстраційний номер облікової картки платника податків, серію та номер паспорта громадянина України, унікальний номер запису в **Єдиному державному демографічному реєстрі суб'єкта декларування** та членів його сім'ї, зареєстроване місце їх проживання, а також місце фактичного проживання або поштову адресу, на яку суб'єкту декларування Національним агентством може бути надіслано кореспонденцію, місце роботи (проходження служби) або місце майбутньої роботи (проходження служби), займану посаду або посаду, на яку претендує, та категорію посади (якщо така є) суб'єкта декларування, у тому числі належність до службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, суб'єктів декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків, а також належність до національних публічних діячів відповідно до [Закону України](#) «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу, молодшого та старшого офіцерського складу не зазначають відомості про місце роботи (проходження служби) або місце майбутньої роботи (проходження служби), займану посаду;

особи, зазначені у підпункті «в» пункту 2 частини першої статті 3 цього Закону, - також відомості про назву конкурсної чи дисциплінарної комісії, до складу якої вони входять (входили);

2) об'єкти нерухомості, що належать суб'єкту декларування та членам його сім'ї на праві приватної власності, включаючи спільну власність, або знаходяться у них в оренді чи на іншому праві користування, незалежно від форми укладення правочину, внаслідок якого набуто таке право. Такі відомості включають:

а) дані щодо виду, характеристики майна, місцезнаходження, дату набуття майна у власність, оренду або інше право користування, вартість майна на дату набуття його у власність, володіння або користування;

б) у разі якщо нерухоме майно перебуває у спільній власності, про усіх співвласників такого майна вказуються відомості, зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, або найменування відповідної юридичної особи із зазначенням коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. У разі якщо нерухоме майно перебуває в оренді або на іншому праві користування, про власника такого майна також вказуються відомості, зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, або найменування відповідної юридичної особи із зазначенням коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань;

2¹) об'єкти незавершеного будівництва, об'єкти, не прийняті в експлуатацію або право власності на які не зареєстроване в установленому законом порядку, які:

а) належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї на праві власності відповідно до [Цивільного кодексу України](#);

б) розташовані на земельних ділянках, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї на праві приватної власності, включаючи спільну власність, або передані їм в оренду чи на іншому праві користування, незалежно від правових підстав набуття такого права;

в) повністю або частково побудовані з матеріалів чи за кошти суб'єкта декларування або членів його сім'ї.

Такі відомості включають:

а) інформацію про місцезнаходження об'єкта;

б) інформацію про власника або користувача земельної ділянки, на якій здійснюється будівництво об'єкта;

в) якщо об'єкт перебуває у спільній власності - про всіх його співвласників зазначаються відомості, передбачені пунктом 1 частини першої цієї статті, або найменування відповідної юридичної особи із зазначенням коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань;

3) цінне рухоме майно, вартість якого перевищує 100 прожиткових мінімумів, встановлених для працевдатних осіб на 1 січня звітного року, що належить суб'єкту декларування або членам його сім'ї на праві приватної власності, у тому числі спільної власності, або перебуває в її володінні або користуванні незалежно від форми правочину, внаслідок якого набуто таке право. Такі відомості включають:

а) дані щодо виду майна, характеристики майна, дату набуття його у власність, володіння або користування, вартість майна на дату його набуття у власність, володіння або користування;

б) дані щодо транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, а також щодо їх марки та моделі, року випуску, ідентифікаційного номера (за наявності). Відомості про транспортні засоби та інші самохідні машини і механізми зазначаються незалежно від їх вартості;

в) у разі якщо рухоме майно перебуває у спільній власності, про усіх співвласників такого майна також вказуються відомості, зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, або найменування відповідної юридичної особи із зазначенням коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. У разі якщо рухоме майно перебуває у володінні або користуванні, про власників такого майна також вказуються відомості, зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, або найменування відповідної юридичної особи із зазначенням коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань;

***Примітка.** Декларування цінного рухомого майна, зазначеного у цьому пункті (крім транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів), права на яке набуті до подання суб'єктом декларування першої декларації відповідно до вимог цього Закону, здійснюється з обов'язковим зазначенням інформації про набуття такого майна до початку періоду здійснення*

діяльності із виконання функцій держави або місцевого самоврядування або у такий період. При цьому зазначення даних щодо його вартості та дати набуття у власність, володіння або користування не є обов'язковим;

4) цінні папери, у тому числі акції, облігації, чеки, сертифікати, векселі, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї, із відображенням відомостей стосовно виду цінного папера, його емітента, дати набуття цінних паперів у власність, кількості та номінальної вартості цінних паперів. У разі якщо цінні папери передані в управління іншій особі, щодо цієї особи також вказуються відомості, зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, або найменування відповідної юридичної особи із зазначенням коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань;

5) інші корпоративні права, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї, із зазначенням найменування кожного суб'єкта господарювання, його організаційно-правової форми, коду Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України, частки у статутному (складеному) капіталі товариства, підприємства, організації у грошовому та відсотковому вираженні;

5⁻¹) юридичні особи, трасти або інші подібні правові утворення, кінцевим бенефіціарним власником (контролером) яких є суб'єкт декларування або члени його сім'ї.

Термін «кінцевий бенефіціарний власник (контролер)», «траст» вживаються у значеннях, наведених у **Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»**;

б) нематеріальні активи, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї, у тому числі об'єкти інтелектуальної власності, що можуть бути оцінені в грошовому еквіваленті, криптовалюти. До відомостей щодо нематеріальних активів включаються дані про вид та характеристики таких активів, вартість активів на момент виникнення права власності, а також про дату виникнення права на них;

7) отримані доходи суб'єкта декларування або членів його сім'ї, у тому числі доходи у вигляді заробітної плати (грошового забезпечення), отримані як за основним місцем роботи, так і за сумісництвом, гонорари, дивіденди, проценти, роялті, страхові виплати, благодійна допомога, пенсія, доходи від відчуження цінних паперів та корпоративних прав, подарунки та інші доходи.

Такі відомості включають дані про вид доходу, джерело доходу та його розмір. Відомості щодо подарунка зазначаються лише у разі, якщо його вартість перевищує п'ять прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року, а для подарунків у вигляді грошових коштів - якщо розмір таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, перевищує п'ять прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року;

8) наявні у суб'єкта декларування або членів його сім'ї грошові активи, у тому числі готівкові кошти, кошти, розміщені на банківських рахунках або які зберігаються у банку, внески до кредитних спілок та інших небанківських фінансових установ, кошти, позичені третім особам, а також активи у дорогоцінних (банківських) металах. Відомості щодо грошових активів включають дані про вид, розмір та валюту активу, а також найменування та код Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України установи, в якій відкриті відповідні рахунки або до якої зроблені відповідні внески. Не підлягають декларуванню наявні грошові активи (у тому числі готівкові кошти, кошти, розміщені на банківських рахунках, внески до кредитних спілок та інших небанківських фінансових установ, кошти, позичені третім особам) та активи у дорогоцінних (банківських) металах, сукупна вартість яких не перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року;

8¹) банківські та інші фінансові установи, у тому числі за кордоном, у яких у суб'єкта декларування або членів його сім'ї відкриті рахунки (незалежно від типу рахунку, а також рахунки, відкриті третіми особами на ім'я суб'єкта декларування або членів його сім'ї) або зберігаються кошти, інше майно. Такі відомості включають дані про тип та номер рахунку, дані про банківську або іншу фінансову установу, осіб, які мають право розпоряджатися таким рахунком або мають доступ до індивідуального банківського сейфа, осіб, які відкрили рахунок на ім'я суб'єкта декларування або членів його сім'ї;

9) фінансові зобов'язання суб'єкта декларування або членів його сім'ї, у тому числі отримані кредити, позики, зобов'язання за договорами лізингу, розмір сплачених коштів у рахунок основної суми позики (кредиту) та процентів за позикою (кредитом), залишок позики (кредиту) станом на кінець звітного періоду, зобов'язання за договорами страхування та недержавного пенсійного забезпечення. Відомості щодо фінансових зобов'язань включають дані про вид зобов'язання, його розмір, валюту зобов'язання, інформацію про особу, стосовно якої виникли такі зобов'язання, відповідно до [пункту 1](#) частини першої цієї статті, або найменування відповідної юридичної особи із зазначенням коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, та дату виникнення зобов'язання. Такі відомості зазначаються лише у разі, якщо розмір зобов'язання перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року.

У разі якщо предметом правочину щодо забезпечення виконання зобов'язання є нерухоме або рухоме майно, в декларації зазначаються вид майна, його місцезнаходження, вартість та інформація про власника майна відповідно до пункту 1 частини першої цієї статті або найменування відповідної юридичної особи із зазначенням коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. У разі якщо засобом забезпечення отриманого зобов'язання є порука, в декларації має бути вказано інформацію про поручителя, зазначену у пункті 1 частини першої

цієї статті, або найменування відповідної юридичної особи із зазначенням коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань;

10) видатки, а також будь-які інші правочини, вчинені у звітному періоді, на підставі яких у суб'єкта декларування виникає або припиняється право власності, володіння чи користування, у тому числі спільної власності, на нерухоме або рухоме майно, нематеріальні та інші активи, а також виникають фінансові зобов'язання, які зазначені у пунктах 2-9 частини першої цієї статті.

Такі відомості зазначаються у разі, якщо розмір відповідного видатку перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року; до таких відомостей включаються дані про вид правочину, його предмет. На письмовий запит Національного агентства суб'єкт декларування надає інформацію щодо найменування контрагента;

11) посаду чи роботу, що виконується або виконувалася за сумісництвом: дані про займану посаду чи роботу (оплачувану чи ні), що виконується за договором (контрактом), найменування юридичної чи фізичної особи, в якій (яких) особа працює або працювала за сумісництвом, із зазначенням коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань; або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи із зазначенням її реєстраційного номера облікової картки платника податків;

12) входження суб'єкта декларування до керівних, ревізійних чи наглядових органів громадських об'єднань, благодійних організацій, саморегульованих чи самоврядних професійних об'єднань, членство в таких об'єднаннях (організаціях) із зазначенням назви відповідних об'єднань (організацій) та їх коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань;

2. Відомості, зазначені у частині першій цієї статті, подаються незалежно від того, знаходиться об'єкт декларування на території України чи за її межами.

Національне агентство визначає у формі декларації дані, що повинні зазначатися з метою ідентифікації фізичних або юридичних осіб, у тому числі іноземців, осіб без громадянства, іноземних юридичних осіб, а також об'єктів декларування, інформація щодо яких подається у декларації.

Дані про об'єкт декларування, що перебував у володінні або користуванні суб'єкта декларування або членів його сім'ї, зазначаються в декларації, якщо такий об'єкт перебував у володінні або користуванні станом на останній день звітного періоду або протягом не менше половини днів протягом звітного періоду.

3. У декларації зазначаються також відомості про об'єкти декларування, передбачені пунктами 2-8 частини першої цієї статті, що є об'єктами права власності третьої особи, якщо суб'єкт декларування або член його сім'ї отримує чи має право на отримання доходу від такого об'єкта або може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти щодо такого об'єкта дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ним.

Відомості, передбачені цією частиною, не зазначаються в декларації, якщо відповідні об'єкти належать на праві власності юридичній особі, зазначеній у пункті 5¹ частини першої цієї статті, та їх головним призначенням є використання у господарській діяльності такої юридичної особи (промислове обладнання, спеціальна техніка тощо).

Положення цієї частини застосовуються під час подання декларації службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також суб'єктами декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків, відповідно до [статті 50](#) цього Закону.

4. Відомості, передбачені пунктом 10 частини першої цієї статті, не зазначаються у деклараціях осіб, які претендують на зайняття посади, зазначеної у [пункті 1](#), [підпункті «а» пункту 2](#) частини першої статті 3 цього Закону, а також у деклараціях, що подаються відповідно до абзацу другого частини третьої статті 45 цього Закону.

5. Відображення доходів і видатків суб'єктів декларування здійснюється у грошовій одиниці України.

Вартість майна, майнових прав, активів, інших об'єктів декларування, передбачених частиною першою цієї статті, зазначається у грошовій одиниці України на момент їх набуття у власність або останньої грошової оцінки.

Вартість майна, майнових прав, активів, інших об'єктів декларування, що перебувають у володінні чи користуванні суб'єкта декларування, зазначається у випадку, якщо вона відома суб'єкту декларування або повинна була стати відомою внаслідок вчинення відповідного правочину.

6. Доходи/видатки, одержані/здійснені в іноземній валюті, з метою відображення у декларації перераховуються в грошовій одиниці України за валютним (обмінним) курсом Національного банку України, що діяв на дату одержання доходів/здійснення видатків. Щодо доходів/видатків, одержаних/здійснених за кордоном, зазначається держава, в якій їх було одержано/здійснено.

7. У разі відмови члена сім'ї суб'єкта декларування надати будь-які відомості чи їх частину для заповнення декларації суб'єкт декларування зобов'язаний зазначити про це в декларації, відобразивши всю відому йому інформацію про такого члена сім'ї, визначену [пунктами 1-12](#) частини першої цієї статті.

Примітка. У цілях [розділу VII](#) з урахуванням положень [статті 1](#) цього Закону членами сім'ї суб'єкта декларування, які не є його подружжям або неповнолітніми дітьми станом на останній день звітного періоду, вважаються особи, що спільно проживали із суб'єктом декларування станом на останній день звітного періоду або сукупно протягом не менше 183 днів протягом року, що передує року подання декларації.

ДО ст. 289-1 КАС

Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12. 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

1) **агент** - особа, яка діє від імені та в інтересах суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

2) **активи** - кошти, у тому числі електронні гроші, інше майно, майнові та немайнові права;

3) **активи, пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням**, - всі активи, що прямо (а щодо права власності на корпоративні права - також опосередковано (через інших осіб) перебувають у власності, в тому числі у спільній власності, або передаються на користь осіб, включених до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції (далі - перелік осіб), осіб, які здійснюють фінансові операції від імені або за дорученням осіб, включених до переліку осіб, та осіб, якими прямо або опосередковано (через інших осіб) володіють або кінцевими бенефіціарними власниками яких є особи, включені до переліку осіб, а також активи, отримані від таких активів;

4) **банк-оболонка** - установа-нерезидент (банк, інша фінансова установа, установа, що здійснює діяльність, подібну до діяльності фінансових установ), що не має фізичної присутності в країні реєстрації та ліцензування та не є частиною регульованої фінансової групи, що підлягає ефективному консолідованому нагляду.

Наявністю фізичної присутності вважається фактичне розміщення і функціонування в країні органів управління зазначених установ-нерезидентів. Наявність в країні лише уповноважених представників зазначених установ або персоналу, який не належить до керівництва таких установ, не вважається наявністю фізичної присутності;

5) **бездоганна ділова репутація** - сукупність підтвердженої інформації про фізичну особу, що дає можливість зробити висновок про відсутність встановлених протягом останніх трьох років (якщо інший строк не встановлено спеціальним законом, що регулює діяльність суб'єкта первинного фінансового моніторингу) компетентними органами або судом порушень вимог законодавства про запобігання та протидію, законодавства про фінансові послуги та законодавства про запобігання корупції, а також про відсутність судимості за злочини проти громадської безпеки, злочини проти власності, злочини у сфері господарської діяльності, злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку та злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, яка не знята або не погашена в установленому законом порядку;

б) **верифікація** - заходи, що вживаються суб'єктом первинного фінансового моніторингу з метою перевірки (підтвердження) належності відповідній особі отриманих суб'єктом первинного фінансового моніторингу ідентифікаційних даних та/або з метою підтвердження даних, що дають змогу встановити кінцевих бенефіціарних власників чи їх відсутність;

7) **вигодоодержувач (вигодонабувач) за договором (страховим полісом, свідоцтвом, сертифікатом) страхування життя** - особа або категорія осіб, яким буде виплачена страхова виплата у разі настання страхового випадку;

8) **вигодоодержувач (вигодонабувач) трасту або іншого подібного правового утворення** - особа, яка має право на одержання вигоди та/або доходу від трасту або іншого подібного правового утворення;

9) **вигодоодержувач (вигодонабувач) щодо цінних паперів, права на які та права за якими обліковуються на рахунку в цінних паперах номінального утримувача**, - особа, в інтересах якої здійснюється фінансова операція на рахунку номінального утримувача;

10) **видаткова фінансова операція** - фінансова операція, яка призводить до зменшення активів на рахунку клієнта - власника активів;

11) **високий ризик** - результат оцінки ризику суб'єктом первинного фінансового моніторингу, що базується на результатах аналізу сукупності критеріїв, передбачених законодавством та внутрішніми документами суб'єкта первинного фінансового моніторингу, та який свідчить про високу ймовірність використання суб'єкта первинного фінансового моніторингу для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

12) **відокремлений підрозділ суб'єкта первинного фінансового моніторингу** - філія, інший підрозділ суб'єкта первинного фінансового моніторингу, що розташований не за місцезнаходженням такого суб'єкта та здійснює фінансові операції або забезпечує їх здійснення, у тому числі надає послуги від імені суб'єкта первинного фінансового моніторингу (крім здійснення представницьких функцій);

13) **віртуальний актив** - цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей;

14) **група** - банківська група, небанківська фінансова група, а також два та більше суб'єкти господарювання, що пов'язані між собою відносинами контролю як материнська та дочірня компанії шляхом прямого та/або опосередкованого володіння материнською компанією часткою в дочірній компанії, що відповідає еквіваленту 50 чи більше відсотків статутного капіталу та/або голосів дочірньої компанії або незалежно від формального володіння можливістю здійснювати вирішальний вплив на дочірню компанію на основі угоди чи будь-яким іншим чином;

15) **дані, що дають змогу встановити кінцевого бенефіціарного власника**, - прізвище, ім'я та (за наявності) по батькові, країна громадянства та

постійного місця проживання, дата народження, характер та міра (рівень, ступінь, частка) бенефіціарного володіння (вигоди, інтересу, впливу);

16) **державний фінансовий моніторинг** - сукупність заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямовуються на виконання вимог цього Закону та іншого законодавства у сфері запобігання та протидії:

державний фінансовий моніторинг спеціально уповноваженого органу - сукупність заходів із збору, обробки та аналізу інформації про фінансові операції, що подається до спеціально уповноваженого органу суб'єктами первинного і державного фінансового моніторингу та іншими державними органами, відповідними органами іноземних держав, іншої інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму та/або фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення та/або з іншими незаконними фінансовими операціями, а також заходів з перевірки такої інформації згідно із законодавством України та інших заходів, спрямованих на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії;

державний фінансовий моніторинг інших суб'єктів державного фінансового моніторингу - сукупність заходів, що вживаються іншими суб'єктами, визначеними [частиною третьою](#) статті 6 цього Закону, і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії;

17) **джерело коштів, пов'язаних з фінансовими операціями** - відомості про походження коштів, що використовуються для здійснення фінансових операцій (коштів, що використовувалися для набуття права власності на активи, що є предметом фінансових операцій) за допомогою суб'єкта первинного фінансового моніторингу, які дають розуміння про джерела їх походження, підстави володіння/розпорядження ними (прав на них) особою;

18) **джерело статків (багатства)** - відомості про походження всіх наявних активів особи, що надають розуміння про розмір/величину сукупних активів (статків) особи та історію їх походження;

19) **ділові відносини** - відносини між клієнтом та суб'єктом первинного фінансового моніторингу, пов'язані з діловою, професійною чи комерційною діяльністю суб'єкта первинного фінансового моніторингу, що виникли на підставі договору, в тому числі публічного, про надання (використання) фінансових або інших послуг, здійснення суб'єктом первинного фінансового моніторингу іншої діяльності (далі - послуги) та передбачають тривалість існування після їх встановлення;

20) **діячі, які виконують публічні функції в міжнародних організаціях**, - посадові особи міжнародних організацій, які обіймають або обіймали посаду керівника (директора, голови правління або іншу) чи заступника керівника в таких організаціях або виконують чи виконували будь-які інші керівні (визначні публічні) функції на найвищому рівні, в тому числі в міжнародних міждержавних організаціях, члени міжнародних парламентських асамблей, судді та керівні посадові особи міжнародних судів;

21) **додаткова інформація** - відомості про фінансові операції, що є об'єктом фінансового моніторингу, та пов'язані з ними фінансові операції, відомості про їх учасників, інша наявна у суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформація або інформація, що має зберігатися у такого суб'єкта відповідно до вимог законодавства, зокрема інформація з обмеженим доступом, копії документів або інформація з них, необхідні для виконання завдань, покладених на спеціально уповноважений орган;

22) **додаткові узагальнені матеріали** - відомості, зібрані спеціально уповноваженим органом на основі аналізу додатково одержаної інформації в додаток до раніше поданих зазначеним державним органом узагальнених матеріалів;

23) **доходи, одержані злочинним шляхом**, - будь-які активи, одержані прямо чи опосередковано внаслідок вчинення злочину, зокрема валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їх вартості;

24) **загальний річний оборот** - загальні надходження звітного періоду, отримані в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу відповідно до звіту про рух грошових коштів;

25) **замороження активів** - заборона на здійснення переказу, конвертування, розміщення, руху активів, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, на основі резолюцій Ради Безпеки ООН, рішень іноземних держав, суду;

26) **ідентифікаційні дані** - сукупність даних, що дає змогу однозначно встановити особу, а саме:

- для фізичної особи - відомості, зазначені у [пункті 1](#) частини восьмої та у [пункті 1](#) частини дев'ятої статті 11 цього Закону;

- для фізичної особи - підприємця - відомості, зазначені у [пункті 2](#) частини восьмої статті 11 цього Закону;

- для юридичної особи - відомості, зазначені у [пункті 3](#) частини восьмої та у [пункті 2](#) частини дев'ятої статті 11 цього Закону;

- для трасту або іншого подібного правового утворення - відомості, зазначені у [пункті 3](#) частини дев'ятої статті 11 цього Закону;

- дані, перелік яких визначений суб'єктами державного фінансового моніторингу, - у випадках, визначених [частиною п'ятнадцятою](#) статті 11 цього Закону;

27) **ідентифікація** - заходи, що вживаються суб'єктом первинного фінансового моніторингу для встановлення особи шляхом отримання її ідентифікаційних даних;

28) **іноземні публічні діячі** - фізичні особи, які виконують або виконували визначні публічні функції в іноземних державах, а саме:

- глава держави, уряду, міністри (заступники);

- члени парламенту або інших органів, що виконують функції законодавчого органу держави;
- голови та члени правлінь центральних банків або рахункових палат;
- члени верховного суду, конституційного суду або інших судових органів, рішення яких не підлягають оскарженню, крім оскарження у зв'язку з винятковими обставинами;
- надзвичайні та повноважні послы, повірені у справах та керівники центральних органів військового управління;
- керівники адміністративних, управлінських чи наглядових органів державних підприємств;
- члени керівних органів політичних партій;

29) **істотна участь** - пряме або опосередковане володіння однією особою самостійно чи спільно з іншими особами часткою у розмірі 10 і більше відсотків статутного капіталу або прав голосу в юридичній особі або незалежна від формального володіння можливість значного впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи;

30) **кінцевий бенефіціарний власник** - будь-яка фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив (контроль) на діяльність клієнта та/або фізичну особу, від імені якої проводиться фінансова операція.

Кінцевим бенефіціарним власником є:

- для юридичних осіб - будь-яка фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив на діяльність юридичної особи (в тому числі через ланцюг контролю/володіння);
- для трастів, утворених відповідно до законодавства країни їх утворення, засновник, довірчий власник, захисник (за наявності), вигодоодержувач (вигодонабувач) або група вигодоодержувачів (вигодонабувачів), а також будь-яка інша фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив на діяльність трасту (в тому числі через ланцюг контролю/володіння);
- для інших подібних правових утворень - особа, яка має статус, еквівалентний або аналогічний особам, зазначеним для трастів.

Ознакою здійснення прямого вирішального впливу на діяльність є безпосереднє володіння фізичною особою часткою у розмірі не менше 25 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи.

Ознаками здійснення непрямого вирішального впливу на діяльність є принаймні володіння фізичною особою часткою у розмірі не менше 25 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи через пов'язаних фізичних чи юридичних осіб, трасти або інші подібні правові утворення, чи здійснення вирішального впливу шляхом реалізації права контролю, володіння, користування або розпорядження всіма активами чи їх часткою, права отримання доходів від діяльності юридичної особи, трасту або іншого подібного правового утворення, права вирішального впливу на формування складу, результати голосування органів управління, а також вчинення правочинів, які дають можливість визначати основні умови господарської діяльності юридичної особи, або діяльності трасту або іншого

подібного правового утворення, приймати обов'язкові до виконання рішення, що мають вирішальний вплив на діяльність юридичної особи, трасту або іншого подібного правового утворення, незалежно від формального володіння.

При цьому кінцевим бенефіціарним власником не може бути особа, яка має формальне право на 25 чи більше відсотків статутного капіталу або прав голосу в юридичній особі, але є комерційним агентом, номінальним власником або номінальним утримувачем, або лише посередником щодо такого права;

31) **клієнт** - будь-яка особа, яка:

- звертається за наданням послуг до суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

- користується послугами суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

- є стороною договору (для суб'єктів первинного фінансового моніторингу, щодо яких Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку відповідно до [статті 18](#) цього Закону виконує функції державного регулювання і нагляду);

- є гравцем в азартну гру чи учасником лотереї (для суб'єктів первинного фінансового моніторингу, визначених у [підпункті «з»](#) пункту 7 частини другої статті 6 цього Закону);

32) **кореспондентські відносини** - це відносини, що:

- виникають під час відкриття банком-кореспондентом кореспондентського рахунка іншому банку на підставі угоди про встановлення кореспондентських відносин для здійснення міжбанківських переказів;

- встановлені Центральним депозитарієм цінних паперів з депозитаріями іноземних держав та міжнародними депозитарно-кліринговими установами в порядку, встановленому законодавством про депозитарну систему України;

- встановлені депозитарною установою з іноземною фінансовою установою, що є членом Міжнародної асоціації для системи з питань обслуговування цінних паперів (ISSA), на підставі договору про надання послуг з обслуговування рахунка в цінних паперах номінального утримувача;

- виникають між банками та/або фінансовими установами, під час яких установа-кореспондент надає послуги, пов'язані із веденням кореспондентських рахунків, або інші подібні послуги;

33) **міжнародні санкції** - санкції, що визнаються Україною, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, відповідно до міжнародних договорів України або рішень міждержавних об'єднань, міжнародних, міжурядових організацій, участь у яких бере Україна, а також іноземних держав, щодо замороження активів, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, або обмеження будь-якого доступу до них чи заборони проведення фінансових операцій;

34) **належна перевірка** - заходи, що включають:

- ідентифікацію та верифікацію клієнта (його представника);

- встановлення кінцевого бенефіціарного власника клієнта або його відсутності, у тому числі отримання структури власності з метою її розуміння,

та даних, що дають змогу встановити кінцевого бенефіціарного власника, та вжиття заходів з верифікації його особи (за наявності);

- встановлення (розуміння) мети та характеру майбутніх ділових відносин або проведення фінансової операції;

- проведення на постійній основі моніторингу ділових відносин та фінансових операцій клієнта, що здійснюються у процесі таких відносин, щодо відповідності таких фінансових операцій наявній у суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта, його діяльність та ризик (у тому числі, в разі необхідності, про джерело коштів, пов'язаних з фінансовими операціями);

- забезпечення актуальності отриманих та існуючих документів, даних та інформації про клієнта;

35) **належним чином оформлене повідомлення** - оформлене та подане відповідно до вимог законодавства до спеціально уповноваженого органу повідомлення про фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу, або повідомлення, що містить додаткову інформацію про фінансові операції та їх учасників, що стали об'єктом фінансового моніторингу з боку спеціально уповноваженого органу;

36) **національна оцінка ризиків** - система заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу, уповноваженими органами державної влади із залученням інших суб'єктів (за потреби) з метою визначення (виявлення) ризиків (загроз) легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму, їх аналіз, оцінка та розроблення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків;

37) **національні публічні діячі** - фізичні особи, які виконують або виконували в Україні визначні публічні функції, а саме:

- Президент України, Прем'єр-міністр України, члени Кабінету Міністрів України та їх заступники;

- керівник постійно діючого допоміжного органу, утвореного Президентом України, його заступники;

- керівник та заступники керівника Державного управління справами;

- керівники апаратів (секретаріатів) державних органів, що не є державними службовцями, посади яких належать до [категорії «А»](#);

- Секретар та заступники Секретаря Ради національної безпеки і оборони України;

- народні депутати України;

- Голова та члени Правління Національного банку України, члени Ради Національного банку України;

- голови та судді Конституційного Суду України, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів;

- члени Вищої ради правосуддя, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, члени Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів;

- Генеральний прокурор та його заступники;

- Голова Служби безпеки України та його заступники;
- Директор Національного антикорупційного бюро України та його заступники;
- Директор Державного бюро розслідувань та його заступники;
- Директор Бюро фінансових розслідувань та його заступники;
- Голова та члени Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Голова та члени Антимонопольного комітету України, Голова Національного агентства з питань запобігання корупції та його заступники, Голова та члени Рахункової палати, Голова та члени Центральної виборчої комісії, голови та члени інших державних колегіальних органів;
- надзвичайні і повноважні послы;
- начальник Генерального штабу - Головнокомандувач Збройних Сил України, командувачі Сухопутних військ Збройних Сил України, Повітряних Сил Збройних Сил України, Військово-Морських Сил Збройних Сил України;
- державні службовці, посади яких належать до [категорії «А»](#);
- керівники органів прокуратури, керівники обласних територіальних органів Служби безпеки України, голови та судді апеляційних судів;
- керівники адміністративних, управлінських чи наглядових органів державних та казенних підприємств, господарських товариств, державна частка у статутному капіталі яких прямо чи опосередковано перевищує 50 відсотків;
- члени керівних органів політичних партій;

38) **неприбуткові організації** - юридичні особи, крім державних органів, органів державного управління та установ державної і комунальної власності, що не є фінансовими установами, створені для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів, без мети отримання прибутку;

39) **неприйнятно високий ризик** - максимально високий ризик, що не може бути прийнятий суб'єктом первинного фінансового моніторингу відповідно до внутрішніх документів з питань фінансового моніторингу;

40) **номінальний власник** - особа, яка від свого імені управляє корпоративними правами іншої особи - кінцевого бенефіціарного власника в інтересах останнього;

41) **об'єкт фінансового моніторингу** - дії з активами, пов'язані з відповідними учасниками фінансових операцій, які їх проводять, за умови наявності ризиків використання таких активів з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також будь-яка інформація про такі дії чи події, активи та їх учасників;

42) **ОСОБИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПОЛІТИЧНО ЗНАЧУЩИМИ ОСОБАМИ**,

- фізичні особи, які відповідають хоча б одному з таких критеріїв:

- відомо, що такі особи мають спільне з політично значущою особою бенефіціарне володіння юридичною особою, трастом або іншим подібним правовим утворенням або мають будь-які інші тісні ділові зв'язки з політично значущими особами;

- є кінцевими бенефіціарними власниками юридичної особи, трасту або іншого подібного правового утворення, про які відомо, що вони де-факто були утворені для вигоди політично значущих осіб;

43) **офіційне джерело** - автоматизовані інформаційні і довідкові системи, реєстри, бази та банки даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, а також відповідні органи іноземних держав та міжнародних, міжурядових організацій;

44) **офіційний документ** - документ, складений, виданий, засвідчений із дотриманням визначених законодавством норм уповноваженою особою, якій законодавством надано право у зв'язку з її професійною чи службовою діяльністю складати, видавати, засвідчувати певні види документів, що підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти та містить передбачені законодавством реквізити і відомості;

45) **первинний фінансовий моніторинг** - сукупність заходів, які вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії;

46) **підозра** - припущення, що ґрунтується на результатах аналізу наявної інформації та може свідчити про те, що фінансова операція або її учасники, їх діяльність чи походження активів пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та/або фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, або із вчиненням іншого кримінального правопорушення або діяння, за яке передбачені міжнародні санкції;

47) **ПОЛІТИЧНО ЗНАЧУЩІ ОСОБИ** - фізичні особи, які є національними, іноземними публічними діячами та діячами, які виконують публічні функції в міжнародних організаціях;

48) **посередник з переказу коштів** - суб'єкт первинного фінансового моніторингу, який безпосередньо не обслуговує ні платника (ініціатора переказу коштів), ні отримувача та виконує переказ коштів за дорученням іншого суб'єкта первинного фінансового моніторингу, який обслуговує платника (ініціатора переказу коштів) або отримувача, або за дорученням іншого посередника з переказу коштів;

49) **посилені заходи належної перевірки** - заходи, що вживаються суб'єктом первинного фінансового моніторингу на основі ризик-орієнтованого підходу стосовно клієнтів, ділові відносини з якими (фінансові операції без встановлення ділових відносин яких) становлять високий ризик, є пропорційними виявленим ризикам та спрямовані на їх мінімізацію, у тому числі шляхом збільшення частоти та обсягу дій з моніторингу ділових відносин та збору додаткової інформації щодо ділових відносин;

51) **постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів**, - будь-яка фізична чи юридична особа, яка провадить один або декілька таких видів діяльності та/або операцій для іншої фізичної та/або юридичної особи або від імені:

- обмін віртуальних активів;

- переказ віртуальних активів;
- зберігання та/або адміністрування віртуальних активів або інструментів, що дають змогу контролювати віртуальні активи;
- участь і надання фінансових послуг, пов'язаних із пропозицією емітента та/або продажем віртуальних активів;

52) **представник клієнта** - особа, яка на законних підставах має право вчиняти певні дії від імені клієнта;

53) **ризик-орієнтований підхід** - визначення (виявлення), оцінка (переоцінка) та розуміння ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня;

54) **ризик** - небезпека (загроза, уразливі місця) для суб'єктів первинного фінансового моніторингу бути використаними з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення під час надання ними послуг відповідно до характеру їх діяльності;

55) **спеціально уповноважений орган** - центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії;

56) **спроба проведення фінансової операції** - здійснення клієнтом чи особою, яка діє від його імені або в його інтересах, дій, спрямованих на проведення фінансової операції, якщо така фінансова операція не була проведена;

57) **спрощені заходи належної перевірки** - заходи, що здійснюються суб'єктом первинного фінансового моніторингу на основі ризик-орієнтованого підходу стосовно клієнтів, ділові відносини з якими (фінансові операції без встановлення ділових відносин яких) становлять низький ризик, є пропорційними виявленим ризикам та можуть передбачати, зокрема, зменшення частоти та обсягу дій з моніторингу ділових відносин та збору додаткової інформації щодо ділових відносин;

58) **структура власності** - документально підтверджена система взаємовідносин фізичних та юридичних осіб, трастів, інших подібних правових утворень, що дає змогу встановити всіх кінцевих бенефіціарних власників, у тому числі відносини контролю між ними, або відсутність кінцевих бенефіціарних власників;

59) **таємниця фінансового моніторингу** - інформація, отримана під час проведення державного фінансового моніторингу спеціально уповноваженим органом, а саме: інформація про фінансові операції та їх учасників, додаткова інформація, інша інформація, що може бути пов'язана з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму та/або фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення та/або іншими незаконними фінансовими операціями;

60) **траст** - правові відносини, створені засновником відповідно до законодавства країни утворення за життя або на випадок смерті, коли активи потрапляють під контроль довірчого власника на користь вигодоодержувача (вигодонабувача) або для визначеної цілі, які характеризуються такими ознаками:

- активи становлять окремий фонд і не є частиною власного майна довірчого власника;
- права на активи трасту оформлені на ім'я довірчого власника або на ім'я іншої особи, що діє від імені довірчого власника;
- довірчий власник має повноваження і обов'язки, в межах яких він є відповідальним та може управляти, використовувати або розпоряджатися активами відповідно до умов довірчого договору та спеціальних обов'язків, покладених на нього законодавством відповідної держави;

61) **узагальнені матеріали** - відомості про фінансові операції, що були об'єктом фінансового моніторингу і за результатами аналізу яких у спеціально уповноваженого органу виникли підозри. Узагальнені матеріали є джерелом обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення та дають підстави слідчому, прокурору розпочати досудове розслідування. Узагальнені матеріали також можуть бути підставою для здійснення правоохоронними та розвідувальними органами України оперативно-розшукової і контррозвідувальної діяльності. Форма та структура узагальнених матеріалів встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, за погодженням з правоохоронними органами;

62) **управління ризиками** - заходи, що вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу щодо створення та забезпечення функціонування системи управління ризиками, що передбачає, зокрема, визначення (виявлення), оцінку/переоцінку (вимірювання), моніторинг, контроль ризиків, з метою їх мінімізації;

63) **учасники фінансової операції** - клієнт, контрагент, а також особи, які діють від їх імені або в їхніх інтересах, або особи, від імені або в інтересах яких діють клієнт, контрагент;

64) **філія іноземного банку** - відокремлений структурний підрозділ іноземного банку, що не має статусу юридичної особи та провадить свою діяльність на території України відповідно до вимог, встановлених законами України для банків;

65) **фінансова операція** - будь-які дії щодо активів клієнта, вчинені за допомогою суб'єкта первинного фінансового моніторингу або про які стало відомо суб'єктам первинного фінансового моніторингу, зазначеним у [підпунктах «а»-«д»](#) пункту 7 частини другої статті 6 цього Закону, у рамках ділових відносин з клієнтом, суб'єктам державного фінансового моніторингу, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, державним органам, що провадять

діяльність у сфері запобігання та протидії, правоохоронним та розвідувальним органам України в рамках виконання цього Закону;

66) **фінансовий моніторинг** - сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу;

67) **фінансові операції**, що підлягають фінансовому моніторингу, - порогові фінансові операції, підозрілі фінансові операції (діяльність);

68) **фінансування розповсюдження зброї масового знищення** - надання, збір чи використання будь-яких активів для розповсюдження зброї масового знищення, за вчинення яких передбачені міжнародні санкції;

69) **фінансування тероризму** - надання чи збір будь-яких активів прямо чи опосередковано з метою їх використання або з усвідомленням можливості того, що їх буде використано повністю або частково:

- для будь-яких цілей окремим терористом чи терористичною групою (організацією);

- для організації, підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи (організації), сприяння вчиненню терористичного акту, проходження навчання тероризму, виїзду з України та в'їзду в Україну з терористичною метою, провадження будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби вчинення таких дій;

70) **члени сім'ї** - чоловік/дружина або прирівняні до них особи, син, дочка, пасинок, падчерка, усиновлена особа, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, зять та невістка і прирівняні до них особи, батько, мати, вітчим, мачуха, усиновлювачі, опікуни чи піклувальники.

2. Терміни «електронний платіжний засіб», «електронні гроші», «ініціатор», «платник», «платіжний інструмент», «переказ коштів», «отримувач», «учасник платіжної системи» вживаються в цьому Законі у значеннях, наведених у Законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні».

Термін «банківська група» вживається у значенні, наведеному в Законі України «Про банки і банківську діяльність», термін «небанківська фінансова група» - у значенні, наведеному в Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», термін «номінальний утримувач» - у значенні, наведеному в термін «іноземна валюта» - у значенні, наведеному в Законі України «Про валюту і валютні операції».

Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2346-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>

У цьому Законі наведені нижче терміни та поняття вживаються в такому значенні:

1.1) **банк-кореспондент** - банк, що на підставі договору та в порядку, встановленому Національним банком України, відкриває в іншому банку кореспондентський рахунок;

1.2) **банківський автомат самообслуговування (банківський автомат)** - програмно-технічний комплекс, що надає можливість держателю електронного платіжного засобу здійснити самообслуговування за операціями одержання коштів у готівковій формі, внесення їх для зарахування на відповідні рахунки, одержання інформації щодо стану рахунків, а також виконати інші операції згідно з функціональними можливостями цього комплексу;

1.3) **дата валютування** - зазначена платником у розрахунковому документі або в документі на переказ готівки дата, починаючи з якої кошти, переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача. До настання дати валютування сума переказу обліковується в обслуговуючих отримувача банку або в установі - учасників платіжної системи.

Порядок застосування дати валютування для банків встановлюється нормативно-правовими актами Національного банку України.

Порядок застосування дати валютування в платіжній системі визначається правилами платіжної системи відповідно до вимог цього Закону;

1.4) **держатель електронного платіжного засобу** - фізична особа, яка на законних підставах використовує електронний платіжний засіб для ініціювання переказу коштів з відповідного рахунку в банку або здійснює інші операції із застосуванням зазначеного електронного платіжного засобу;

1.5) **документ за операцією із застосуванням електронних платіжних засобів** - документ, що підтверджує виконання операції із використанням електронного платіжного засобу, на підставі якого формуються відповідні документи на переказ чи зараховуються кошти на рахунки;

1.6) **документ на переказ** - електронний або паперовий документ, що використовується суб'єктами переказу, їх клієнтами, кліринговими, еквайринговими установами або іншими установами - учасниками платіжної системи для передачі доручень на переказ коштів;

1.7) **документ на переказ готівки** - документ на переказ, що використовується для ініціювання переказу коштів, поданих разом з цим документом у готівковій формі;

1.8) **еквайрингова установа (еквайр)** - юридична особа, яка здійснює еквайринг;

1.9) **еквайринг** - послуга технологічного, інформаційного обслуговування розрахунків за операціями, що здійснюються з використанням електронних платіжних засобів у платіжній системі;

1.12) **емісія електронних платіжних засобів** (далі - емісія) - проведення операцій з випуску електронних платіжних засобів певної платіжної системи;

1.13) **емітент електронних платіжних засобів** (далі - емітент) - банк, що є учасником платіжної системи та здійснює емісію електронних платіжних засобів;

1.14) **електронний платіжний засіб** - платіжний інструмент, який надає його держателю можливість за допомогою платіжного пристрою отримати інформацію про належні держателю кошти та ініціювати їх переказ;

1.15) **ініціатор** - особа, яка на законних підставах ініціює переказ коштів шляхом формування та/або подання відповідного документа на переказ або використання електронного платіжного засобу;

1.16) **кліринг** - механізм, що включає збирання, сортування, реконсиляцію та проведення взаємозаліку зустрічних вимог учасників платіжної системи, а також обчислення за кожним із них сумарного сальдо за визначений період часу між загальними обсягами вимог та зобов'язань;

1.17) **клірингова вимога** - документ на переказ, сформований кліринговою установою за результатами клірингу, на підставі якого, шляхом списання/зарахування коштів на рахунки учасників платіжної системи, відкритих у розрахунковому банку цієї платіжної системи, проводяться взаєморозрахунки між ними;

1.18) **клірингова установа** - юридична особа, що за результатами проведеного нею клірингу формує клірингові вимоги та надає інформаційні послуги;

1.18-1) **користувач платіжної системи** (далі - користувач) - юридична або фізична особа, якій надається послуга платіжної системи щодо виконання переказу коштів учасником платіжної системи;

1.18-2) **маршрутизація** - обмін даними при виконанні операцій, у тому числі щодо переказу коштів, між учасниками платіжної системи;

1.19) **міжбанківський розрахунковий документ** - документ на переказ, сформований банком на підставі розрахункових документів банку, клієнтів та документів на переказ готівки або виконавчого документа;

1.19-1) **меморіальний ордер** - розрахунковий документ, який складається за ініціативою банку для оформлення операцій щодо списання коштів з рахунка платника і внутрішньобанківських операцій відповідно до цього Закону та нормативно-правових актів Національного банку України;

1.19-2) **моніторинг** - діяльність емітента/еквайра щодо контролю за операціями, які здійснюються із застосуванням електронних платіжних засобів, з метою виявлення та запобігання помилковим та неналежним переказам. За дорученням емітента/еквайра моніторинг за умови дотримання вимог щодо збереження конфіденційності інформації може проводити юридична особа, що надає емітенту/еквайру послуги з оброблення даних (послуги процесингу);

1.19-3) **мобільний платіжний інструмент** - електронний платіжний засіб, реалізований в апаратно-програмному середовищі мобільного телефону або іншого бездротового пристрою користувача;

1.20) **неплатоспроможність** - нездатність учасника платіжної системи в строк, встановлений договором або визначений законодавством України, в повному обсязі виконати свої зобов'язання щодо переказу коштів;

1.20-1) **оператор послуг платіжної інфраструктури** - клірингова установа, процесингова установа та інші особи, уповноважені надавати окремі

види послуг в платіжній системі або здійснювати операційні, інформаційні та інші технологічні функції щодо переказу коштів;

1.20-2) **обтяжувач** - обтяжувач за обтяженням, предметом якого є майнові права на грошові кошти, що знаходяться на банківському рахунку;

1.21) **операційний день** - частина робочого дня банку або іншої установи - учасника платіжної системи, протягом якої приймаються від клієнтів документи на переказ і документи на відкликання та можна, за наявності технічної можливості, здійснити їх обробку, передачу та виконання. Тривалість операційного дня встановлюється банком або іншою установою - учасником платіжної системи самостійно та закріплюється в їх внутрішніх нормативних актах;

1.22) **операційний час** - частина операційного дня банку або іншої установи - учасника платіжної системи, протягом якої приймаються документи на переказ і документи на відкликання, що мають бути оброблені, передані та виконані цим банком протягом цього ж робочого дня. Тривалість операційного часу встановлюється банком або іншою установою - учасником платіжної системи самостійно та закріплюється в їх внутрішніх нормативних актах;

1.23) **отримувач** - особа, на рахунок якої зараховується сума переказу або яка отримує суму переказу у готівковій формі.

Неналежний отримувач - особа, якій без законних підстав зарахована сума переказу на її рахунок або видана їй у готівковій формі;

1.24) **переказ коштів** (далі - переказ) - рух певної суми коштів з метою її зарахування на рахунок отримувача або видачі йому у готівковій формі. Ініціатор та отримувач можуть бути однією і тією ж особою.

Помилковий переказ - рух певної суми коштів, внаслідок якого з вини банку або іншого суб'єкта переказу відбувається її списання з рахунку неналежного платника та/або зарахування на рахунок неналежного отримувача чи видача йому цієї суми у готівковій формі.

Неналежний переказ - рух певної суми коштів, внаслідок якого з вини ініціатора переказу, який не є платником, відбувається її списання з рахунка неналежного платника та/або зарахування на рахунок неналежного отримувача чи видача йому суми переказу в готівковій чи майновій формі;

Дія цього Закону не поширюється на операції операторів телекомунікацій з перерахування коштів на цілі благодійної діяльності, зібраних публічним збором благодійних пожертв з використанням у межах здійснення благодійного телекомунікаційного повідомлення, та збору коштів на цілі благодійної діяльності на підставі договору, укладеного між оператором телекомунікацій та неприбутковою організацією, у тому числі благодійною організацією (крім політичних партій і кредитних спілок), або територіальною громадою.

1.25) **платіжна вимога** - розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або при договірному списанні обтяжувача чи отримувача до обслуговуючого платника банку здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача;

1.26) **платіжна вимога-доручення** - розрахунковий документ, що містить вимогу отримувача безпосередньо до платника сплатити суму коштів та доручення платника банку, що його обслуговує, здійснити переказ визначеної платником суми коштів зі свого рахунка на рахунок отримувача;

1.27) **платіжна картка** - електронний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором;

1.28) **платіжна організація** - юридична особа, що визначає правила роботи платіжної системи, а також виконує інші функції щодо забезпечення діяльності платіжної системи та несе відповідальність згідно з цим Законом та договором;

1.29) **платіжна система** - платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів. Проведення переказу коштів є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система.

Внутрішньодержавна платіжна система - платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України.

Міжнародна платіжна система - платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу;

1.30) **платіжне доручення** - розрахунковий документ, який містить доручення платника банку, здійснити переказ визначеної в ньому суми коштів зі свого рахунка на рахунок отримувача;

1.31) **платіжний інструмент** - засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому носії інформації, який використовується для ініціювання переказів. До платіжних інструментів належать документи на переказ та електронні платіжні засоби;

1.32) **платник** - особа, з рахунка якої ініціюється переказ коштів або яка ініціює переказ шляхом подання/формування документа на переказ готівки разом із відповідною сумою коштів.

Неналежний платник - особа, з рахунка якої помилково або неправомірно переказана сума коштів;

1.32-1) **платіжний термінал** - електронний пристрій, призначений для ініціювання переказу з рахунка, у тому числі видачі готівки, отримання довідкової інформації і друкування документа за операцією із застосуванням електронного платіжного засобу;

1.32-2) **платіжний пристрій** - технічний пристрій (банківський автомат, платіжний термінал, програмно-технічний комплекс самообслуговування

тощо), який дає змогу користувачеві здійснити операції з ініціювання переказу коштів, а також виконати інші операції згідно з функціональними можливостями цього пристрою.

Програмно-технічний комплекс самообслуговування - пристрій, що дає змогу користувачеві здійснювати операції з ініціювання переказу коштів, а також виконувати інші операції відповідно до функціональних можливостей цього пристрою без безпосередньої участі оператора (касира);

1.32-3) **процесинг** - діяльність, яка включає виконання за операціями з платіжними інструментами авторизації, моніторингу, збору, оброблення та зберігання інформації, а також надання обробленої інформації учасникам розрахунків і розрахунковому банку для проведення взаєморозрахунків у платіжній системі;

1.33) **реконсиляція** - процедура контролю, яка полягає в ідентифікації та перевірці виконання кожного переказу за допомогою щонайменше трьох показників, визначених платіжною системою;

1.33-1) **процесингова установа** - юридична особа, що здійснює процесинг;

1.34) **розрахунковий банк** - уповноважений платіжною організацією відповідної платіжної системи банк, що відкриває рахунки учасникам платіжної системи та бере участь у проведенні взаєморозрахунків між ними;

1.35) **розрахунковий документ** - документ на переказ коштів, що використовується для ініціювання переказу з рахунка платника на рахунок отримувача;

1.36) **розрахунковий чек** - паперовий розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене розпорядження платника банку, що його обслуговує, провести переказ суми коштів на користь визначеного в ньому отримувача;

1.37) **розрахунково-касове обслуговування** - послуги, що надаються банком клієнту на підставі відповідного договору, у тому числі у вигляді електронного документа, укладеного між ними, які пов'язані із переказом коштів з рахунка (на рахунок) цього клієнта, видачею йому коштів у готівковій формі, а також здійсненням інших операцій, передбачених договорами;

1.37-1) **система розрахунків** - платіжна організація, учасники системи розрахунків та взаємовідносини, що виникають між ними щодо здійснення розрахунків за валютні цінності та фінансові інструменти;

1.38) **списання договірне** - списання банком з рахунка клієнта коштів без подання клієнтом платіжного доручення, що здійснюється банком у порядку, передбаченому в договорі, укладеному між ним і клієнтом, або згідно з умовами обтяження, предметом якого є майнові права на грошові кошти, що знаходяться на банківському рахунку;

1.39) **списання примусове** - списання коштів, що здійснюється стягувачем без згоди платника на підставі встановлених законом виконавчих документів у випадках, передбачених законом;

1.40) **стягувач** - особа, яка може бути ініціатором переказу коштів з рахунка платника на підставі виконавчих документів, визначених законом.

Неналежний стягувач - особа, що не має визначених цим Законом підстав на ініціювання переказу коштів з рахунка платника;

1.41) **сума переказу** - кошти, відповідна сума яких внаслідок переказу має бути зарахована на рахунок отримувача або видана йому у готівковій формі;

1.42) **торговець** - суб'єкт підприємницької діяльності, який, відповідно до договору з еквайром або платіжною організацією, приймає до обслуговування платіжні інструменти з метою проведення оплати вартості товарів чи послуг (включаючи послуги з видачі коштів у готівковій формі);

1.43) **учасник/член платіжної системи** (далі - учасник платіжної системи) - юридична особа, що на підставі договору з платіжною організацією платіжної системи надає послуги користувачам платіжної системи щодо проведення переказу коштів за допомогою цієї системи та відповідно до законодавства України має право надавати такі послуги.

1.45) **міжнародні стандарти нагляду (оверсайту) платіжних систем** - документи, прийняті Комітетом з платіжних і розрахункових систем Банку міжнародних розрахунків та Технічним комітетом Міжнародної організації комісій з цінних паперів, що визначають стандарти нагляду (оверсайту) платіжних систем та систем розрахунків;

1.46) **нагляд (оверсайт) платіжних систем** - діяльність Національного банку України з метою забезпечення безперервного, надійного та ефективного функціонування платіжних систем, яка включає:

- моніторинг платіжних систем;
- оцінювання їх на відповідність вимогам законодавства України та міжнародним стандартам нагляду (оверсайту) платіжних систем;
- у разі необхідності надання вказівок та рекомендацій щодо удосконалення діяльності відповідних систем та застосування заходів впливу.

Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001р. № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>

1. У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні:

1) **фінансова установа** - юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, - інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг. Не є фінансовими установами (не мають статусу фінансової установи) незалежні фінансові посередники, що надають послуги з видачі фінансових гарантій в порядку та на умовах, визначених Митним кодексом України;

2) **кредитна установа** - фінансова установа, яка відповідно до закону про діяльність відповідної фінансової установи має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик;

3) **фінансовий кредит** - кошти, які надаються у позику юридичній або фізичній особі на визначений строк та під процент;

4) **фінансові активи** - кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів;

5) **фінансова послуга** - операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів;

6) **ринки фінансових послуг** - сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів;

7) **учасники ринку фінансових послуг** - особи, які відповідно до закону мають право надавати фінансові послуги на території України; особи, які провадять діяльність з надання посередницьких послуг на ринках фінансових послуг; об'єднання фінансових установ, включені до реєстру саморегульованих організацій, що ведеться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг; клієнти. Законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг можуть визначатися інші учасники ринків фінансових послуг;

7-1) **споживач фінансових послуг** - фізична особа, яка отримує або має намір отримати фінансову послугу для задоволення особистих потреб, не пов'язаних із підприємницькою, незалежною професійною діяльністю;

7-2) **клієнт** - фізична особа (у тому числі споживач фінансових послуг), фізична особа - підприємець або юридична особа, яка отримує або має намір отримати фінансову послугу;

8) **істотна участь** - пряме та опосередковане, самостійне або спільно з іншими особами володіння 10 і більше відсотками статутного (складеного) капіталу або права голосу придбаних акцій (часток) юридичної особи або незалежна від формального володіння можливість значного впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи;

9) **саморегульована організація** - неприбуткове об'єднання фінансових установ, створене з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг та якому делегуються відповідними органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг. Законами України з питань регулювання ринків фінансових послуг можуть бути

передбачені додаткові повноваження, які можуть делегуватися саморегульованим організаціям;

10) **державне регулювання ринків фінансових послуг** - здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту прав та інтересів клієнтів фінансових установ, фізичних осіб - підприємців, які надають фінансові послуги, та запобігання кризовим явищам;

13) **асоційована компанія** - юридична особа, в якій інша юридична особа володіє прямо та/або опосередковано 20 або більше відсотками статутного капіталу та/або голосів;

14) **дочірня компанія** - юридична особа, яка контролюється іншою юридичною особою (материнською компанією);

15) **компанія з надання допоміжних послуг** - юридична особа, яка не є фінансовою установою, діяльність якої полягає в наданні послуг з інформаційних технологій, володіння або управління майном, з обробки даних або будь-яких подібних послуг, які необхідні для здійснення фінансовою установою діяльності з надання фінансових послуг;

16) **контролер** - фізична особа або юридична особа, щодо якої не існує контролерів - фізичних осіб та яка має можливість здійснювати вирішальний вплив на управління або діяльність юридичної особи шляхом прямого та/або опосередкованого володіння самостійно або спільно з іншими особами часткою в юридичній особі, що відповідає еквіваленту 50 чи більше відсотків статутного капіталу та/або голосів юридичної особи, або незалежно від формального володіння здійснювати такий вплив на основі угоди чи будь-яким іншим чином;

17) **контроль** - можливість здійснювати вирішальний вплив на управління та/або діяльність юридичної особи шляхом прямого та/або опосередкованого володіння однією особою самостійно або разом з іншими особами часткою в юридичній особі, що відповідає еквіваленту 50 чи більше відсотків статутного капіталу та/або голосів юридичної особи, або незалежно від формального володіння можливість здійснювати такий вплив на основі угоди чи будь-яким іншим чином;

18) **материнська компанія** - юридична особа, яка контролює іншу юридичну особу (дочірню компанію);

19) **небанківська фінансова група** - група юридичних осіб, які мають спільного контролера (крім банку), що складається з двох або більше фінансових установ, у якій небанківська фінансова установа (небанківські фінансові установи) здійснює переважну діяльність.

Небанківська фінансова холдингова компанія та компанія з надання допоміжних послуг, яка має спільного контролера з учасниками небанківської фінансової групи, входять до складу небанківської фінансової групи.

Переважаюча діяльність у групі здійснюється небанківською фінансовою установою (небанківськими фінансовими установами), якщо середньоарифметичне значення активів за останні чотири звітних квартали

небанківської фінансової установи (небанківських фінансових установ) становить 50 і більше відсотків сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх фінансових установ, що входять до цієї групи, за цей період.

Розрахунок переважної діяльності небанківської фінансової групи здійснюється щороку станом на 1 січня у порядку, визначеному цією статтею;

20) **небанківська фінансова холдингова компанія** - фінансова холдингова компанія, переважною діяльністю фінансових установ, які є її дочірніми та асоційованими компаніями, є небанківська;

22) **учасники небанківської фінансової групи** - банки та інші фінансові установи, небанківська фінансова холдингова компанія, компанії з надання допоміжних послуг, які мають спільного контролера;

23) **фінансова група** - банківська група, небанківська фінансова група;

24) **фінансова холдингова компанія** - юридична особа, основним видом діяльності якої є участь у статутному капіталі юридичних осіб, та діяльність фінансових установ, які є її дочірніми та/або асоційованими компаніями, є основною.

Діяльність фінансових установ є основною, якщо сукупне середньоарифметичне значення їх активів за останні чотири звітних періоди (квартали) становить 80 і більше відсотків сукупного розміру середньоарифметичних значень активів усіх дочірніх та асоційованих компаній за цей період.

25) **афілійована особа** - юридична особа, в статутному (складеному) капіталі якої фінансова установа має істотну участь або яка має істотну участь у статутному (складеному) капіталі фінансової установи;

26) **ділова репутація** - сукупність документально підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про відповідність її господарської та/або професійної діяльності вимогам законодавства, а для фізичної особи - також про належний рівень професійних здібностей та управлінського досвіду, а також відсутність в особи судимості за корисливі кримінальні правопорушення і за злочини у сфері господарської діяльності, не знятої або не погашеної в установленому законом порядку;

27) **корпоративне управління** - система відносин, яка визначає правила та процедури прийняття рішень щодо діяльності господарського товариства та здійснення контролю, а також розподіл прав і обов'язків між органами товариства та його учасниками стосовно управління товариством;

28) **пов'язана особа** - керівник фінансової установи, член наглядової ради фінансової установи, виконавчого органу, керівник підрозділу внутрішнього аудиту; керівник юридичної особи, яка має істотну участь у фінансовій установі; споріднена особа фінансової установи; афілійована особа фінансової установи; керівник, контролер спорідненої особи фінансової установи; керівник, контролер афілійованої особи фінансової установи; члени сім'ї фізичної особи, яка є керівником фінансової установи, членом наглядової ради фінансової установи, виконавчого органу, керівником підрозділу внутрішнього

аудиту, керівником, контролером спорідненої особи, керівником, контролером афілійованої особи (членами сім'ї фізичної особи вважаються її чоловік (дружина), діти або батьки як фізичної особи, так і її чоловіка (дружини), а також чоловік (дружина) будь-кого з дітей або батьків фізичної особи); юридична особа, в якій члени сім'ї фізичної особи, яка є керівником фінансової установи, членом наглядової ради фінансової установи, виконавчого органу, керівником підрозділу внутрішнього аудиту, керівником, контролером спорідненої особи, керівником, контролером афілійованої особи, є керівниками або контролерами;

29) **посередницькі послуги на ринках фінансових послуг** - діяльність юридичних осіб чи фізичних осіб - підприємців, якщо інше не передбачено законом, що включає консультивання, експертно-інформаційні послуги, роботу з підготовки, укладення та виконання (супроводження) договорів про надання фінансових послуг, інші послуги, визначені законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг;

30) **структура власності** - система взаємовідносин юридичних та фізичних осіб, що дає змогу визначити всіх осіб, які мають істотну участь в юридичній особі, у тому числі відносини контролю між ними щодо такої юридичної особи;

31) **спільний контроль** - розподіл контролю за господарською діяльністю відповідно до договору про спільну діяльність;

32) **споріднена особа** - юридична особа, яка має спільних з фінансовою установою власників істотної участі.

2. Інші терміни, які вживаються в цьому Законі, застосовуються у значенні законів України з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

Про депозитарну систему України: Закон України від 06.07.2012 р. № 5178-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#Text>

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

1) **власник рахунка у цінних паперах** - особа, якій професійним учасником депозитарної системи України та/або Національним банком України відкрито рахунок у цінних паперах;

2) **глобальний сертифікат** - документ, що містить інформацію про випуск цінних паперів, оформляється емітентом після завершення емісії цінних паперів, зберігається Центральним депозитарієм цінних паперів (далі - Центральний депозитарій), а у випадках, встановлених цим Законом, - Національним банком України, та є підставою для зберігання і обліку відповідних цінних паперів та обліку зобов'язань емітента за відповідним випуском цінних паперів;

3) **грошові розрахунки** - переказ коштів, що здійснюється в порядку, встановленому законом;

4) **депозитарій-кореспондент** - депозитарій іноземної держави або міжнародна депозитарно-клірингова установа, що є клієнтом Центрального депозитарію та/або Національного банку України на підставі встановлених кореспондентських відносин щодо цінних паперів;

5) **депозитарна діяльність** - діяльність професійних учасників депозитарної системи України та Національного банку України щодо надання послуг із зберігання та обліку цінних паперів, обліку і обслуговування набуття, припинення та переходу прав на цінні папери і прав за цінними паперами та обмежень прав на цінні папери на рахунках у цінних паперах депозитарних установ, емітентів, депозитаріїв-кореспондентів, осіб, які провадять клірингову діяльність, Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках (далі - Розрахунковий центр), депонентів, номінальних утримувачів, а також надання інших послуг, які відповідно до цього Закону мають право надавати професійні учасники депозитарної системи України;

б) **депозитарна система України** - сукупність учасників депозитарної системи та правовідносин між ними щодо ведення обліку цінних паперів, прав на цінні папери і прав за цінними паперами та їх обмежень, що встановлюються в системі депозитарного обліку цінних паперів, у тому числі внаслідок проведення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів;

7) **депонент** - власник цінних паперів, співвласники цінних паперів, нотаріус, на депозит якого внесено цінні папери, яким рахунок у цінних паперах відкривається депозитарною установою на підставі відповідного договору про обслуговування рахунка в цінних паперах, а також депозитарна установа, яка відкриває собі рахунок у цінних паперах на підставі наказу керівника цієї депозитарної установи. Національний банк України може бути депонентом у випадках, передбачених цим Законом;

8) **зарахування цінних паперів** - збільшення кількості цінних паперів певного випуску на рахунку у цінних паперах власника такого рахунка, що супроводжується введенням визначеної кількості депозитарних активів за цим випуском у професійного учасника депозитарної системи або Національного банку України;

9) **зобов'язання емітента за цінними паперами власного випуску** - обов'язок емітента здійснити певні дії на користь особи, що має права на цінні папери такого випуску, зміст та обсяг яких визначені чинним законодавством та/або рішенням емітента, або утриматися від певних дій;

10) **істотна участь у Центральному депозитарії** - пряме та/або опосередковане володіння однією особою (крім держави та Національного банку України) самотійно чи разом з пов'язаними особами 1 і більше відсотками статутного капіталу Центрального депозитарію;

10⁻¹) **кліринг** - визначення взаємних зобов'язань за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів, у тому числі шляхом неттінгу;

11) **корпоративні операції емітента** - операції емітента щодо емісії, викупу, дроблення, консолідації, конвертації, погашення, анулювання, виплати

доходу за цінними паперами, а також пов'язані з припиненням емітента, зміною розміру статутного капіталу емітента, а також інші операції за переліком, визначеним Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі - Комісія);

11¹) **неттінг** - повне або часткове припинення зобов'язань за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів шляхом заліку зобов'язань або в інший спосіб. На момент здійснення неттінгу строк виконання зобов'язань, за якими здійснюється неттінг, вважається таким, що настав;

11²) **номінальний утримувач** - іноземна фінансова установа, яка зареєстрована в державі, що є членом Європейського Союзу та/або членом Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та є членом Міжнародної асоціації для системи з питань обслуговування цінних паперів (ISSA), відповідає встановленим Комісією вимогам та відповідно до законодавства держави, в якій її зареєстровано, має право надавати своїм клієнтам послуги з обліку цінних паперів та реєстрації переходу права власності на цінні папери, у тому числі в інших державах на підставі відповідних договорів з іноземними фінансовими установами;

12) **переказ цінних паперів** (прав на цінні папери та/або прав за цінними паперами) - рух певної кількості цінних паперів (прав на цінні папери та/або прав за цінними паперами), що відображає у професійного учасника депозитарної системи або Національного банку України переведення цінних паперів (прав на цінні папери та/або прав за цінними паперами) відповідного випуску з одного рахунка в цінних паперах на інший рахунок у цінних паперах, при якому обсяг депозитарного активу за цим випуском не змінюється, або проведення операцій, пов'язаних із встановленням та зняттям обмежень прав на цінні папери та/або прав за цінними паперами;

13) **права на цінні папери** - речові права на цінні папери (право власності, інші визначені законом речові права);

14) **права за цінними паперами** - права, що виникають із зобов'язання емітента за розміщеними ним цінними паперами (право на участь у загальних зборах акціонерів, право на отримання доходу, інші права, визначені законом та/або рішенням емітента);

15) **професійні учасники депозитарної системи України** - Центральний депозитарій, депозитарні установи;

16) **реєстр власників іменних цінних паперів** - перелік власників іменних цінних паперів, складений відповідно до вимог законодавства Центральним депозитарієм або, у випадках, встановлених цим Законом, - Національним банком України на певну дату із зазначенням кількості іменних цінних паперів, належних зазначеним власникам на праві власності, номінальної вартості і виду таких цінних паперів та іншої інформації, визначеної Комісією;

17) **розрахунки за правочинами щодо цінних паперів** - урегулювання взаємних зобов'язань за правочинами щодо цінних паперів шляхом переказу коштів та/або переказу цінних паперів та/або переказ/списання/зарахування

прав на цінні папери та прав за цінними паперами та/або припинення зобов'язань за результатами неттінгу;

18) **розрахунки за принципом «поставка цінних паперів проти оплати»** - механізм розрахунків за правочинами щодо цінних паперів, під час якого переказ цінних паперів та/або переказ прав на цінні папери та прав за цінними паперами відбувається відразу після відповідного переказу коштів;

18¹) **система управління ризиками та гарантій особи, яка провадить клірингову діяльність**, - комплекс заходів, спрямованих на зниження ризиків невиконання або несвоєчасного виконання зобов'язань, що виникають за правочинами з фінансовими інструментами;

19) **списання цінних паперів (прав на цінні папери та/або прав за цінними паперами)** - зменшення кількості цінних паперів (прав на цінні папери та/або прав за цінними паперами) певного випуску на рахунку у цінних паперах власника такого рахунка, що супроводжується виведенням (вилученням) визначеної кількості депозитарних активів за цим випуском у професійного учасника депозитарної системи або Національного банку України;

20) **розрахунки у цінних паперах** - переказ цінних паперів та/або переказ/списання/зарахування прав на цінні папери та прав за цінними паперами, що здійснюється в порядку, встановленому законом;

21) **тимчасовий глобальний сертифікат** - документ, що містить інформацію про випуск цінних паперів, що пропонується до розміщення, оформляється емітентом на період емісії цінних паперів, зберігається Центральним депозитарієм, а у випадках, встановлених законом, - Національним банком України, та є підставою для взяття на облік цінних паперів та обліку зобов'язань емітента за цінними паперами відповідного випуску;

22) **учасники депозитарної системи України** - Національний банк України, професійні учасники депозитарної системи України, депозитарії-кореспонденти, фондові біржі, клірингові установи, Розрахунковий центр, емітенти, торговці цінними паперами, компанії з управління активами, депоненти, номінальні утримувачі».

Терміни «контроль» та «пов'язані особи» вживаються у значенні, наведеному у Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19/conv#Text>

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

1) **автентифікація** - електронна процедура, яка дає змогу підтвердити електронну ідентифікацію фізичної, юридичної особи, інформаційної або інформаційно-телекомунікаційної системи та/або походження та цілісність електронних даних;

2) **блокування сертифіката відкритого ключа** - тимчасове зупинення чинності сертифіката відкритого ключа;

3) **веб-сайт** - сукупність програмних засобів, розміщених за унікальною адресою в обчислювальній мережі, у тому числі в мережі Інтернет, разом з інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певних суб'єктів і забезпечують доступ юридичних та фізичних осіб до цих інформаційних ресурсів та інших інформаційних послуг через обчислювальну мережу;

4) **відкритий ключ** - параметр алгоритму асиметричного криптографічного перетворення, який використовується як електронні дані для перевірки електронного підпису чи печатки, а також у цілях, визначених стандартами для кваліфікованих сертифікатів відкритих ключів;

5) **відокремлений пункт реєстрації** - представництво (філія, підрозділ, територіальний орган) надавача електронних довірчих послуг або юридична чи фізична особа, яка на підставі наказу надавача електронних довірчих послуг (його керівника) або договору, укладеного з ним, здійснює реєстрацію підписувачів з дотриманням вимог цього Закону та законодавства у сфері захисту інформації;

6) **Довірчий список** - перелік кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг та інформації про послуги, що ними надаються;

7) **електронна довірча послуга** - послуга, яка надається для забезпечення електронної взаємодії двох або більше суб'єктів, які довіряють надавачу електронних довірчих послуг щодо надання такої послуги;

8) **електронна ідентифікація** - процедура використання ідентифікаційних даних особи в електронній формі, які однозначно визначають фізичну, юридичну особу або представника юридичної особи;

9) **електронна печатка** - електронні дані, які додаються створювачем електронної печатки до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються для визначення походження та перевірки цілісності пов'язаних електронних даних;

10) **електронна позначка часу** - електронні дані, які пов'язують інші електронні дані з конкретним моментом часу для засвідчення наявності цих електронних даних на цей момент часу;

11) **електронна послуга** - будь-яка послуга, що надається через інформаційно-телекомунікаційну систему;

12) **електронний підпис** - електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис;

13) **електронні дані** - будь-яка інформація в електронній формі;

14) **засвідчення чинності відкритого ключа** - процедура формування сертифіката відкритого ключа;

15) **засіб електронного підпису чи печатки** - апаратно-програмний або апаратний пристрій чи програмне забезпечення, які використовуються для створення та/або перевірки електронного підпису чи печатки;

16) **засіб електронної ідентифікації** - носій інформації, який містить ідентифікаційні дані особи і використовується для автентифікації особи під час надання та/або отримання електронних послуг;

17) **засіб кваліфікованого електронного підпису чи печатки** - апаратно-програмний або апаратний пристрій чи програмне забезпечення, які реалізують криптографічні алгоритми генерації пар ключів та/або створення кваліфікованого електронного підпису чи печатки, та/або перевірки кваліфікованого електронного підпису чи печатки, та/або зберігання особистого ключа кваліфікованого електронного підпису чи печатки, який відповідає вимогам цього Закону;

18) **засіб удосконаленого електронного підпису чи печатки** - апаратно-програмний або апаратний пристрій чи програмне забезпечення, які реалізують криптографічні алгоритми генерації пар ключів та/або створення удосконаленого електронного підпису чи печатки, та/або перевірки удосконаленого електронного підпису чи печатки, та/або зберігання особистого ключа удосконаленого електронного підпису чи печатки;

19) **ідентифікаційні дані особи** - унікальний набір даних, який дає змогу однозначно встановити фізичну, юридичну особу або представника юридичної особи;

20) **ідентифікація особи** - процедура використання ідентифікаційних даних особи з документів, створених на матеріальних носіях, та/або електронних даних, в результаті виконання якої забезпечується однозначне встановлення фізичної, юридичної особи або представника юридичної особи;

21) **інтероперабельність** - технологічна сумісність технічних рішень, що використовуються під час надання електронних послуг, та їх здатність взаємодіяти між собою;

22) **кваліфікована електронна печатка** - удосконалена електронна печатка, яка створюється з використанням засобу кваліфікованої електронної печатки і базується на кваліфікованому сертифікаті електронної печатки;

23) **кваліфікований електронний підпис** - удосконалений електронний підпис, який створюється з використанням засобу кваліфікованого електронного підпису і базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа;

24) **кваліфікований надавач електронних довірчих послуг** - юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, фізична особа - підприємець, яка надає одну або більше електронних довірчих послуг, діяльність якої відповідає вимогам цього Закону та відомості про яку внесені до Довірчого списку;

25) **кваліфікований сертифікат відкритого ключа** - сертифікат відкритого ключа, який видається кваліфікованим надавачем електронних довірчих послуг, засвідчувальним центром або центральним засвідчувальним органом і відповідає вимогам цього Закону;

26) **компрометація особистого ключа** - будь-яка подія, що призвела або може призвести до несанкціонованого доступу до особистого ключа;

27) **користувачі електронних довірчих послуг** - підписувачі, створювачі електронних печаток, відправники та отримувачі електронних даних, інші фізичні та юридичні особи, які отримують електронні довірчі послуги у надавачів таких послуг відповідно до вимог цього Закону;

28) **надавач електронних довірчих послуг** - юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, фізична особа - підприємець, яка надає одну або більше електронних довірчих послуг;

29) **особистий ключ** - параметр алгоритму асиметричного криптографічного перетворення, який використовується як унікальні електронні дані для створення електронного підпису чи печатки, доступний тільки підписувачу чи створювачу електронної печатки, а також у цілях, визначених стандартами для кваліфікованих сертифікатів відкритих ключів;

30) **пара ключів** - особистий та відповідний йому відкритий ключі, що є взаємопов'язаними параметрами алгоритму асиметричного криптографічного перетворення;

31) **перевірка** - процес засвідчення справжності і підтвердження того, що електронний підпис чи печатка є дійсними;

32) **підписувач** - фізична особа, яка створює електронний підпис;

33) **поновлення сертифіката відкритого ключа** - відновлення чинності попередньо заблокованого сертифіката відкритого ключа;

34) **програмно-технічний комплекс**, що використовується під час надання електронних довірчих послуг (далі - програмно-технічний комплекс), - апаратні, апаратно-програмні та програмні засоби, що забезпечують виконання функцій, пов'язаних з наданням електронних довірчих послуг;

35) **реєстр чинних, блокованих та скасованих сертифікатів відкритих ключів** - електронна база даних, в якій містяться відомості про сертифікати відкритих ключів, сформовані надавачем електронних довірчих послуг, засвідчувальним центром або центральним засвідчувальним органом, їх статус та списки відкликаних сертифікатів відкритих ключів;

36) **реєстрована електронна доставка** - послуга, яка дає змогу передавати електронні дані між третіми сторонами за допомогою електронних засобів, засвідчувати обробку переданих електронних даних, у тому числі підтверджувати відправлення та отримання електронних даних, та захистити відправлені електронні дані від втрати, крадіжки, пошкодження або несанкціонованих змін;

37) **самопідписаний сертифікат відкритого ключа** - сертифікат відкритого ключа, який формується центральним засвідчувальним органом або засвідчувальним центром з використанням особистого ключа центрального засвідчувального органу або засвідчувального центру;

38) **сертифікат відкритого ключа** - електронний документ, який засвідчує належність відкритого ключа фізичній або юридичній особі, підтверджує її ідентифікаційні дані та/або надає можливість здійснити автентифікацію веб-сайту;

39) **скасування сертифіката відкритого ключа** - зупинення чинності сертифіката відкритого ключа;

40) **створювач електронної печатки** - юридична особа, яка створює електронну печатку;

41) **схема електронної ідентифікації** - система електронної ідентифікації, в якій засоби електронної ідентифікації видаються фізичним, юридичним особам та представникам юридичних осіб;

42) **технологічна нейтральність національних технічних рішень** - невтручання органів, що здійснюють державне регулювання у сфері електронних довірчих послуг, у процес розроблення програмно-технічних комплексів, засобів електронного підпису чи печатки та засобів криптографічного захисту інформації, який не перешкоджатиме досягненню інтероперабельності між ними;

43) **удосконалена електронна печатка** - електронна печатка, створена за результатом криптографічного перетворення електронних даних, з якими пов'язана ця електронна печатка, з використанням засобу удосконаленої електронної печатки та особистого ключа, однозначно пов'язаного із створювачем електронної печатки, і який дає змогу здійснити електронну ідентифікацію створювача електронної печатки та виявити порушення цілісності електронних даних, з якими пов'язана ця електронна печатка;

44) **удосконалений електронний підпис** - електронний підпис, створений за результатом криптографічного перетворення електронних даних, з якими пов'язаний цей електронний підпис, з використанням засобу удосконаленого електронного підпису та особистого ключа, однозначно пов'язаного з підписувачем, і який дає змогу здійснити електронну ідентифікацію підписувача та виявити порушення цілісності електронних даних, з якими пов'язаний цей електронний підпис.

2. Інші терміни вживаються у значеннях, наведених у [Цивільному кодексі України](#), [законах України «Про електронні документи та електронний документообіг»](#), [«Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»](#), [«Про стандартизацію»](#), [«Про технічні регламенти та оцінку відповідності»](#), [«Про наукову і науково-технічну експертизу»](#), [«Про Національний банк України»](#).

Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

1) **адміністративна послуга** - результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону;

2) **суб'єкт звернення** - фізична особа, юридична особа, яка звертається за отриманням адміністративних послуг;

3) **суб'єкт надання адміністративної послуги** - орган виконавчої влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, державний реєстратор, суб'єкт державної реєстрації, уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги.

Стаття 2. Сфера дії Закону

1. Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з наданням адміністративних послуг.

2. Дія цього Закону не поширюється на відносини щодо:

1) здійснення державного нагляду (контролю), у тому числі державного контролю за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин;

2) метрологічного контролю і нагляду;

3) акредитації органів з оцінки відповідності;

4) дізнання, досудового слідства;

5) оперативно-розшукової діяльності;

6) судочинства, виконавчого провадження;

7) нотаріальних дій;

8) виконання покарань;

9) доступу до публічної інформації;

10) застосування законодавства про захист економічної конкуренції;

10⁻¹) здійснення державного регулювання ринків фінансових послуг;

11) провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею;

12) набуття прав на конкурсних засадах;

13) набуття прав стосовно об'єктів, обмежених у цивільному обігу;

14) здійснення державного регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг;

15) сертифікації оператора системи передачі відповідно до [Закону України](#) «Про ринок електричної енергії»;

16) авторизації електронних майданчиків та прийняття рішення про відключення авторизованих електронних майданчиків від електронної системи закупівель, передбачених [Законом України](#) «Про публічні закупівлі»;

17) здійснення дій, пов'язаних з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, об'єкти авторського права і суміжних прав, реєстрація та акредитація організацій колективного управління).

Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19/conv#Text>

Стаття 1. Визначення основних термінів

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

1) **базові соціальні послуги** - соціальні послуги, надання яких отримувачам соціальних послуг відповідно до цього Закону забезпечується

Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, районними, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, виконавчими органами міських рад міст обласного значення, а також виконавчими органами сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад, створених згідно із законом та перспективним планом формування територій громад і визнаних Кабінетом Міністрів України спроможними в порядку, встановленому законом (далі - ради об'єднаних територіальних громад);

2) **визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах** - збір, узагальнення та аналіз інформації про наявність на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці вразливих груп населення, осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, про їхні потреби у соціальних послугах, на основі результатів яких приймаються управлінські рішення щодо організації надання таких послуг;

3) **вразливі групи населення** - особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників;

4) **забезпечення найкращих інтересів отримувачів соціальних послуг** - дії та рішення, спрямовані на задоволення індивідуальних потреб отримувачів соціальних послуг відповідно до віку, статі, стану здоров'я, особливостей інтелектуального та фізичного розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної, етнічної та іншої належності, потреб та інтересів дітей, осіб з інвалідністю, осіб, визнаних недієздатними, осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, осіб похилого віку, а також з урахуванням думки отримувачів соціальних послуг, якщо вони за віком, рівнем розвитку та станом здоров'я можуть її висловити;

5) **малозабезпечена особа** - особа, середньомісячний сукупний дохід якої за останніх шість календарних місяців, що передують місяцю звернення за наданням соціальних послуг, не перевищує двох прожиткових мінімумів для відповідної категорії осіб. Середньомісячний сукупний дохід особи обчислюється шляхом ділення середньомісячного сукупного доходу її сім'ї на кількість членів сім'ї, які включаються до її складу. Методика обчислення середньомісячного сукупного доходу сім'ї затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення;

6) **надавачі соціальних послуг** - юридичні та фізичні особи, фізичні особи - підприємці, включені до розділу «Надавачі соціальних послуг» Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг;

7) **об'єднання надавачів соціальних послуг** - громадське об'єднання, засновниками та членами якого є надавачі соціальних послуг, метою діяльності якого є захист прав та інтересів надавачів соціальних послуг;

8) **об'єднання отримувачів соціальних послуг** - громадське об'єднання, засновниками та членами якого є отримувачі соціальних послуг, їхні законні

представники, метою діяльності якого є захист прав та інтересів отримувачів соціальних послуг;

9) **об'єднання працівників системи надання соціальних послуг** - громадське об'єднання, засновниками та членами якого є працівники системи надання соціальних послуг, метою діяльності якого є захист прав та інтересів працівників системи надання соціальних послуг, а також інтересів громадян, пов'язаних із професійною діяльністю у системі надання соціальних послуг;

10) **отримувачі соціальних послуг** - особи/сім'ї, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, яким надаються соціальні послуги;

11) **оцінка якості соціальних послуг** - результат показників якості наданої соціальної послуги;

12) **оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах** - аналіз належності особи/сім'ї до вразливих груп населення, її складних життєвих обставин та визначення індивідуальних потреб особи/сім'ї, переліку та обсягу соціальних послуг, яких потребує особа/сім'я;

13) **показники якості соціальних послуг** - сукупність індикаторів, що використовуються для оцінювання процесу та результатів діяльності надавача соціальних послуг на відповідність встановленим вимогам та результативності соціальних послуг щодо профілактики складних життєвих обставин, подолання або мінімізації їх негативних наслідків для осіб/сімей, які перебувають у таких обставинах;

14) **Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг** - автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, використання, знеособлення і знищення визначених цим Законом даних про надавачів та отримувачів соціальних послуг;

15) **складні життєві обставини** - обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самостійно.

Чинники, що можуть зумовити складні життєві обставини: а) похилий вік; б) часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті; в) невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; г) психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин; г) інвалідність; д) бездомність; е) безробіття; є) малозабезпеченість особи; ж) поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків; з) ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини; и) втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі; і) жорстоке поводження з дитиною; ї) насильство за ознакою статі; й) домашнє насильство; к) потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; л) шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією;

16) **соціальне замовлення** - засіб регулювання діяльності у системі надання соціальних послуг шляхом залучення на договірній основі надавачів

соціальних послуг для задоволення потреб осіб/сімей у соціальних послугах відповідно до результатів визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах;

17) **соціальні послуги** - дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Особі/сім'ї можуть надаватися одна або одночасно декілька соціальних послуг. [Порядок](#) організації надання соціальних послуг затверджується Кабінетом Міністрів України;

18) **супервізія** - професійна підтримка працівників, які надають соціальні послуги, спрямована на подолання професійних труднощів, аналіз та усунення недоліків, вдосконалення організації роботи, стимулювання мотивації до роботи, дотримання етичних норм та стандартів надання соціальних послуг, запобігання виникненню професійного вигорання, забезпечення емоційної підтримки. Методичні рекомендації щодо супервізії затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення.

Стаття 16. Класифікація соціальних послуг

1. Соціальні послуги поділяються **на послуги, спрямовані на:**

1) **соціальну профілактику** - запобігання виникненню складних життєвих обставин та/або потраплянню особи/сім'ї в такі обставини;

2) **соціальну підтримку** - сприяння подоланню особою/сім'єю складних життєвих обставин;

3) **соціальне обслуговування** - мінімізацію для особи/сім'ї негативних наслідків складних життєвих обставин, підтримку їх життєдіяльності, соціального статусу та включення у громаду.

2. Соціальні послуги **за типами поділяються на:**

1) **прості** соціальні послуги, що не передбачають надання постійної або систематичної комплексної допомоги (інформування, консультування, посередництво, надання притулку, представництво інтересів тощо);

2) **комплексні** соціальні послуги, що передбачають узгоджені дії фахівців з надання постійної або систематичної комплексної допомоги (догляд, виховання, спільне проживання, соціальний супровід, кризове втручання, підтримане проживання, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція тощо);

3) **комплексні спеціалізовані** соціальні послуги, що надаються певній категорії отримувачів соціальних послуг (ВІЛ-інфікованим особам, особам із залежністю від психотропних речовин, особам, які постраждали від торгівлі людьми, біженцям, особам із психічними розладами та іншим);

4) **допоміжні** соціальні послуги, що надаються у вигляді натуральної допомоги (продукти харчування, предмети і засоби особистої гігієни, санітарно-гігієнічні засоби для прибирання, засоби догляду, одяг, взуття та інші предмети першої необхідності, організація харчування, забезпечення паливом тощо) та технічних послуг (транспортні послуги, переклад жестовою мовою тощо).

3. Соціальні послуги **залежно від місця надання** поділяються на послуги, що надаються:

1) **за місцем проживання/перебування** отримувача соціальних послуг (вдома);

2) **у приміщенні надавача** соціальних послуг:

стаціонарно - в умовах цілодобового перебування (проживання) отримувача соціальної послуги із забезпеченням харчуванням та умовами для проживання;

напівстаціонарно - протягом визначеного часу доби з умовами для нічного або денного перебування;

3) **за місцем перебування отримувача** соціальних послуг поза межами місця проживання та приміщення надавача соціальних послуг, у тому числі на вулиці.

4. Соціальні послуги **залежно від строку** надання поділяються на послуги, що надаються:

1) **екстрено (кризово)** - невідкладно (протягом доби) у зв'язку з обставинами, що загрожують життю та/або здоров'ю отримувача соціальних послуг;

2) **постійно** - не менше одного разу на місяць протягом більше одного року;

3) **тимчасово** - не менше одного разу на місяць протягом до одного року;

4) **одноразово**.

5. Перелік соціальних послуг, що надаються відповідно до цього Закону, визначається класифікатором соціальних послуг, який затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення.

6. Базовими є такі соціальні послуги:

1) догляд вдома, денний догляд;

2) підтримане проживання;

3) соціальна адаптація;

4) соціальна інтеграція та реінтеграція;

5) надання притулку;

6) екстрене (кризове) втручання;

7) консультування;

8) соціальний супровід;

9) представництво інтересів;

10) посередництво (медіація);

11) соціальна профілактика;

12) натуральна допомога;

13) фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору;

14) переклад жестовою мовою;

15) догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних;

- 16) супровід під час інклюзивного навчання;**
17) інформування.

7. Перелік та порядок надання соціальних послуг за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування регулюються законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 р. №_396-IX.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20/conv#Text>

ПЕРША. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Розділ І. ПОНЯТТЯ ВИБОРІВ

Стаття 1. Вибори як форма безпосередньої демократії

1. Вибори в Україні є основною формою народного волевиявлення, способом безпосереднього здійснення влади Українським народом.

2. Вибори є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Стаття 2. Законодавство про вибори

1. Підготовка та проведення виборів регулюються [Конституцією України](#), цим Кодексом, законами України [«Про Центральну виборчу комісію»](#), [«Про Державний реєстр виборців»](#), іншими законами України, а також прийнятими відповідно до них іншими актами законодавства та актами Центральної виборчої комісії.

Стаття 3. Типи виборів

1. Відповідно до [Конституції України](#) в Україні проводяться такі типи виборів:

1) вибори Президента України;

2) вибори народних депутатів України;

3) місцеві вибори:

а) вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

б) вибори депутатів сільської, селищної, міської ради;

в) вибори сільського, селищного, міського голови;

г) вибори депутатів районної ради;

г) вибори депутатів обласної ради;

д) вибори депутатів районної у місті ради (у містах, де утворені районні у місті ради).

2. Вибори Президента України та вибори народних депутатів України є загальнодержавними виборами.

Загальнодержавні та місцеві вибори можуть бути черговими або позачерговими.

Чергові місцеві вибори проводяться одночасно на всій території України, за винятком обмежень, встановлених законом.

Позачергові місцеві вибори проводяться у разі дострокового припинення повноважень окремих органів місцевого самоврядування та/або сільських, селищних, міських голів.

3. Загальнодержавні вибори можуть проводитися одночасно з місцевим референдумом, позачерговими, повторними, проміжними, першими, додатковими місцевими виборами.

4. Чергові та позачергові загальнодержавні вибори не можуть проводитися одночасно із всеукраїнським референдумом, іншими черговими чи позачерговими загальнодержавними виборами, черговими місцевими виборами.

ВЕРХОВНИЙ СУД. ЗРАЗКОВІ СПРАВИ

(аналітичний огляд)

1. ІНСТИТУТ ЗРАЗКОВОЇ СПРАВИ

У Кодексі адміністративного судочинства України закріплено, зокрема, такі юридичні категорії, як «типова справа» і «зразкова справа», а також особливості провадження у типових та зразкових справах.

Розгляд типової справи можливий лише після вирішення зразкової справи.

Верховний Суд розглядає таку категорію справ як суд першої інстанції за поданням одного або декількох адміністративних судів, у провадженні якого перебувають типові адміністративні справи, кількість яких визначає доцільність ухвалення зразкового рішення (частина перша статті 290 Кодексу адміністративного судочинства України).

Переглянути таке рішення в апеляційному порядку може Велика Палата Верховного Суду (частина одинадцята статті 290 Кодексу адміністративного судочинства України).

Ознаки зразкової справи:

2. КІЛЬКІСТЬ ЗРАЗКОВИХ СПРАВ, РОЗГЛЯНУТИХ ВЕРХОВНИМ СУДОМ

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду розпочав формування практики щодо розгляду зразкових справ та ухвалення зразкових рішень.

З 15 грудня 2017 року до 16 лютого 2020 року до Верховного Суду надійшло 87 подань про розгляд справ як зразкових.

Верховний Суд розглянув 85 зразкових справ: ухвалив 17 рішень у зразкових справах, із яких 12 набрали законної сили та 5 рішень оскаржено в апеляційному порядку до Великої Палати Верховного Суду і щодо них апеляційне провадження Великою Палатою не завершено; постановив 64 ухвали про відмову у відкритті провадження; постановив 3 ухвали про повернення подання про розгляд справи як зразкової, в 1 справі провадження закрито.

Розгляд 2 справ ще триває у Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду як суді першої інстанції.

Показники розгляду подань про розгляд типових справ як зразкових справ Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду

3. ОГЛЯД ЗРАЗКОВИХ СПРАВ, РОЗГЛЯНУТИХ ВЕРХОВНИМ СУДОМ

Про перерахунок пенсій пенсіонерам Міністерства внутрішніх справ України з урахуванням грошового забезпечення поліцейських

Верховний Суд розглянув зразкову справу N 820/6514/17 щодо перерахунку пенсій пенсіонерам Міністерства внутрішніх справ України з урахуванням грошового забезпечення поліцейських.

Суть спору полягала у тому, що позивач - пенсіонер органів внутрішніх справ, якому з 1 січня 2015 року призначена пенсія за вислугу років і якому відповідач - орган Пенсійного фонду України - не перерахував пенсію відповідно до грошового забезпечення поліцейських. Неможливість перерахувати та виплатити пенсію позивачеві мотивував відсутністю коштів у Державному бюджеті України.

Зразковим рішенням від 15 лютого 2018 року було задоволено позовні вимоги фізичної особи до Головного управління Пенсійного фонду України в Харківській області. Велика Палата не переглядала зазначене судове рішення.

Правовий висновок за результатами розгляду зазначеної адміністративної справи полягає в такому.

Відповідно до Закону України від 23 грудня 2015 року N 900-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення гарантій соціального захисту колишніх працівників органів внутрішніх справ України та членів їх сімей», статті 63 Закону України від 9 квітня 1992 року N 2262-XII «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (далі - Закон N 2262-XII) зміна грошового забезпечення поліцейських, яке за своїми складовими є ідентичним складовим колишніх працівників міліції, але за розміром більшим, є безумовною підставою для перерахунку пенсії позивача як колишнього працівника міліції на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 року N 988 «Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції» (далі - постанова N 988), яка набрала чинності 2 грудня 2015 року.

Згідно зі статтею 51 Закону N 2262-XII позивач має право на перерахунок пенсії з першого числа місяця, що йде за місяцем, в якому настали обставини, що тягнуть за собою зміну розміру пенсії.

Суд також зазначив, що посилення відповідача на відсутність коштів на проведення виплати пенсії в перерахованому розмірі порушує право мирно володіти своїм майном, гарантоване статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Таким чином, посилаючись на рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кечко проти України» від 8 листопада 2005 року, Суд дійшов висновку, що органи державної влади не можуть посилатися на відсутність коштів як на причину невиконання своїх зобов'язань.

Детальніше з текстом рішення, ухваленого Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду 15 лютого 2018 року у справі N 820/6514/17, яке набрало законної сили 17 березня 2018 року, можна ознайомитися у ЄДРСР за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72290243>.

Про нескладання нової довідки про розмір грошового забезпечення для перерахунку пенсії

Верховний Суд вирішив зразкову справу N 802/2196/17-а щодо нескладання нової довідки про розмір грошового забезпечення для перерахунку пенсії.

Суть спору полягала у тому, що позивач просив визнати протиправною бездіяльність Ліквідаційної комісії територіального Управління Міністерства внутрішніх справ України щодо нескладання нової довідки про розмір грошового забезпечення для перерахунку йому пенсії, оскільки, на думку позивача, комісія протиправно не включила в довідку всі види грошового забезпечення, які нараховувалися йому під час проходження служби, та зазначила премії в розмірі, меншому від того, що він отримував.

Зразковим рішенням від 12 березня 2018 року Касаційний адміністративний суду складі Верховного Суду повністю відмовив у задоволенні позовних вимог фізичної особи до Ліквідаційної комісії Управління Міністерства внутрішніх справ України в Вінницькій області. Зазначене судове рішення було залишене без змін постановою Великої Палати Верховного Суду від 12 грудня 2018 року.

Правовий висновок за результатами розгляду зазначеної адміністративної справи полягає в такому.

Відповідно до частин третьої та четвертої статті 63 Закону N 2262-ХІІ (у редакції, чинній на момент виникнення права на перерахунок пенсії) перерахунок пенсій особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ України (міліції), які мають право на пенсійне забезпечення або одержують пенсію на умовах цього Закону, здійснюється з урахуванням видів грошового забезпечення, щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, підвищень) та премій у розмірах, встановлених законодавством для поліцейських.

Усі призначені за цим Законом пенсії підлягають перерахунку у зв'язку з підвищенням грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, на умовах, у порядку та розмірах, передбачених Кабінетом Міністрів України.

До змін в грошовому забезпеченні поліцейських, встановлених постановою N 988 та Порядком та умовами виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання, затвердженими наказом Міністерства внутрішніх справ України від 6 квітня 2016 року N 260, постановою Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2007 року N 1294 «Про упорядкування структури та умов грошового забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб» та наказом Міністерства внутрішніх справ України від 31 грудня 2007 року N 499 «Про впорядкування структури та умов грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ», було передбачено порядок і розміри

встановлення надбавки за виконання особливо важливих завдань під час проходження служби, зокрема, за виконання спеціальних завдань.

Порядок проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2008 року N 45 (далі - Порядок N 45). Пунктом 1 цього Порядку передбачено, що перерахунок раніше призначених відповідно до Закону N 2262-ХІІ пенсій проводиться у разі прийняття рішення Кабінетом Міністрів України про зміну розміру хоча б одного з видів грошового забезпечення для відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за Законом, або у зв'язку із введенням для них нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, підвищень) та премій у розмірах, установлених законодавством.

Відповідно до абзацу сьомого пункту 5 зазначеного Порядку додаткові види грошового забезпечення (надбавки, доплати, підвищення) та премії, скасовані чи такі, що не виплачуються на момент виникнення права на перерахунок пенсії за відповідною посадою (посадами), крім зазначених в абзаці шостому цього пункту, для перерахунку пенсії не враховуються. Положення абзаців п'ятого, сьомого пункту 5 цього Порядку відповідають висновкам ЄСПЛ, викладеним у пункті 23 рішення від 8 листопада 2005 року у справі «Кечко проти України» (заява N 63134/00).

Суд дійшов висновку, що надбавка за виконання особливо важливих завдань, яку отримувач позивач, правомірно не вказана в довідці про розмір грошового забезпечення, а підстав для врахування премії у розмірі, як отримувач позивач, немає, оскільки таких надбавок і премій не отримували на момент перерахунку поліцейські на відповідних посадах.

Водночас на момент звернення з позовом до суду пенсійний орган провів перерахунок пенсії позивача виходячи з середнього розміру премії за грудень 2015 року, що перевищує середній розмір премії за січень 2016 року. Тому Велика Палата Верховного Суду в цій конкретній справі позбавлена можливості зобов'язати відповідача врахувати у грошовому забезпеченні для перерахунку пенсії середній розмір премії за січень 2016 року, що відповідає нормі абзацу п'ятого пункту 5 Порядку N 45, замість помилково зазначеного відповідачем середнього розміру премії за грудень 2015 року. Таке рішення призведе до зменшення розміру пенсії позивача, тобто погіршить його становище в порівнянні з тим, що існувало на момент звернення з цим позовом до суду.

Детальніше з текстом рішення, ухваленого Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду 12 березня 2018 року у справі N 802/2196/17-а, можна ознайомитися у ЄДРСР за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72694799>.

Із текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 12 грудня 2018 року можна ознайомитися у ЄДРСР за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79112740>.

Про форму виготовлення паспорта громадянина України

На розгляді Верховного Суду перебувала зразкова справа N 806/3265/17 щодо форми виготовлення паспорта громадянина України.

Суть спору полягала у тому, що позивач звернулася до суду з позовом, заперечуючи проти виготовлення паспорта громадянина України у формі картки з безконтактним електронним носієм, який міститиме її персональні дані.

26 березня 2018 року було прийнято зразкове рішення про правильне застосування норм законодавства щодо дій / бездіяльності територіального органу Державної міграційної служби України щодо відмови особі в оформленні паспорта громадянина України у формі паспортної книжечки зразка 1994 року з урахуванням критеріїв, визначених частиною другою статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України, зокрема, законності, обґрунтованості, пропорційності та розсудливості.

За результатами перегляду цієї справи в апеляційному порядку Велика Палата 19 вересня 2018 року прийняла рішення, згідно з яким було надано дозвіл оформити та видати позивачці паспорт громадянина України у формі книжечки.

Правовий висновок за результатами розгляду зазначеної адміністративної справи полягає в такому.

Реалізація державних функцій має здійснюватися без примушення людини до надання згоди на обробку персональних даних. Їх обробка має здійснюватися в межах та на підставі тих законів України, на підставі яких виникають правовідносини між громадянами та державою. Впровадження новітніх технологій не повинно бути безальтернативним і примусовим. Ті, хто відмовляються приймати ці технології, повинні мати альтернативу - використання традиційних методів ідентифікації особи.

Під час розгляду справи Велика Палата Верховного Суду посилалася на конституційне право особи, передбачене статтею 32 Основного Закону, якою, зокрема, закріплено заборону збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім визначених законом випадків.

Велика Палата Верховного Суду ухвалила постанову у справі, частково задовольнивши позовні вимоги та зобов'язавши Коростенський районний відділ Управління Державної міграційної служби України в Житомирській області оформити та видати позивачці паспорт громадянина України у формі книжечки відповідно до Положення про паспорт громадянина України, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 26 червня 1992 року N 2503-ХІІ.

Детальніше з текстом рішення, ухваленого Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду 26 березня 2018 року у справі N 806/3265/17, можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73139306>.

Із текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 19 вересня 2018 року можна ознайомитися у ЄДРСР за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/review/76822787>.

Про скасування рішення щодо застосування штрафних санкцій та застосування пені за несплату або несвоєчасну сплату єдиного внеску

На розгляді Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду перебувала зразкова справа N 812/292/18 щодо скасування рішення про застосування штрафних санкцій та застосування пені за несплату або несвоєчасну сплату єдиного внеску.

Суть спору полягала у тому, що рішенням територіального органу Державної фіскальної служби України до комунальної установи, розташованої та зареєстрованої у податкових органах у зоні антитерористичної операції, були застосовані штрафні санкції та нарахування пені за невиконання обов'язків платника єдиного внеску в період з 14 квітня 2014 року до закінчення антитерористичної операції на підставі частини десятої та пункту 2 частини одинадцятої статті 25 Закону України від 8 липня 2010 року N 2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (далі - Закон N 2464-VI). Зразковим рішенням від 30 березня 2018 року було задоволено позовні вимоги Обласної комунальної установи «Луганський центр підтримки молодіжних ініціатив та соціальних досліджень» до Головного управління Державної фіскальної служби України у Луганській області. Вказане судове рішення було залишене без змін постановою Великої Палати Верховного Суду від 6 листопада 2018 року.

Правовий висновок за результатами розгляду зазначеної адміністративної справи полягає в такому.

Велика Палата Верховного Суду врахувала правову позицію Європейського суду з прав людини, викладену, зокрема, в рішенні від 14 жовтня 2010 року у справі «Щокін проти України» (заяви N 23759/03 та N 37943/06), щодо концепції якості закону, зокрема, доступності для зацікавлених осіб, чіткості та передбачуваності в застосуванні. У разі неоднозначного або множинного тлумачення прав та обов'язків осіб у національному законодавстві органи зобов'язані застосувати найбільш сприятливий для осіб підхід.

Надаючи правову оцінку обставинам цієї справи, Верховний Суд виходив із того, що перебування платників єдиного внеску на обліку в органах доходів і зборів, розташованих на території населених пунктів, де проводилася антитерористична операція, є підставою для зупинення застосування до таких платників заходів впливу та стягнення і відповідальності за порушення Закону N 2464-VI.

Органи доходів і зборів, а також платники єдиного внеску під час здійснення своїх повноважень та обов'язків застосовують приписи зазначеного Закону, оскільки правові та організаційні засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне

[/chesnosud.org/analytics/sudy-nad-suddyamy-veresen/](http://chesnosud.org/analytics/sudy-nad-suddyamy-veresen/)